HENRIETTE YVONNE STAHL

VOICA

HENRIETTE YVONNE STAHL

VOICA

roman

Ediție ne varietur

PARTEA ÎNTÎI

I

— Voică, ce ai ? De ce plîngi ?

Ca să răspundă, țărança ridică buimăcită capul din poală și-și șterse ochii tulburi de lacrimi, cu dosul palmei. Îi rămase fața murdară.

— Ce să fie, domnișoară, vai de zilele mele !... Uite : mă gonește ! Mă gonește Dumitru !

— Cum așa ? Nu-nțeleg. De ce te gonește ?

— De !... Uite-așa !... și reîncepu să plîngă resemnată.

— Voică, ridică-ți capul și răspunde-mi : de ce te gonește ? Spune-mi drept : ce i-ai făcut ?

— Nimic, domnișoară.

— Atunci de ce te gonește ?

— Da știe-l Domnu. S-a săturat, și pace...

Plîngea, plîngea.

— Nu mai plînge, Voică. O fi fost supărat și ți-a zis numai așa, dar nu te poate goni. Lasă-l, că o să-i treacă.

— Că nu mă gonește să-mi zică : „Pleacă“, și eu să plec, da vezi : m-a bătut și astă-noapte și mi-a zis : „Na și mai na pînă ai să te saturi și o să pleci“. Și eu : „Dă, cîine, dă ! Că nu dai în mine, dai în vită, că vită să fi fost și nu munceam atîta pentru tine !“ Și-a zis : „Vită, ne-vită, tu să pleci la mă-ta acasă“. Și eu : „Nu plec, mă ! Nu plec nici moartă !...“ Ce să mai zic : i s-a urcat mînia la cap și a dat turbatu în mine, a dat ca în cîini.

Şi Voica, nenorocită, ghemuită jos, bocea a jale, cu glas slab, cadenţat : „Aoleu. măiculiţa mea, ce ţi-am făcut ?“.

Jeluirea Voichii dăinui mult, din ce în ce mai slabă, mai resemnată, duioasă, contopindu-se cu înserarea ce se aşternea. Şi, ca viaţa ce se zbuciumase în tot lungul zilei, se stinse, obosită, tîrziu, în întuneric.

★

Cînd am deschis uşa odăii mele, lumina mare a flăcărilor din vatră îmi umplu dureros ochii, o clipă, şi apoi o zării pe Voica stînd lîngă vatră. Nu mai plîngea. Nu mi-a spus nimica. Mi-a întins numai un scăunel mic şi scund, să şed lîngă foc ca în fiecare seară.

Voica fierbea mămăliga. Cocenii uscaţi ardeau cu lumină vioaie, dar se şi potoleau repede ; iar o dată cu flăcările ce aţipeau, se auzea cum încetinea şi bolboroseala ceaunului. Repede ea potrivea din nou pe foc un mănunchi de frunze de porumb uscat. Un timp, acopereau de tot focul şi-l întunecau. Nu mai vedeam nici pe Voica, nici lucrurile de primprejur, nimic decît ochii pisicii. Apoi, deodată, în convulsii dureroase, frunzele se aprindeau vioi, împrăştiind din nou nebunia luminoasă a flăcărilor.

Cînd Voica amesteca mămăliga, rămîneam uimită : sta jos, lua ceaunul de pe pirostrie şi, aşa fierbinte, fără a-i simţi arsura, îl prindea cu tălpile picioarelor, îl ţinea strîns şi, cu făcălcţul, învîrtea iute. Se auzea ritmic zgomotul metalic al brăţărilor ei. Cînd fierbinţeala o pătrundea, Voica, fîşîind scurt din buze — ca zgomotul apei ce dă în foc —, sucea vasul. Şi toate făcute cu graba ce o ai

cînd te încumeți să ridici cu mîna un tăciune aprins, căzut pe podea.

Se auzi poarta scîrțîind și apoi carul tras de boii îngreuiați sub povara oboselii și a întunericului. Sosea de la muncă Dumitru, bărbatul Voichii.

Intră în casă, cu pași rari, înăbușiți în opinci. Îmi dete bună seara și întrebă răstit pe Voica :

— Gata mămăliga ?

— Gata.

Se duse apoi să închidă poarta de la drum. În vatră se făcuse prea cald. Ieșii. Alene mi-am rătăcit pașii în lungul bătăturii. Era liniște. Cerul limpede se înălțase sus, sus de tot, stropit de stele.

Boii, două pete albe, rumegau culcați. Carul gol avea oiștea căzută cu capul la pămînt. Pe o buturugă, mai în fund, sta Dumitru, alb și el, pătruns de aceeași oboseală ca a boilor.

Îmi reamintii spusele Voichii și nu puteam crede ca liniștea lui să ascundă atîta răutate.

— Ce faci aici, Dumitre ?

— Ce să fac, domnișoară ? Uite... stau.

— Ai obosit ?

— Păi... obosit.

— Mai aveți mult de lucru ?

— Este, domnișoară, este destul.

Copleșit de viață, o îndura cu nepăsare, fără să o blesteme, fără s-o iubească. Părea că trăiește din obișnuință.

— N-ar trebui ploaie ?

— Ba ar trebui, că dacă nu dă, se strică semănătura.

— Cum, Dumitre, și nu faceți nimic ?

— Păi, ce să-i faci... Și-apoi, lasă, domnișoară, că mai rabdă cîmpu. Poate o da ploaia.

Scoase din brîu tabachera, o lovi scurt, o deschise și-și răsuci o țigară.

Din casă se auzi glasul Voichii, ce-l chema la masă. Sculindu-se, răspunse înfundat :

— Hai că viu.

În treacăt, cu piciorul, mai împinse o grămadă de fîn în fața boilor. Intră în casă, cu pași legănați. De cîte ori treceam prin fața ușii deschise, îi vedeam mîncînd. Stăteau jos, așezați lîngă o masă joasă, rotundă. Mîncau, cu linguri de lemn, din aceeași strachină.

Păreau obosiți, îngînduraţi. Focul ce încă pîlpîia, aruncînd umbre curioase și lumini roșietice, le deforma necontenit fața.

Tîrziu, la mine în odaie, pe cînd sfîrșeam și eu masa, Maria, servitoarea cu care venisem de la oraș, îmi spuse :

— Domnișoară, să vedeţi cum a bătut-o pe Voica nenea Dumitru astă-noapte !

— De unde știi ?

— Da, zău. Am auzit-o cum se văita.

— Și de ce-a bătut-o ?

— Voica a zis că nu vrea să ia copilul și el a zis că atunci o gonește.

— Ce copil ?! întrebai, cu totul nedumerită.

— Copilul lui Dumitru.

— Care copil ?

— Ala de l-a făcut în Moldova.

— Ce copil, Mario ?

— Știu și eu, domnișoară ? Așa zice ea.

— Cine, Voica ?

— Da.

— Şi cu cine l-a avut ? Nu cu Voica ?

— Aş ! Da de unde ! Cu o ţigancă, în timpul războiului.

— Cu o ţigancă ? Şi unde e copilul ?

— La mă-sa. Şi zice că-l aruncă în curte, de-l face pe nenea Dumitru de rîs în tot satul şi că o bagă pe Voica în groapă cu farmece. Ferească Dumnezeu de ţigani.

Lămuream acum în lacrimile Voichii un înţeles.

— Şi biata Voica ce zice ?

— Mi se pare că i-a cerut lui nenea Dumitru ale două pogoane de pămînt de lîngă grădină pe numele ei şi el zice că nu vrea să i le dea.

— Aşa ? Dar dacă i le dă, atunci vrea Voica să ia copilul ?

— Da.

Risei.

— Păi, să-i dea Dumitru pămîntul şi să ia copilul la el, şi gata.

— Sigur.

— Şi nu-i dă ?

— Nu.

Aveam impresia că mă căzneam să răspund unei ghicitori stupide care, cu cît te sileşti s-o dezlegi, cu atît e mai fără de înţeles.

Un ciocănit discret, şi Voica intră binişor, închise uşa şi, surîzînd uşor, se opri în mijlocul odăii.

— Ce-i, Voică ?

— Ce să fie, nimic. Am venit la mata.

La început, crezusem că avea nevoie de mine, însă răspunsul ei nepăsător mă miră. Părea şi ea, ca şi Dumitru,

atît de liniştită ! Totuşi, în liniştea lor parcă se pîndeau, gata să dea o luptă duşmănoasă.

Aşezată jos, lîngă mine, Voica mînca nişte pesmeţi de ceai. Zise :

— Iarăşi mi-a furat două puici afurisita de Floarea : am să-i fac una într-o zi... să mă pomenească !

— Care Floarea ?

— Cumnata. A lui Stoian.

Dar Maria izbucni :

— Şi ca a zis de matale la fel : că i-ai furat o găină care oua !

Fără s-o mişte cîtuşi de puţin învinuirea, Voica mai spuse o dată, tărăgănind cuvintele ca o melodie :

— Las', că-i fac eu una !

Şi apoi, cu acelaşi glas domol care poate lăsa gîndul într-altă parte :

— Domnişoară, să vii duminică la horă... Te îmbraci cu hainele cele ţărăneşti pe care le ai. Se îndrăgostesc de matale toţi feciorii. Mîndră ai fi !... Ţi-aş da şi salba mea !... Seara îţi pui praf alb pe obraz ? Pudră d-aia ?

Maria, în picioare, cu un surîs dispreţuitor pe buze, privea ţărancа aceea, care nu fusese, ca ea, la oraş.

Întrebai :

— Voică, dar unde e Dumitru ? Nu te aşteaptă ?

Cu capul făcu semn că nu. Simţeam că are ceva să-mi povestească, dar Maria o stinghereşte. Zise :

— Domnişoară, azi stau cu dumneata pînă te culci ! Mă laşi ?

— Stai. Marie, tu poţi pleca, îmi ajută Voica să mă culc.

Rămasă cu mine, Voica, stîngace, nu ştia cum să-şi înceapă destăinuirea. Îşi frămînta mîinile. O întrebai :

— Nu mai plîngi, Voică ?
— Nu mai plîng, domnișoară.
— Te-ai împăcat cu Dumitru ?
— Aș !
Tăcu o clipă și, hotărîndu-se brusc, îmi șopti grăbită :
— Domnișoară, eu am să plec.
— Te duci să te culci ?
— Nu, plec de la el, de la Dumitru.
— Cum pleci ? Unde ?
— Uite-așa, la mama.
— Cînd ?
— La noapte.
— Și el ce zice ?
— Nu știe... Și cînd oi pleca, atunci o să vadă el cine-i sînt la casă ! Să-l vedem singur !
O întrebai fără înconjur :
— Dar tu ce te faci dacă dă el divorț ? Știi : despărțanie — îndreptai în fața ochilor ei mirați —, și o aduce pe aia cu copilul ?
Voica, fără să se mire că știu de copil — se vede că de aceea îi spusese Maricl, ca să aflu eu —, nu răspunse o clipă, ca vrînd să-și adune gîndurile, și apoi începu încet și rar :
— Uite, el nu știe, dar i-am ascuns niște țoale, și cînd plec le iau cu mine. Atunci el, întîi, o să zică : „Bine c-a plecat", dar cînd o vedea că-i lipsesc hainele, o să vie fuga să mi le ceară înapoi. Eu îi zic : „Nu ți le dau pînă nu mergem la dreptate. Așa mi-ai fost, așa îți sînt." El o să se întoarcă acasă și o să se pregătească să plece peste cîteva zile în București la țigancă să ieie copilul și să facă scris la judecată, cum zișeși, că am plecat ; dar în casa

pustie n-o să-şi găsească nici singurel rostu, darmite cu copil mic...

Voica povestea mereu, fără să i se urce nici cea mai mică emoţie pe faţă, iar eu, încremenită, ascultam înşiruirea ei. Spusei :

— Aduce ţiganca în locul tău.

Voica dete scurt din cap, dispreţuitoare :

— Să-l vedem : o face-o şi pe-asta ?... Domnişoară, aia e ţigancă d-alea turbatele, căţea de se-ntinde cu toţi şi-şi lapădă copiii, căci mi-a fost destul blestem de nu mi-a dat şi mie Domnul sfînt colo, un copil măcar, că tot asta mi-o spune cînd îi zic ceva de ăla din Moldova şi de femeia cu care s-a-ncurcat, arz-o focu : fa, în loc să zici bodaproste că ţi-am adus unu, puturoaso — să mă ierţi, domnişoară, că aşa-mi zice...

— Dar tu de ce n-ai avut ?

— Ştiu şi eu ? Aşa şi sora mea. Are şi ea destule zile amare, dar nu ca mine. Şi zic : pe ţigancă n-o aduce, că ştie cine e. Atunci mai stă cîteva zile singurel, de n-are nici cine să-i facă fiertura, şi apoi mai vine o dată la mine... de-mi cere hainele ; eu nu i le dau nici dacă mă bate, căci aci, la el, mă bate, aşa ca să zic într-o zi, sătulă : da adu-l odată, şi pace, să isprăvim — şi aşa să nu-mi mai dea pămînt ; da acolo...

— Voică, dar fără pămînt de ce nu iei copilul ?

— Fără pămînt nu, căci dacă se prăpădeşte el, Doamne fereşte, ia corcitura aia de copil, făcut cu alta, tot ce-am muncit eu, că e lege, şi rămîn pe drumuri la pomana lui... Şi zic că acolo nu m-o bate atît ca să nu pot răbda şi atunci spune el : „Na, fă, pămînt, eu aduc copilu şi... vină".

Aci Voica începu să plîngă, ca și cum deznodămîntul s-ar fi și împlinit, cu toată reala lui tristețe și mizerie.

Eu tăceam. „Că nu m-o bate atît încît să nu pot răbda !“

Voica se sculă de jos, își șterse ochii, îmi dete seara bună și ieși binișor din odaie.

II

Soarele răsărise de mult cînd m-am deșteptat, căci, seara, de grija Voichii, adormisem greu și tîrziu. Acum, primul gînd fu tot pentru ea : plecase într-adevăr ?

Am ieșit în curte. Afară era cald, lumină și liniște multă și primprejurul casei nimeni. Trebuia să fi fost aproape de prînz. Găinile însetate, cu ciocurile deschise, se adunară și-mi dădură tîrcoale. Porcii, pleoștiți în noroiul din fața cocinei lor, se ridicară cu grohăituri grele. În vasul în care de obicei beau, era abia pe fund puțină apă verzuie, iar toate lucrurile de prin ogradă stau triste în pustietatea lor. Înțelesei că Voica fugise. Tristețea casei părăsite mă copleși. Ieșii în drum, să văd de nu e Maria. Copii mici se jucau așezați în praful moale și cald. Strigai pe unul dintre ei :

— Mă, tu nu știi unde e Maria ?

— Caie ?

— Maria mea.

Băiețașul legănă capul într-un gest de negație și urmă să frămînte praful cu mîinile. Acum, în picioare, îl punea cu pumnul în poala-i ridicată cu inocență, apoi, de sus, îi dădea drumul, prefăcîndu-l în nor des. Părea foarte atent la jocul acesta și pe mine mă uitase cu totul.

— Măi Gheorghiță, lasă praful și du-te la mă-ta bună, de-i spune să vină pînă la mine.

Își mai umplu și goli o dată poala, fără să răspundă, apoi, fugind, intră la el în curte.

Mă întorsei spre casă. Cînd să intru, se ivi în prag Floarea, cumnata Voichii, o femeie slăbuță și searbădă, un fel de blondă spălăcită și arsă de soare. Venise prin dosul casei, prin grădină. Despre femeia asta, de la Voica auzisem că are obiceiul să fure. O întrebai :

— Ce vrei ?

— Pe alde nenea Dumitru.

— Păi, tu nu știi că e la cîmp ?

— Ba da, că e chiar cu frate-su, cu bărbatu-meu. Dar am crezut că s-au întors să cine.

— Și tu ce vrei cu el ?

— Iaca... numai așa...

Căutam să văd de nu ascunde ceva de furat in sin sau sub șorț, dar nu se lăsă bănuită cu nimic. Plecă.

Maria, care fusese după lapte la o vecină, se întoarse :

— Domnișoară !... A fugit Voica astă-noapte și l-a furat de haine pe nenea Dumitru și acum el o blestemă și o înjură. Spune că se duce cu jandarmul după ea.

Maria intră în casă. Am rămas singură. Era cald, secetă, pustiu. Simțeam că se pregătesc întîmplări triste.

Pe Voica o cunoscusem cu cîțiva ani în urmă în vremurile grele de bejanie ale războiului celui mare. Fugise, speriată de luptele ce s-au dat prin preajma satului ei, un sat mic, aruncat pe o șosea lăturalnică pe lîngă Comana din Vlașca. Fugise cu carul tras de boi, încărcat cu grîu, mălai, haine, căutînd un loc de adăpost. Trase la noi.

Era o țărancă de vreo treizeci de ani, cu ochi frumoși, mari, căprii. Cînd intră în casă, uită o clipă toate necazurile ei, oboselile și, mirată, se uită la oglinzi, dulapuri, mese, apoi, fără să se poată opri, puse mîna jos pe par-

chet, să simtă ce-i văd și nu-i cred ochii, și întrebă : „Asta ce-i ?".

Nu ascultă răspunsul, se întunecă din nou și, cu privirea speriată, părînd că vrea să caute încotro să fugă ; spuse fără preget, ca într-un suflet :

— Cade focul chiar în ogrăzi, uite-așa, în fața casei, de sare pămîntu, cît îl vezi cu ochii, în sus... Au să intre chiar la noapte la noi...

— Cu cine ai lăsat casa ?

— Goală, cu ușile deschise. Barem să nu le spargă, de vor s-o cotrocească...

— Dar în sat n-a mai rămas nimeni ?

— Ba au rămas, vai de zilele lor !...

Și Voica sta obosită, nenorocită, în picioare, în mijlocul odăii, cu ochii ei speriați, în care parcă vedeam casa pustie, grădina cu pămîntul răscolit de explozii, pomi doborîți la pămînt, drumuri necunoscute, griji...

A doua zi, dis-de-dimineață, veni servitoarea la mine și-mi spuse :

— Țăranca aia de ieri, domnișoară, vrea să plece și plînge că n-o las. Să scol pe cucoană ? Ce să fac ?

— Ad-o aci, mai bine.

Veni. Se opri în fața mea. Îi erau ochii umflați, roșii de plîns și nesomn. Lîngă ea sta servitoarea, ca o santinelă lîngă prizonieri.

Întrebai :

— Unde vrei să pleci ?

— Plec, domnișoară, plec, că-mi fură blestemații tot ce am.

Apoi, deodată iute și hotărîtă :

— Las ce-am adus aici. Las și boii, că au fînețe. Îi găsesc eu cînd mă întorc și mă duc pe jos. La amiezi sînt

acolo, rotesc ochii o dată pe lucruşoarele mele, şi pînă diseară, pe întunecatele — tîrziu să fie —, mă întorc.

Faţa îi era trasă, murdară, nedormită. O întrebai cu milă, cum întrebi pe un copil bolnav :

— De ce te duci, că, uite, eşti obosită şi e departe ?!

Şi, văzînd că se încăpăţînează, urmai :

— Şi apoi, tot nu poţi să faci nimic acolo. Te prind soldaţii pe drum.

Ea zise simplu :

— În plata Domnului, da să nu mă duc, nu pot...

— Atunci de ce-ai plecat ?

— Păi boii şi lucrurile din car le-am scăpat. Acum să vedem ce fac şi cu cele rămase acasă. Şi uite, domnişoară, să-ţi spun drept. Am îngropat grîu şi boabe în curte. Vaca şi porcii aşteaptă lihniţi. Şi sînt şi cumnatele mele, lua-le-ar zilele Domnul cel drept, că alea sînt mai hoaţe ca hoţii de neam şi fură ce am zis că nu ele, că nemţii. Atunci eu ce să fac ? Dacă tot sufăr şi mă muncesc, barem să ştiu de ce. Cînd s-o întoarce românu meu şi o vedea bătătura goală, ce inimă mai are el de casă, de muncă ?

— Dar unde e el ?

— În Moldova.

— Du-te, atunci. Vii pînă diseară ? Ia şi ceva mîncare de drum.

— Nu iau, mai găsesc acolo ouă prin cuibare. Rămîneţi sănătoşi.

— Du-te, Voică.

Întîrziată, mult după ce se întunecase, cînd eram de tot îngrijoraţi de soarta ei, sună Voica.

Avea hainele rupte, iar ochii ei lucioşi se uitau ca necunoscînd pe nimeni. Sărirăm la ea :

— Ce ai ?

Zise scurt :

— Nimic, și rămase locului, tăcută. Ținea în brațe, inconștient parcă, cîteva găini. Aveau penele murdare, fulgii atîrnînd. Obosite, căscau din cînd în cînd ochii.

Servitoarea ce-i deschisese ușa îi zise :

— Vino să te culci !

Voica clipi din ochi ca deșteptîndu-se din somn și, întinzînd găinile servitoarei, dar uitîndu-se la mama, zise :

— Poftiți și dumneavoastră.

*

Povestea Voichii, a doua zi, fu mai tristă decît mi-o închipuisem. Cu vorba ei țărănească, simplă și sugestivă, ne spuse cum umblase pînă aproape de prînz, ca să ajungă în sat, ascunzîndu-se prin tufișuri ; cum a găsit casa pustie, găinile, porcii, vaca, fugiți din curte, risipiți, speriați de exploziile bombelor ; cum, ascunsă la ea în casă, a pîndit să vadă cine o fură din sat, ca să știe apoi învinui pe drept ; cum i s-a sfîșiat sufletul zadarnic văzînd cu ochii-i cum vin oamenii — vecinii ei, de-i iau lucrurile : sapele, hîrdaiele, funiile, dar că nu îndrăznea să zică ceva, de frica bătăii ; cum n-a găsit nimic de mîncat, decît, într-un coș, mămăligă rece, veche ; cum pe seară a plecat, umblînd cu cîinele lor, ce se luase după ea, prin întunericul care se făcea tot mai des. Cînd a dat să treacă bariera orașului, de frică s-a ascuns mai bine de o jumătate de ceas într-un șanț, ținînd cîinele de bot, ca să nu latre. Focurile de pușcă nu încetau. Un om mort, jefuit, sta întins pe jos... Cum, furișîndu-se, a pornit din nou ; cum a ajuns în oraș și nu mai cunoștea străzile, drumul casei noastre ; cum o patrulă era s-o împuște ; cum îi amorțise

brațul purtînd găinile și alte lucruri, pe care apoi, nemaiputîndu-le duce, le-a părăsit în drum ; găinile nu, căci le crescuse ca, și apoi nu putea veni așa, cu mîna goală la casa creștinului...

Și toate acestea povestite fără înfiorare, căci, după ce isprăvi de povestit, spuse :

— Azi nu, dar mîine iar trebuie să mă duc.

— Cum ? ! Dar nu se poate ! Ai scăpat o dată... au să te prindă și te împușcă.

Nu răspunse, însă a doua zi plecă din nou... și peste două zile iar și iar, cărînd înapoi lucrurile cu care fugise. Învățase meșteșugul. Simțeam în țărănca asta o îndemînare de a se ascunde pe ea și averea ei ce nu o învățase de la nimeni, dar care parcă zăcea în ea moștenită din bătrîni, din vremuri grele de bejanie și șerbie.

După o săptămînă ne spuse :

— Acum s-au așezat nemții, nu mai e bătaie. Mă duc și rămîn acolo, să-mi păzesc vitele și casa.

Mulțumi și mai zise :

— Și nu ne dați uitării, domnișoară ; cînd s-o face pace, să veniți și dumneavoastră pe la noi. Vă primim cu inima curată.

Și a plecat vioaie, bucuroasă, urcată în carul tras de boii ce umblau alene, domol, ca de obicei.

III

Acum, o dată pacea încheiată și Dumitru întors acasă, Voica, în loc de liniște, în loc de mulțumire, nu găsise decît zbucium.

Mi-o închipuiam acum din nou pe drumuri, grăbită, tăind prin ogoare și semănături, umblînd cu picioarele goale, cu legătura la spate.

Era cald, o căldură fără cruțare. Nici un nor și nici o adiere nu potoleau arșița soarelui. Mă dusei în grădină, grădina lor de țară prost îngrijită, cu pomi pitici, cu umbra joasă și liniștită, cu frunza groasă și poame sărace. Stam pe un trunchi răsturnat. Aici grădina se deschidea de-a dreptul, fără piedică, spre cîmpul larg, luminos pînă în zare. Din loc în loc, doi-trei salcîmi, plictisiți parcă în singurătatea lor, stau strajă, însemnînd hotarele sătenilor. Mai departe, aruncate în dreapta și în stînga, sate mici, albe, jucării frumoase, pe covorul peticit al lanurilor.

Mă miră, în atîta bogăție și liniște, suflete chinuite pentru o bucată de pămînt ori o sumă ridicolă de bani — bani pe care îi cheltuiește un altul într-o clipă, cu nepăsare și nefolos —, și o văzui parcă iar pe Voica zorind prin cîmp, apoi, însetată, înfierbîntată, oprindu-se și bînd apă din tigva ce se încălzise și ea. O vedeam cu picioarele crăpate la cîlcîie, o vedeam uitîndu-se cu ochii ei frumoși înapoi, unde lăsase tot ce-i era mai drag, tot ce muncise,

tot ce o lega prin amintiri de tinereţea ei — bucurii şi lacrimi.

Încet, mă întorsei spre casă. În curte sta carul gol şi boii dejugaţi. Venise Dumitru. Era în casă.

— Bună ziua, Dumitre.

După ce-mi răspunse, întrebă cu glas înăbuşit :

— Domnişoară, de ce-ai lăsat-o pe Voica să plece ?

— Cum, Dumitre, eu am lăsat-o ?

— Trebuia să-mi fi dat de veste, domnişoară. M-a furat !

Îmi năvăli sîngele în faţă :

— Cum ? Vrei să aduci copil străin în casă şi ea să nu se apere cu nimic ?

Dumitru plecă din nou capul şi zise încet :

— Domnişoară, să nu vă supăraţi, da nu e copil străin ; e-al meu.

— Dar nu e al ei.

— Păi, de ce n-a făcut ?

— Pentru asta să n-ai milă de ea ? Că doar nu e vina ei...

— Dar nici vina mea n-o fi !

— Ascultă, aşa vorbim pînă mîine. De ce nu-i dai femeii pămînt, cum îţi cere ? Nu sînteţi cîini, să vă mîncaţi.

— Domnişoară, iaca oi fi ştiind eu de ce nu-i dau.

— Nu înţeleg. De ce ?

El ridică încet ochii, mă măsură, căutînd parcă să-şi dea seama de face ori nu să-mi spuie ce gîndeşte ; apoi se hotărî şi zise :

— Femeia e femeie, şi dacă nu-i copilu ei, vai de zilele copilului. Vezi, dacă-i dau bani şi nu mai are grijă de ziua de mîine, că poate trăi şi fără mine, atunci o să-l bată, o să-l lase nespălat, şi dacă am s-o sudui, o să-mi zică

ușurel : „dacă-ți place, dacă nu... treabă bună“. Și cu asta n-o vreau. Că vezi, m-am învățat cu ea, nu vreau să-mi plece din casă, dar nici să-mi bată copilu. Și-apoi... poate s-o întoarce și fără pământ. De ! S-o sătura singură.

Nu mai puteam răspunde nimic. Avea și el dreptate.

Dumitru mai stete o clipă în fața mea. Mă cercetă din nou și, văzînd că am înțeles, se depărtă încet.

Intrai la mine. Maria sta pe un cufăr și-și lucra o rochie de culoare vioaie. Era bucuria ei să mire țărăncile duminica la horă cu îmbrăcămintea ei de orășancă, cu ciorapi subțiri, pantofi cu tocuri înalte.

Maria, ieșind din casă, lăsă o clipă ușa deschisă. Văzui pe Dumitru așezat jos lîngă masă. Avea în fața lui mămăligă rece rămasă de ieri. O mînca cu ceapă verde muiată în oțet și sare. Îmi fu milă de el. I-aș fi trimis ceva de mîncare. Mă gîndii însă că-i fac rău Voichii ajutîndu-l și l-am lăsat.

Îmbuca încet, gînditor, mestecînd alene. Parcă rumega.

IV

Intrară pe poartă, în curte, două fetițe. Se țineau de mînă, iar în mîinile libere aveau cîte un buchețel de flori. Intrau sfioase, uitîndu-se la cîinele ce sta adormit la umbră. Se opriră nemișcate în mijlocul curții.

Maria îmi spuse :

— E fata ceea de i-ați dat bomboane ieri și cu soră-sa. Au venit să le mai dați.

Cînd Maria le strigă din prag să aștepte, cîinele se deșteptă și începu să latre. Ieși Dumitru și se răsti la ele :

— Ce vreți, fa ? V-a trimis tat-tu ?

Fetițele tăceau încremenite.

— Lasă-le, Dumitre, că au venit la mine de mi-au adus flori.

Luai cîteva bomboane și ieșii. Cum mă văzură, îmi întinseră florile ofilite de căldură. Apoi, fără mirare, fără să-mi mulțumească, luară bomboanele și le vîrîră toate în gură. Plecînd, se uitau înfricoșate, cu coada ochiului, după cîinele ce lătra furios.

Maria strigă la ele :

— Proastelor ! Dar sărut mîna nu știți să spuneți ?

Le vedeam pe drum, mergînd încet, bălăbănind mîinile, cu care se prinseseră din nou. Mai departe se întîlniră cu o ceată de copii, băieți și fete, mai mari și mai mici, care mergeau să se scalde în Argeș. Atunci, s-au întors și ele cu ei și au trecut cu toții pe lîngă poarta noastră, rîzînd,

țipînd, tîrînd picioarele, ca să ridice praf mult și speriind cu bice ciinii înnebuniți de ațîțarea lor. Li se auziră glasurile subțiri pînă departe.

La o poartă vecină, o fetiță de vreo unsprezece ani, slabă, cu trăsături fine, copleșită de greutatea unui copil în fașă, se uită după ei. O întrebai :

— Dar tu, Anco, nu te duci să te scalzi ?

— Nu.

— De ce ?

— Iacă...

Înțelesei că din cauza copilului.

— Vrei să-ți dau bomboane ?

— Vreau.

— Vino.

Veni pînă la poartă. Se așeză pe un trunchi gros de copac ce ținea loc de bancă.

Din bomboanele dăruite nu mîncă pînă ce nu vîrî și copilașului în gură o bucățică. Din cînd în cînd îi ștergea energic nasul cu mîna, apoi îl mai ștergea o dată și cu legătura ei de pe cap.

— Unde-s mamă-ta și tatăl-tău ?

— În vale, la porumb.

— Și ai rămas singură ?

— Păi !

Cum nu mai isprăvea de șters nasul, îi spusei :

— Ancă, lasă, că-i rupi nasul.

— Da zău !

Și, înveselită, privi cu dragoste la copilul ce parcă ar fi surîs și el. Era gras, cu ochi albaștri, pe cînd ea, oacheșă, cu ochii negri, vioi.

— E frate-tău ?

— E făcut de tata cu nevasta lui asta de-acum, că mama a murit.

— Dar mama asta de-acum e bună cu tine ?

— E. De ce să nu fie ?

— Tu te duci la școală ?

— Nu.

— Ai isprăvit clasele ?

— Nu, că n-am fost decît cîteva zile.

— Și acum de ce nu te mai duci ?

— Știu și eu ! ? Spune domnul învățător că sînt prea slabă !

— Bine, Anco, dar ca să duci copilul ăsta nu ești prea slabă ?

— Păi, da cine să-l ducă ?

Și, mîngîind copilul, rîse încet de întrebarea mea.

— Și domnul învățător ce zice ?

— Nu zice nimic, că i-a spus tata că stau acasă, să mai văd de fiertură și copil. Mai mă duc și cu pe-acolo cu ouă, poame, mălai...

— Așa !... Și cîte clase aveți ?

— Patru și cu încă una, de vrei s-o faci și p-aia, cinci.

— Și un singur domn aveți ?

— Păi ! Da mai ajută și nevastă-sa. Ea arată la ăia mici de nu știu nimica.

— Și ea este învățătoare ?

— Nu. Are și-un copil mic. Acum l-a făcut. E de-o seamă cu ăsta.

— Anco, de ce nu-i spui tu lui tată-tău să te dea la școală măcar un an, să înveți să scrii și să citești ? N-ai vrea ?

— Ce să-i mai spui ! Parcă mă ascultă el pe mine ! Și rîse din nou, batjocoritoare.

— Dar nu-ți pare rău ?

— Ba că ! Doar n-oi muri, că-s fată, nu băiat !

Și cum tăceam, copleșită de această logică, Anca zise :

— Domnișoară, stai oleacă, să mă duc să-ți arăt ceva.

Și Anca plecă încărcată cu copilul, intră la ea în curte și după o clipă se întoarse iar. Acum avea în pumni și o vrabie mică, zbîrlită, speriată. Mi-o arătă, apoi mi-o ridică la ureche :

— Ia auzi cum i se bate sîngele. Vezi ? A căzut din cuib !

— Săraca, o să moară.

— Ei ?!

— Tu nu vezi ce speriată e ? A mîncat azi ceva ?

— Nu. I-am dat, dar nu vrea.

— Știi ce, Anco ? Du-o, săraca, înapoi la cuibul ei. De unde e ?

— Uite de colo, în vale ; de la casa aia părăginită, e-au umplut-o vrăbiile și rîndunelele de cînd au fugit amîndoi.

— Cine amîndoi ?

— Floarea și Ion.

— Unde au fugit ? Nu erau nevastă și bărbat ?

— Erau, dar Floarea a fugit cu Vasile, cu care se iubea, și Ion și-a luat lumea-n cap.

Anca vorbea cu ochii ei negri mari deschiși asupra mea. Părea că nu înțelege ce spune, ori că repetă pe de rost ce auzise. Adaose :

— Ion s-a prostit. Sta toată ziua întins și nu vorbea, iar noaptea urla ca un cîine, știi, de ăia de-i înneci, cum am avut și noi unu. L-au bătut oamenii, l-au băgat și în apă rece, l-au dus și la biserică, și tot așa făcea. Și într-o zi a fugit.

— Unde ?

— El știe.

— Și ca unde e ?

— Păi, nu știe nimeni, că de cînd în noaptea aia de-a vrut Ion s-o omoare cu toporu, i-e frică și s-ascunde cu Vasile.

— A vrut s-o omoare cu toporul ?

— Păi, ce crezi, dacă i-a prins...

Mă uitam mirată la Anca cum stătea alături de mine, liniștită, cu vrabia în mînă, cu copilul în brațul celălalt, vorbind de dragoste cu atîta simplitate și nevinovăție. Din cînd în cînd, vîra vrabia în nasul frățiorului, care, gîdilat, rîdea. Rîdea și Anca, dezmierdîndu-l, îngînîndu-i cuvinte dulci. Avea față de el mișcări de mamă iubitoare, cum au fetițele de la oraș pentru păpuși.

O clipă îmi păru de o tristețe nemărginită soarta ei de a cără mereu acel pachet viu, de care trebuia să aibă grijă.

Îmi amintii însă cu plăcere cum am văzut-o într-o zi pe Anca jucîndu-se și ea cu alți copii de seama ei. Era roșie la față, striga tare, se trăgea de mîini cu alte fetițe. Pe frățiorul ei îl pusese în mijlocul drumului, în praf, și el, murdar, mulțumit, adormise în soare. A fost deșteptat de un cîine ce-l lingea pe obraz de mămăliga și laptele cu care era mînjit. Copilul a început să țipe, Anca a sărit la el, l-a luat în brațe, l-a sărutat, l-a adormit din nou și din nou s-a jucat. Părea deplin fericită.

Anca mă trezi deodată din gînduri, spunîndu-mi :

— Mă duc să-i dau de mîncare băiatului și apoi mă duc să pui și vrabia în cuib... Ian spune : să-i îndes și lui mîncare cu un bețișor ?

— Nu, fetițo, că-l omori. Du-l mai bine la cuib

— Las', că-l duc.

Și Anca plecă cu copilul în brațe, fără să dea bună ziua.

Am intrat în casă și am citit mai bine de un ceas într-o liniște deplină. Deodată, mă făcură să tresar niște țipete îndepărtate. Nu erau țipete de durere, ci, dimpotrivă, de bucurie, țipete de joc, glasuri de copii voioși. Am ieșit la drum : se întorcea de la scaldă ceata întreagă, iar Anca, în mijlocul lor, vorbea tare, gesticula înfierbîntată, arătînd spre un cîine ce sta la o parte.

Întrebai ce s-a întîmplat. Cu toții, de-a valma, răspunseră :

— L-a mîncat cîinele. A scăpat în drum și l-a mînc cîinele !

— Pe cine ?

— Pe vrăbiete, de !

Și copiii, fericiți, trecură nepăsători pe lîngă mine.

V

Praful ce se ridicase peste tot satul, cînd s-au întors carele încărcate cu fîneț și cireada de la păscut, se lăsa iar nou acum, așternîndu-se încet, o dată cu înserarea.

Cîte o vită întîrziată sosea agale, profilîndu-se neagră pe apusul roșu din fundul drumului. Părăsită, mugea trist, prelung. Țărani stau de vorbă pe la porți, copii se joacă în drum.

Sosi și Dumitru. Intră în casă, cu mișcări atît de liniștite, încît zadarnic încercai să deslușesc de e nepăsător sau obosit.

Veni la mine, stîngaci, și-mi spuse :

— Domnișoară, v-am ruga ceva, de nu-i cu supărare... Plecăm la noapte într-un sat vecin. Rămînem acolo pe locuri, la niște mazăre de cules... De nu v-ați supăra, v-am ruga ceva...

— Bine. Ce e ?

— Să stați mai tîrziu cu lumina aprinsă astă-noapte. Poate că citiți ca pînă după miez de noapte, că v-am mai văzut noi că stați și altă dată... Ne gîndim și noi că e curtea plină de unelte... de unde să mai știi cine ți le ia, dacă lipsesc...

— Bine, stau, dacă crezi că e de folos.

— Este, zău. Apoi Stoian doarme aci alături, pe prispă. De-auzi că se mișcă ceva prin curte, numai ce-l scoli...

— Bine, Dumitre.

— Să stai, zău.

Dumitru tăcu, se gîndi, apoi începu din nou să-mi vorbească cu greu :

— Pe urmă... poimîine... aduc și copilu.

— Și cine o să vază de el ?

— Mai cu, mai Dumnezeu... și-apoi o să trebuiască să vie și Voica...

Pe cînd vorbea, deslușeam că liniștea lui nu e făcută din nepăsare ori oboseală, ci din răbdare. O răbdare vicleană, încăpățînată, săditâ cu greu și chin, răbdarea omului îndelung batjocorit și asuprit.

Îl întrebai :

— Și copilul unde e acum ?

— În București, la mă-sa.

— Și ea ce zice ? Vrea să-l dea ?

— Ce să nu vrea ?!

— Bine, Dumitre, adu-l, atunci.

— De vă trebuie ceva din oraș, pot să vă cumpăr eu.

— Ți-oi scrie pe un petec de hîrtie tot ce-mi trebuie și de unde să le cumperi, ca să nu uiți.

Și am rămas de pază în noaptea aceea...

Dumitru a plecat tîrziu. Roțile carului, scîrțiind sub povară, s-au auzit pînă departe.

Stam afară. Luna, ce pîndise pînă acum cu o privire roșie de după marginea cîmpului, se ridică încet, sfioasă, cercetătoare. Satul dormea. Atunci luna împăcată se înălță mai sus și-și desfășură lumina-i curată.

Pe prispă dormea Stoian, fratele lui Dumitru. Dormea adînc, cu respirația regulată. Prin curte, strecurîndu-se, trecea umbra cîinelui. În liniște, arar se auzea tușind cîte

un om ce dormea afară. Pe sus, fîşîind cu un zgomot surd, treceau des cucuvelele. Ţipătul lor jalnic înjunghia liniştea.

Am ieşit pe cîmp. Departe, sub lumina lunii, lanurile de grîu se făcuseră mai galbene ca niciodată. Păreau zale lucioase, de aur, acoperind pămîntul, ori poate lacuri de apă aurie pe care treceau fiorii uşori ai valurilor ce se pierdeau departe, din ce în ce mai mici. Şi zgomotul metalic al spicelor, frămîntate de vînt, ajungea pînă la noi ca un susur de izvor necunoscut.

Se lăsase răcoarea nopţii. Satul dormea. Stînd de veghe, clipele uşoare treceau repezi, netulburate.

Cu răbdare, luna îşi urma drumul, alunecînd liniştită pe cer. Se urcase, se urcase, şi acum încet cobora în partea cealaltă, tîrînd după ea vălurile luminoase ale razelor ei. Cuprins ca de un vis, satul dormea sub raza lunii.

Pe cer, stelele, speriate de atîta lumină, se stingeau, şi numai cîteva, îndepărtate, palide, tremurau înfrigurate în răcoarea nopţii.

Dar pe încetul, negrul nopţii se spălăci. Ultimele stele, îmbolnăvite de lumina zilei ce năştea, se ofileau. O răcoare curată adia şi frămînta frunzele pomilor. Zgomotul lor părea făcut de mii de fluturi ce ar bate din aripi, să-şi ia avîntul.

Cîntecul cocoşilor, ce se înălţa pentru a treia oară, se prelungi victorios în lumina zorilor, ce izbîndea din nou în viaţă, spre muncă.

VI

Azi Dumitru l-a adus pe băiat din București.

Mă deșteptă un plîns monoton de copil somnoros, plîns ce nu mai lua sfîrșit.

Glasul Mariei zicea :

— Să-i dăm de mîncare.

Iar Dumitru :

— Să-i dăm papă ? Uiti-ti papă ! Vei tu papă ? Și apoi : „strugurel, pepenașul tatii, oiță-oaie, cireșel, cireșel".

Dar plînsul copilului nu curma. Avea ceva obosit, nenorocit.

Strigai :

— Ce e, Mario ?

Maria intră buzna și spuse :

— L-a adus nenea pe copil și plînge.

— L-a adus ?... De ce plînge ? E bolnav ?

— Nu știu.

— O fi obosit. Stai, să viu și eu.

În tindă, „strugurel" sta jos pe o țoală, lîngă o strachină de mămăligă cu lapte. Avea vreo trei ani. Era murdar, fața-i era mînjită, de nu i se mai zăreau decît ochii, din care luceau două șiruri de lacrimi. Dumitru, în picioare, îl privea nedumerit, stîngaci, iar Maria părea că petrece de minune.

— Cum îl cheamă ?

— Victor, că e al războiului, și așa se cheamă, că am învins. Dar noi o să-i zicem Ion, că-i nume mai curat.

Victor, zis și Ion, picura de somn, clătinîndu-se încet, plîngînd amar.

— Așterne-i, Dumitre, și stai lîngă el pîn-o adormi, zisei, că de mîncat n-o să mănînce. Prea e obosit.

Cînd l-au luat să-l culce, țipă deznădăjduit. Se zbătea, frîngîndu-se din mijloc. Învinețise. Dumitru mormăi înfundat :

— Uite, așa-mi zice de azi-dimineață... Am să-i dau cîteva...

— Nu, Dumitre, se poate ? Culcă-l, că adoarme el.

O dată culcat, „pepenaș“ se liniști. Moțăind, prelungea acum încontinuu o notă, văitîndu-se : „îîîîîî...“. Din cînd în cînd, îl mai zguduia un suspin ce-i ridica pieptul și-l făcea să tresară tot. Pe fața lui murdară rămăseseră două dîre lungi, curate, spălate de lacrimi. Adormise cu mîna lui mică pierdută în mîna mare și aspră a lui tată-său.

Dumitru se sculă cît mai binișor, îl învelì cu mișcări neîndemînatice, se uită încă o dată la el și plecă să îngrijească de vite și porci. Apoi intră în casă și-și pregăti de mîncare. Din cînd în cînd, se uita spre mine. Vedeam că avea de vorbit și nu prea îndrăznea să înceapă. Zise :

— Domnișoară, nu luați scăunelul, să stați lîngă foc, că nu e vîltoarea mare ?!

— Stau, Dumitre.

— Iar s-a scumpit, bată-l focu de tren... V-am adus și ce mi-ați scris să cumpăr.

— Bine, o să ne socotim. Om vedea și pentru tren.

Îl simțeam pe țăran bucuros că l-am înțeles atît de lesne.

— E zăduf mare la oraș ?

— E spaimă ! Aici barem are loc unde să bată vîntu, dar acolo se încing zidurile, de parcă ești în cuptor. Nu-i vorbă, unele mai bune la oraș, altele la țară. La tot lucru și rău lui... I-am cumpărat și lui Ion niscai stambă. Poate că-i arătați Maricăi să i le coase.

— I-oi arăta.

— Să-i arătați, că tot șade ea cam mult fără rost, și de... nu-i cucoană !

Din primele zile simțeam gelozia surdă ce trăia în sufletul lor de țărani rămași la greul pămîntului pentru Maria, țăranca trăită la oraș.

Văzînd de foc, Dumitru continuă :

— Apoi, am să iau și o slugă, să vadă de boi și de lon. Oi găsi eu o fetișcană sărmană, d-astea rămase fără tată din război, că multe păcate au mai căzut pe capu unora ! De ăi ce-au mai avut ceva parcă toate bunele se lipesc, și pămînt mai mult, și casă rămasă întreagă... De cei săraci — și mai multă sărăcie... Uite : mie pămînt, mie despăgubire, și frati-meu, după ce că era sărac, l-au lăsat lipit. Vine și muncește cu ziua la mine. Și mulți așa ! Eu, ce să-i fac ? Nu pot să-i zic : „Na și ție !“, așa, de pomană ; că de, am copil, nevastă... Îi plătesc cînd îmi muncește, îl mai ajut, și asta-i treaba. Nu ?

Vorbea întretăiat, ca pentru el, uitîndu-se la mămăliga ce o amesteca cu făcălețul.

— ...Au să fete și purcelele în vreo două săptămîni de zile. Cine-o să mai vadă și de ele !...

— Vine Voica pînă atunci.

Prudent, nevoind să se avînte în socoteli riscate, nu răspunse. Dete numai din cap.

— ...Acum e de îngrijit și de lighioana asta mică de-am adus-o astăzi.

— Dumitre, dar știi sigur că e copilul dumitale ?

— Eu așa zic... Da copil îmi trebuia. Ne facem bătrîni și neputincioși. Pe a cui mînă lași averea ?

— Ai pămînt mult ?

— Păi, trebuie să iau și oameni la muncă.

— Cît ai ?

— Știu și eu ? Să vedem cît ne-o mai da.

Isprăvise de făcut mămăliga. Mai fierbese și o oală cu vișine, în care pusese o mînă de mălai. Se făcuse un fel de ciorbă roșie ca sîngele. Așeză masa și acoperi focul cu cenușă. Se uită la masa cu mîncare, se duse la copil, îl privi cum doarme și se întoarse iar la mine, întrebîndu-mă :

— Să-l scol să mănînce ?

— Lasă-l să doarmă, căci, speriat cum e, te poți aștepta la cîteva zile de plîns.

Dumitru se mai duse o dată la căpătîiul copilului, îl privi tăcut, îi așeză ștoala de pe el, îi ridică mai sus capul și, văzînd că din greșeală nu-l scoală, îl lăsă. Veni la masă, se închină larg și se așeză să mănînce.

VII

Cînd Ion se deșteptă, după o noapte de somn neclintit, și nu văzu decît lucruri și fețe străine, i se umplură ochii de spaimă. Se ridică puțin, se uită buimac împrejuru-i, începu să-i tremure bărbia, se trînti din nou și plînse amarnic, înfundat, resemnat, parcă gata să primească de la viață numai rău.

Mă apropiai de el binișor, îi ștersei capul înădușit, fața umedă de lacrimi. Plînge moleșit, culcat pe spate, fără să miște. Lacrimile-i curgeau în urechi, gîdilîndu-l. Scărpinîndu-se, și le zgîrie. Îi ridicai, se lăsă ca o cîrpă. L-am rezemat de perete, punîndu-i plapoma înghemuită la spate. Nu mîncase de două nopți și o zi. Cînd îi apropiai de gură o ceașcă cu lapte, îmi dete una peste mînă, de sări laptele în sus. Cu de-a sila, ca o doctorie, îi turnai pe gît cîteva înghițituri. Se înecă, scuipă laptele afară, începu să tușească și să urle. Nu știam ce să-i mai fac. Nici zahăr n-a vrut să mănînce. Atunci am pus cana cu lapte lîngă el și am plecat. Din odaie mă uitam la el.

Un pui de pisică, cu pași ușori, atras de lapte, veni și se frecă de Ion. El deschise ochii, conteni plînsul și, apucînd pisoiul de spate, îl ridică. Pisoiul se zbîrli, văitîndu-se. Ion îi dete drumul. Atunci pisica, văzînd că nu-i de glumă, grăbi : se duse la lapte și începu să bea cu capul vîrît în cană. Ion, supărat, îi trase o palmă, luă cana și, neîndemînatic, și-o duse lui la gură. Laptele îi curgea pe la col-

țurile gurii, umplîndu-i cămășuța. Isprăvi toată cana, cu un oftat adînc, cu răsuflarea tăiată. Pisica îl privea cu jind și, o dată cana pusă jos, se apropie și-i linse fundul. Ion apucă pisica de coadă și o smuci, ridicînd-o. Miorlăind, îl zgîrie și fugi. O privi o clipă buimăcit, apoi, rămas singur, și-aduse aminte că e nenorocit și începu să plîngă încet, frecîndu-și mîna zgîriată.

Maria îl dete jos cu de-a sila, și, aproape tîrîndu-l, îl duse în grădină. Îi auzii glasul țipînd pînă departe, de parcă-l ducea la tăiat.

După vreo două ceasuri, cînd s-au întors, se împrieteniseră. Ion se liniștise, o ținea de rochie. Cînd mă văzu, își ascunse rușinos capul în poala Marici. Îl învăță să-mi zică „Domnișoară", și Ion reuși să spuie „misoaa".

Dumitru, seara, cînd ne văzu împrietcniți, ne surîse la toți părintește și întrebă pe un ton împăciuitor, așteptînd o dezminție :

— Ei, v-a supărat mult ?

Se uita la copil cu mîndrie. Îi spusei :

— E voinic, Dumitre, pentru anii lui.

Dumitru răspunse cuprinzător :

— E, cum să nu fie !

Luă apoi pe Ion de mînă și se duse spre grădină. Copilul întîi se uită speriat spre noi, dar văzînd că vine și Maria, se depărtă cu pași mărunți, alergînd aproape, ca să poată merge alături de tată-su, care pășea rar și larg.

Citva timp după ce intrasem în odaie, auzii un zgomot în tindă. Am ieșit să văd cine e. Rămăsei uimită : jos, așezată la vatră, sta o femeie. Făcuse focul, pusese ceaunul de mămăligă, și acum cernea, cu mișcări mari, o sită de mălai. Cum mă auzi, ridică fața. Era Floarea, cumnata Voichii.

— Ce faci aici ?

— Ia, lui nenea mămăligă.

— Cine ţi-a spus ?

— Că nu l-oi lăsa flămînd.

— Te-a chemat Dumitru ?

— Trebuia să mă cheme ?

— De te-o prinde Voica, n-ai să mai vorbeşti aşa.

Dete din umeri şi cernu mai departe.

Fătiş nu puteam să-i spun să plece. M-am întors la mine în odaie.

Veni Dumitru. Îi auzeam glasul răguşit, vorbind mai mult ca de obicei, ca tot omul mulţumit.

— Aşa... uite şi papa gata. Venişi de mult, Floareo ? Da Stoian ce face ?... Să punem masa pe prispă, Mario. Nişte apă rece de-ar fi... Ei, ce zici, Mario ? Ia-l şi pe Ion. Vezi, închide poarta, să nu iasă porcii... Şi nişte ştir le-ar trebui, Floareo, că sînt flămînzi.

Maria se depărtă cîntînd şi lovind una de alta găleţile. Paşii mărunţi ai lui Ion sunară surd şi repezi pe pămîntul gol ; alerga.

Maria strigă către porci :

— Na, na ! uite măgarii !... Aoleu, scapă porcii ! Na ! Închide poarta, Ioane, că scapă !...

Apoi cumpăna puţului se auzi scîrţiind, prelung, dureros, de parcă gemea căznindu-se să ridice greutatea găleţii.

În vatră se făcuse tăcere. Îi vedeam parcă : Floarea învîrtind mămăliga... Dumitru, obosit, căzut pe gînduri...

Dar glasul Mariei şi al lui Ion speriară liniştea. Soseau rîzînd, ţipînd, stropindu-se cu apă rece.

Se putea trăi şi fără Voica în casa făcută şi adunată cu munca ei...

VIII

- – Dreg, dreg tigăi, dreg ! Spoi ceaunuri, spoi !

Doi țigani trec pe drum. Unul bătrîn, cu părul și barba albă, ce-i lasă fața și mai neagră, altul tînăr, vioi, umblînd repede, cu mult înaintea bătrînului și așteptîndu-l din cînd în cînd, să nu-l piardă parcă. În drum, ciinii, asmuțiți asupra lor, le fac reclamă, căci, de atîta hărmălaie, ies femeile în poartă, să vadă cine trece.

Floarea cheamă țiganii. După o tocmeală de un ceas, se învoiesc să dreagă și să spoiască toate tigăile lui Dumitru.

Fac țiganii o gaură în pămînt, așază lemnele pentru foc cu o adevărată artă, cum numai țiganii știu să facă.

Ion, în picioare, lîngă ei, îi privește foarte atent.

Scot toate uneltele cu care au să lucreze, dintr-un sac care poate că o fi de pînză, însă e așa de murdar, scorțos și unsuros, încît pare de piele.

Țiganul cel tînăr vine la Floarea și-i zice :

— Fa ! Ai tingire multe și n-avem cositor de-ajuns. Mă duc eu pînă la București și ți le facem mîine. Să lași, fa, pe tată-miu să stea acișilea și la noapte dormim locului și mîine în zori lucrăm.

— Bine, da să mănînce de la el, că eu n-am ce-i da.

— Și dacă hai să-i dai n-oi muri !

— Da păi vezi, țigane...

— Hă !

A plecat cel tînăr și a rămas bătrînul.

Cu multă încetineală, aproape cu o voluptate misterioasă, și-a aprins luleaua, s-a întins pe pămîntul gol, lîngă gard, ca o potaie, la lumina bălaie a soarelui. Puse căpătîi sacul cu unelțele și căscă prelung, zgomotos. Acuni pufăia din lulea, rar, alene, cu ochii la cer. Luleaua s-a stins. A adormit. Se auzea pînă departe respirația lui puternică, ca de foale.

Ion se uita la el mirat, fără să îndrăznească să se apropie prea mult. În sfîrșit, după multă chibzuială, se hotărî. Îl văzui cum, cu pași înceți, tiptil, cu un băț în mînă, se apropie de țigan și-l atinse ușurel, cercetîndu-l. Țiganul sforăia horcăind. Ion ridică cu amîndouă mîinile bățul și-i pocni o dată din toate puterile pe mijlocul trupului... Țiganul sări, cu brațele în vînt, înjurînd. Ion, înspăimîntat, țipă, scăpă bățul și fugi.

— Haoliu, afurisenia ! Fa copile ! Te-ai smintit ?

Se scula țiganul de jos și se întinse, să crezi că vrea să-și desprindă brațele, căscă lung de cîteva ori cu un „hăăă-hăăăit“ de cîine flămînd, bău apoi o cană de apă, și, cu toată căldura soarelui de amiezi, se întinse mai la soare, aprinse luleaua și începu să fumeze cu privirea pierdută, stupidă, spre infinit. Căsca lung, lung, de avea timp Ion, care se întorsese, să se uite pînă în fundul gurii lui. Arare, scuipa printre dinți pînă departe. Ion, lîngă el, cu mîinile la spate, îl privea cu admirație. Sfîrși luleaua, căscă o dată mai tare, scuipă mai departe și se lungi din nou în plin soare, și într-o clipă adormi.

În căldura mare a soarelui, sudoarea îi curgea șiroaie pe obraz. Rar, cîte un cîine venea și-l mirosea. Unul s-a culcat colac lipit de țigan, adormind. Pînă seara, bătrînul

s-a mai sculat de vreo trei-patru ori, ca să bea apă și să se mute iar la soare.

De mîncat, n-a mîncat nimic și nici n-a vorbit cu nimeni pînă seara, cînd i s-a întors băiatul de la București. Atunci au aprins un foc, au făcut mămăligă într-un ceaun ce trebuia să-l dreagă, au cerșit țigănește de la Floarea lapte și ouă, și au mîncat.

În noapte, lîngă focul ce-și trăgea sufletul, îi vedeam pe amîndoi culcați așa pe pămîntul gol și neacoperiți.

În întuneric, bătrînul încă pufăia. Atunci i se lumina luleaua, ca o stea somnoroasă căzută jos.

IX

Au trecut astfel cîteva zile. Dumitru era liniștit, copilul sănătos, voios. Maria se juca mai toată ziua cu el, Floarea vedea de gospodărie.

Nu greșise oare Voica părăsindu-și casa ?

Într-o dimineață, mă sperie din somn o mînă aspră trecută pe brațul meu. Sării în sus. Era Voica.

— Te-ai speriat ? Deșteaptă ești la somn, că numai ce am pus mîna pe matale !

— Voică, te-ai întors ?

— Nu... plec iar. Să văd numai ce mai e pe-aici... Și să-mi spui „cîine“ de nu i-oi rupe oasele.

— Cui ?

— Blestematei, na ! Floarei ! O sfărîm, uite-așa, în mîini, de-i pîrîie oasele. Că nu mi-o fi frică de slăbănoaga ! Și cînd o umbla șchioapă, o rîde tot satu, că-i fac vorbă că am prins-o cu Dumitru. Auzi afurisita ! Să intre în casa omului !... De !... nu mai știe că a gonit-o Stoian de-acasă de era cu burta mare... De ! nu mai știe cînd se ruga : „Dadă Voică, nu mă lăsa ; fă-mi vorbă să mă primească, spune-i că m-azvîrl în fîntînă !...“ De ! nu mai știe !... Venea Stoian flămînd și — pe cruce, domnișoară — nu i-am dat nici o bucată de mămăligă rece și umbla săptămînile neprimenit. A trebuit s-o aducă iar la el. Aaab, blestemata ! Las', că-i dreg eu casa ! O dreg eu și pe ea ! N-o las din mîini pînă n-o gheboșesc !

— Stai, Voică, liniștită. N-o fi tocmai cum zici. O fi rugat-o Dumitru. Ce vrei, sînt și ei săraci, au nevoie de Dumitru.

— Domnișoară, cînd femeia vrea, nici încornoratu n-o oprește. Putea să facă așa ca să nu-și bată joc nici de el, dar nici de mine. Ce ! Se vede c-am plecat ? Omu meu și cămașă curată, și fiertură la timp, de parc-ar avea mireasă nouă. Îl păzește ca oul sub cloșcă... Să nu spui c-am venit. Uite : mă duc pînă la o vecină. O aștept acolo. O prind eu. Numai două vorbe să-i spun, de-i seacă laptele din țîțe !...

— Voică, Voică, nu fi așa de rea. Las-o, săraca. E femeie slabă, cu copil mic. O fi ascultat de Stoian. N-o fi fost voia ei să te supere.

— Aoleu și amar de zilele mele, că nu sînt rea, da mi se usucă inima singurică la mama. Uite-așa îmi stă cu-țîtu-n inimă și numai ce se sucește în mine și mă junghie cînd mi-aduc aminte de casa mea. Aoleu, domnișoara mea, cu ce-oi fi păcătuit ?

Plecată pe mîna mea, mi-o săruta cu tresăltări puternice sub zvîcniturile plînsului.

— Vino înapoi, Voică, și lasă încolo pămîntul.

— Nu se poate ! Nu se poate ! Dumneata nu știi ce înseamnă pămîntu ! Dar nu se poate, nu se poate fără pămînt.

Rămăsese încovoiată pe mîna mea, cu buzele lipite de ea, și repeta înfundat, dureros, ca un blestem : „Nu se poate, nu se poate fără pămînt !"

X

La prînz, pe cînd Floarea venise să așeze de mămăligă, Voica intră. Se opri în pragul ușii, se uită lung la Floarea, încremenită ca în fața unei arătări, și apoi o întrebă scurt :

— Ce cauți la mine în casă, fă ? !

Dar n-avu timp Floarea să răspundă ori să se scoale de jos, și Voica o și apucase cu o mînă de mîinile ei ridicate în apărare și o lovi în cap, pe spate...

Smucindu-se, Floarea începu să strige prelung :

— Săriți, că mă omoară ! Săriți, oameni buni !

Înmărmurită, îmi dădeam seama că nu pot face nimica spre a le liniști Încercai să domolesc pe Voica, apucînd-o de haină, dar ea, smucindu-se, zise scurt :

— Lasă-mă !... Las' să-i arăt turbatei !...

Lovea cu putere în spatele Floarei, care, răcnind, sta îndoită cu capul ferit sub brațe și căuta neputincioasă să-și facă loc să fugă.

Strigai :

— Voică, de nu te-astîmperi, chem vecinii !

— Stai... stai, să-i arăt !

Și-i mai dete pumni pe nerăsuflate, mai cu putere mai repezi, ca pentru un sfîrșit. O îmbrînci cu piciorul. Apoi, răsuflînd greu, aprinsă la față, se uită la Floarea, care sta ghemuită, căzută jos în cenușă, bocind cu glas tare. O scuipă.

— Taci, cățea, taci, că n-ai murit ! Taci, că iar dau !

Apoi se întoarse către mine și, așezîndu-și legătura de pe cap, potrivindu-și rochia, zise :

— Acum plec.

Apoi șopti :

— Nu știi unde e viermele de-l aduse Dumitru ? Samănă cu el ?

— E dus cu Maria.

— Plec, domnișoară. Și nu fi, zău, supărată, că nu 'moare. I s-au muiat numai oasele. Plec.

Plecînd, o mai scuipă o dată.

Cînd fu afară, o văzui cum rotea prin curte ochii ei mari, de credeai că nu rămîne colț nerăscolit. Apoi, merse încet pînă la gardul ce ne despărțea de pămîntul rîvnit, și, cu mîna la ochi, ca să-i apere de orbirea soarelui, îl privi lung. Oftă greu, apăsat, deznădăjduit. Se întoarse spre prispă, bău o cană cu apă, își sterse gura cu dosul palmei și se depărtă cu un pas cadențat și hotărît.

Floarea, ca o pisică la pîndă, cum văzu că se liniști casa, se sculă de jos, se scutură de cenușa în care o rostogolise Voica, îmi aruncă o privire dușmănoasă și ieși fără să zică un cuvînt. Cînd ajunse la poartă, începu să țipe : „Aoleu și vai ! Aoleu, măiculița mea !“

Cîteva femei ieșiră fuga în drum și se strînseră împrejurul ei. Floarea se depărtă cu ele, bocind și povestind. O femeie mai bătrînă se crucea. În drum rămase un băiețaș ce se tăvălea în praf cu un cîine. Copilul luă o piatră, lovi în cîine și-l privi rîzînd cum se depărtează chelălăind. Glasul ascuțit al Floarei se amestecă cu chelălăitul cîinelui. Apoi totul se liniști.

★

Cînd a venit Dumitru acasă, intră la mine in odaie și-mi spuse :

— A venit nebuna ! Tot satu l-a deșteptat. Da știe ca că pun jandarmii de-o prind și-o bat ?

— Las', Dumitre, că nu te cred. Nu te-ar crede nici ea.

Rîse :

— Poate jandarmii nu, da oi bate-o eu !

— Fă cum crezi ! Dar mai bine ai împăca femeia, i-ai da pămîntul și ai chema-o înapoi la casa ei, că doar e și a ei casa. Nu ? Ce zici, n-a muncit-o și ea ?

Dumitru, încăpățînat, tăcea. Părea că mă ascultă din cuviință, dar că ce aude sînt fleacuri pe lîngă ce știe el.

Mă întrebă :

— Pe băiat l-a văzut ?

— Nu.

Gînditor, Dumitru își potrivi pe cap căciula și ieși. Îl auzeam cum forfotește în vatră, cum aprinde focul, cum toarnă apă în căldare, cum înjură cîinele ce căuta să intre în casă, cum ieși în curte și strigă :

— Marie, Marie ! hei, Marie ! și, după o clipă : VenișI ?... Da păi unde-ți stă gîndu ? E de prînz și n-ai văzut de domnișoara și moare de foame.

— Că veneam.

— Veneai... dacă te chem ! Că și Ion ar avea mai multă grijă ca tine de domnișoara.

— Lasă-mă, nene, că știu eu ce fac și cînd să-i dau de mîncare. Că n-om mînca și noi la zece, ca dumneavoastră !

Îl lovise rău pe Dumitru. Îi aducea aminte că ca mănîncă mai tîrziu, ca boierii, nu ca ei, țăranii.

Dumitru zise, supărat :

— Hai, hai ! și intră din nou în casă.

Ascultam mirată. De ce avea Dumitru atîta grijă de mine tocmai astăzi ? La ce voia să mă facă părtașă ? Desigur, ascundea un gînd ce nu putea fi tocmai curat.

A doua zi, după prînz, cu toată munca ce era în toi, Dumitru se îmbrăcă cu hainele cele bune și ne spuse că are treabă la Comana pentru tîrguieli. Bănuiam că se duce la Voica. S-o bată ? Să se împace ?

XI

Pas cu pas, Ion, cu mînuţele la spate, burta înainte, se plimbă în lungul bătăturii, alături de mine. Se uită în jos, la pantofii mei albi, încălţăminte cum nu mai vede la altcineva. Cînd mă opresc, se apleacă pînă la ei, atent.

— Ce-i, Ioane ?

Aducînd piciorul lui mic, gol, lîngă al meu, spuse :

— Uiti-ti.

— Ce să văd, Ioane ?

— Nimica.

— Vrei şi tu pantofi ?

— Vau.

— Am să-ţi cumpăr.

— Hai...

— Păi nu acu. Cînd am să merg la Bucureşti.

Se uită nedumerit în sus, la ochii mei.

Acum umblă din nou lîngă mine, cu mîinile la spate, atent la jocul picioarelor albe, ce se plimbă în lungul bătăturii.

*

Ion sta pe jos, în mijlocul odăii mele.

Luase cutia cu pudră, turnase în ea apă de colonie şi mesteca cu peria de dinţi.

Supărată, mă răstii :

— Ce-ai făcut ?!

Zise simplu, privindu-mă stîngaci :

— Mămăligă pentru cuțu...

Se sculă rușinat, privind ca un vinovat în jos la picioarele lui și căutînd să și le ascundă. Întîmplător le privii și eu. Le văpsise în alb, frecîndu-le cu cretă și apă, așa cum văzuse că se curăță pantofii...

Cînd văzu că rîd, mi le arătă, mîndru :

— Uiti-ti !

Și erau într-adevăr albe acum picioarele lui „Pepenaș", de obicei atît de murdare, scorojite. Creta, pe asprimea lor, se prinsese de minune.

Acum, liniștit că nu-l voi certa, ridică ochii spre mine și-l văzui schimonosit, schimbat și la față : se văpsise !...

Cu buze roșii pînă la urechi, mînjit din stîngăcie pînă pe nas, un strat de pudră pe hăinuță, pe sprîncene, gene, albit ca un morar, mă privea rîzînd, înecîndu-se în hohote și repetînd mereu :

— Ca tine ! Uiti-ti, ca tine...

XII

Un singur drum drept, fără uliţi lăturalnice, străbate satul în tot lungul lui. Casele sînt aşezate cu laturea la drum, cu faţa la răsărit. Cînd intri în sat, din şoseaua cea mare, îţi întorc toate spatele. Sînt mici, clădite din nuiele tencuite cu pămînt galben, acoperite cu stuf. Îţi pare că intri într-un trib african. La capătul satului, spre cîmp, cîteva poteci duc la nişte dărăpănături. Acolo fusese satul aşezat la început, însă revărsările Neajlovului l-au silit să se mute mai la deal şi n-au rămas pe locuri decît ţiganii — pescari ori fierari de meserie — şi săracii, cerşetorii. Cînd vii înapoi însă, pe acelaşi drum, toată înfăţişarea satului e schimbată : vezi casele din faţă, albe, văruite curat, cu ferestrele înflorite, cu prispa primitoare, cu bătătura netedă.

Şi e o minunată asemănare între sufletul ţăranilor şi aşezarea satului : aceeaşi înfăţişare — de sălbăticie, primitivitate şi linişte, curăţenie sufletească —, şi ca să-i înţelegi trebuie să pătrunzi în viaţa lor.

De cînd munca cîmpului e în toi cu seceratul, satul e pustiu, căci ţăranii rămîn pe locuri pentru prînz, ca să nu mai piardă din timp cu drumurile.

Pleacă dis-de-dimineaţă, cu legătura de mîncare şi secera pe umeri, iar ţărancа ce-şi alăpteazâ copilul, cu el în braţe. Casele rămîn în paza bătrînilor şi a cîinilor. Copiii care nu pot munci stau toată ziua la scaldă.

Căldura umple cuprinsul și soarele neînduplecat se întoarce în fiecare zi tot mai îndelung pe cerul fără sfîrșit.

Azi-dimineață am fost cu copiii la rîu. Se vede din depărtare cum aburește sub soare, ca vitele înădușite de căldură. Singure, sălciile însetate, aplecate peste unde, adăpostesc răcoarea.

Pe tot lungul apei, cît vezi cu ochii, pe amîndouă malurile, din toate satele, pîlcuri, pîlcuri de copii vin la scaldă. Glasurile, rîsetele și murmurul apei bălăcite te amețesc. Nervos, nechezatul unui cal ce intră în apă răsună. Mirosul amar al sălciilor umple văzduhul.

Căldura, acum cînd ne întoarcem, e și mai mare. Copleșiți, tăcem cu toții. Nu se aud decît pașii goi bătătorind praful drumului. Prin curțile oamenilor fumul coșurilor aprinse pentru mîncare se topește și nu-ți dă o clipă iluzia unui nor. Bătrînele torc așezate jos pe pragul casei, la umbra prispei. Copiii mici, rămași cu ele, dorm. Cîțiva, goi, se rostogolesc în praful catifelat al drumului, iar cîinii, obosiți, nu-i mai latră.

Maria mă aștepta în poartă la umbra salcîmilor prăfuiți. Ion dormea. Dumitru nu se întorsese încă de la Comana. Era o liniște deplină. Cîinii, porcii, toate vietățile se ascunseseră la umbră și moțăiau. Nu se auzea decît arare cîntecul îngîmfat al unei găini ce ouase.

Și rămînea satul așa mort pînă seara, cînd, o dată cu apusul soarelui, sosea circada de la păscut și apoi oamenii de la cîmp. Țăranii, de oboseala muncii și a căldurii, veneau încet, încărcați cu buruieni pentru porci, legănîndu-se ritmic la fiece pas, cu umbletul omului ce s-a învățat să poarte povară în spate.

Într-un tîrziu sosi și Dumitru. Avea într-adevăr cîteva lucruri cumpărate din comună, însă asta nu-l împiedicase

să fi trecut și prin satul Voichii. Numai să n-o fi bătut rău ! Fața lui stingheritâ căuta să ascundă ce simte și mișcările lui aveau ceva exagerat, fățarnic.

— Dumitre, dumneata ai fost la Voica.

Surprins, rîse stupid, căutînd să-mi răspundă, neizbutind însă decît să miște mîinile stîngaci și să bolborosească fără înțeles.

— Ai bătut-o ? Spune !

Își veni în fire. Răspunse cam tîrziu :

— Cine a zis că am fost ?

— Așa ? Acum ne jucăm ?... Vezi numai să nu pățești cu femeia și să nu-ți mai vie în casă.

— Las' !... asta-i plată la altă socoteală. O știe ea. Vezi cît e cîmpu de mare și grîu bun de secerat ? Ce face ea ? Șade !... Atunci cu ce fac ? Să-mi plece din casă, bine ; dar să nu plece tocma în toi !... Las', că-i socoteală bună. De se întoarce, bine ; de nu... tot bine.

— Cum bine ?

— Iaca... bine.

Se schimbase Dumitru. Ce i s-o fi întîmplat și ce gîndea ? Îl priveam și mă trudeam să-l ghicesc, ca să pot afla de soarta Voichii și poate s-o ajut. Să se fi împăcat cu Voica, mi-ar fi spus...

Îmi dădeam seama acum cît mă legasem de acești oameni, căci în tulburările necontenite ce se frămîntau pe lîngă mine și nu-mi dădeau odihna căutată, aș fi vrut de multe ori să plec, însă o remușcare, pe care la început o numisem curiozitate, mă oprea locului. Știam acum că n-oi pleca de lîngă ei pînă nu se vor liniști lucrurile, cum nu pleci de lîngă un bolnav pe care ai început să-l îngrijești, pînă nu-l vezi pe calea însănătoșirii. Și nu puteam să-l întreb pe Dumitru mai deslușit ce se întîmplase, nici să-l

sfătuiesc, căci pentru nimic n-aș fi vrut să bănuiască că m-aș amesteca în viața lor. Aceasta ar fi însemnat să devin pentru el dușmanca cu gînduri ascunse și ar fi tăinuit de mine și cele mai neînsemnate mișcări, cu viclenia omului simplu, care a suferit mult și cu mijloace puține de apărare.

Dumitru, cu surîsul pe buze, aștepta tăcut în fața mea, de parcă ar fi zis :

— Ei ? Ce hotărăști ?

Cînd îi spusei : „Bine, Dumitre, fă cum vrei !“, găsi că a vorbit destul și-și văzu de treabă, mulțumit de dînsul.

XIII

Azi, cu toată lipsa Voichii — pentru că ar fi fost rîndul ei să încingă cuptorul pentru făcut pîine —, vecinele au cerut voie lui Dumitru să aprindă cuptorul din ograda lui.

E seară. Focul înroșește un colț din întunericul ce umple curtea. Scăldate în lumina lui, păzind pîinea ce se coace înfundată în cuptor, femeile stau împrejuru-i. Zgomotoși, copiii se joacă, cîinii dau tîrcoale. Pînă departe miroase a pîine caldă. Vîntul, adiind, fîlfîie focul ; țăranele stau de vorbă.

— Ia te uită, zău, sărmana Stoiana ! Iar a aprins lampa ! Toată noaptea nu doarme de durere.

— Care Stoiana ? A lui Iordache ? întrebai. Dar ce are ?

— Păi a spălat rufe lăuză. Nici lapte n-are, să dea copilului.

Una dintre femei m-a dus s-o văd. Credea că aș putea-o vindeca.

M-a primit bucuroasă și, ridicîndu-se în coate de pe țoalele pe care zăcea, mă rugă :

— Dă-mi, domnișoară, zău, ceva. Dă-mi prafuri de-alea cînd te dor oasele, și apă d-aia care închide rănile, dă-mi și mie, că ce mă mai doare !... Ai mai dat și la altele, zău, ceva !

Zăcea așa de luni de zile, fără să se gîndească la altă scăpare decît la plîns și gemete.

La naștere, nu chemase moașa, dar o îngrijise o femeie pricepută, care acum însă nu mai știa ce să-i facă.

— Ar trebui să chemi doctorul. E păcat de tine. Eu nu mă pricep ce să-ți fac și-ți sînt copiii pe drumuri.

— Să cheltuim parale ?

— Da. Așa bolnavă nu poți munci și e mai rău, e paguba și mai mare.

Socoteala îi păru bună. Își chemă bărbatul, care rămăsese afară, nevrînd să se amestece în d-alde astea muierești.

Veni greoi, cu căciula în mînă. Neîncrezător în ale doctorilor, ascultîndu-mă, dădea din cap, parcă dezgustat de viață. Femeia îl privea cu ochi rugători și cu o licărire de speranță. La urmă, zise așa, într-o doară, cu gura pe jumătate :

— Om vedea.

Cînd am plecat, Stoiana îmi șopti :

— Mai vino, zău, fă-ți pomană !

Fără să se mai uite la femeia lui, țăranul ieși după mine din casă. Plictisit, părea că-i îngăduie destul ținînd-o așa, bolnavă, nefolositoare. În poartă, zise :

— Mai bine i-ai da dumneata niscai prafuri.

— Dumneata ar trebui să înțelegi mai ușor ca ca, femeie, ce e de făcut și să cauți s-o pui pe picioare, să poată munci. Ce zici ?

Părea măgulit. Am ajuns la învoială că se duce în comună și aduce doctorul de plasă. Cînd ?... om vedea.

Au mai trecut două zile. Într-o noapte, Stoiana avu dureri atît de grozave, încît sperie vecinii cu țipetele ei. La

ziuă, bărbatul ei înhămă calul la o căruţă şi porni după medic.

Dis-de-dimineaţă, Maria năvăli la mine şi-mi spuse :

— A venit doctorul la Stoiana. A venit cu căruţa şi cu nevasta.

— Ce nevastă ?

— A lui.

— Păi, de ce-a adus-o ? E moaşă ?

— Nu... da ca s-o plimbe.

După un sfert de ceas, căruţa cu domnul doctor şi cu nevastă-sa pleca. Trecură prin faţa casei noastre.

El era un om îmbrăcat jumătate milităreşte, jumătate civil. Se vedeau haine rămase din război, pe care căuta să le întrebuinţeze. Ea, o femeie slabă, cu capul gol, cu o rochie demodată, pretenţioasă, îmi aruncă, trecînd, o privire dispreţuitoare şi rea.

Întrebai pe bărbatul Stoianei :

— Ăsta-i doctorul ?

— Păi !

— Şi ce-a zis ?

— Ce să zică ?

— Da, ce-a zis ?

— Păi, a venit.

— Bine, a venit, dar a căutat-o pe Stoiana ?

— S-a dus şi la ea.

— Şi ce i-a dat ?

— Niscai prafuri.

— Ce prafuri ? Ce să facă cu ele ?

— Să le bea. Îs bune, că de-alea a mai luat şi băiatu meu, astă-iarnă, cînd tuşea... şi i-a trecut...

— Ce prafuri, omule, ce prafuri ? De tuse ? Că ea doar e bolnavă de pe urma naşterii !

— Păi știm și noi, domnișoară ?

— Du-mă în casă la femeie.

Intrai repede în odaie și găsii pe Stoiana obosită de chinul nopții.

— Stoiano, ce ți-a dat doctorul ?

— Uite, domnișoară.

Și-mi arătă niște prafuri albe, fără gust, cu un miros slab de eucalipt.

— Te-a căutat ?

— Ce să mă caute ? Că mă lăsam ? Om fi avînd și noi rușine, domnișoară !

Stam înmărmurită. O întrebai într-o doară :

— Ți-a mai spus ceva ?

— N-a spus, domnișoară, n-a spus nimica.

Răspunsul îi era plictisit, amestecat cu o nuanță de batjocură. Întrebai :

— Ai plătit ceva ?

— Nu, că nu se plătește ; da pînă a stat dumnealui aci, nevastă-sa a adunat ouă din cuibare și i-am mai dat și noi alte merinde, le-a luat cu coșu.

Și țăranul mai spuse într-un tîrziu, văzîndu-mă tăcută :

— Așa e la noi la țară, domnișoară. Dacă are omu zile, trăiește, dacă nu... pace bună. Poți chema și toți doctorii din lume.

Tăceam. N-avcau ei oare dreptate ?

Se uitau la mine aproape mulțumiți de cele întîmplate.

— Dar cînd naște o femeie greu, cine vine la ea ?

— Iaca, moașa din comună.

— E bună moașa ?

— Bună, că e femeie și se pricepe în ale femeilor.

— S-o fi chemat poate pe ea. De te mai doare, să trimitem după moașă.

— Pierdem timpu de pomană.

— Eu cred că acum nu mai pierdem.

Stoiana zise :

— Măi creştine, o fi cum zice domnişoara. Ce să ştie ăla ? N-ai văzut ? Militar ! Dar cucoana moaşă cum a pus pe picioare pe dada Maria atunci de credeai că moare ? Şi pe leica Stanca ?

Bărbatul ei da din cap afirmativ. Eu, bucuroasă, spusei :

— Hai, că dacă o aduci, fac o hăinuţă lui ăsta micu. Cum îl cheamă ?

— Gheorghe, şi-l mîngîie cu mîna pe creştet.

— Bine, lui Gheorghe.

Mă apropiai de copil să-l mîngîi şi eu, dar Gheorghe, speriat, începu să ţipe. Tat-su îi trase una, de-l tăvăli, şi apoi :

— Taci, prostule ! n-auzi ? Vrea să-ţi facă haină !

Gheorghe, pe jos, plîngea de se topea.

XIV

Dumitru a tocmit slugă lui Ion. Ştie tot satul : O fi vrînd să-l înveţe ca pe boieri, de-i luă o „farlaină" — spun sătenii.

Sluga lui Ion e o fetiţă de nouă ani, o copilă orfană. O cheamă Stanca. E slabă, blondă, cu pistrui pe faţă, cu ochi mari albaştri, spălăciţi, cu gene lungi încovoiate. E sălbatecă cum n-am mai văzut încă un copil. Cînd o chemi, fuge, iar cînd te apropii de ea, brusc îşi apără faţa cu cotul : mişcarea copiilor nenorociţi, învăţaţi cu bătaia. Cînd îi dai de mîncare, pleacă cu ea în grădină, ca un cîine care a furat un os. Aşezată jos, înghite grăbită : apoi se întoarce cu strachina şi o pune la loc, tot fără să vorbească. Nu vrea să se spele, nici să se pieptene. La două-trei zile numai îşi trece pe obraz cu mîinile apă din băltoaca murdară de lîngă puţ. Se şterge cu haina-i zdrenţăroasă, îşi despleteşte cozile mici şi subţiri, se scarpină, apoi trece degetele răsfirate în formă de pieptene prin păr şi se împleteşte din nou. Şade ore întregi în curte, ghemuită într-un colţ, urmărind cu ochii mişcările fiecăruia. Ion n-o poate suferi. Chiar din ziua întîia l-am surprins cu un lemn în mînă, lovind în fetiţa care răbda, cu spinarea încovoiată, neîndrăznind să se mişte. Cînd mă văzu, Ion se opri o clipă ruşinat, apoi ridică din nou bătul şi mai dete una. Se întoarse către mine şi spuse : „hi caii" şi rîse mulţumit.

A trebuit să-l amenințe că-l bat și eu pe el, ca să nu mai dea, căci la toate celelalte amenințări — așa mic cum era — se uita la mine nepăsător, așteptînd să plec ca să înceapă din nou.

Fetița, zgribulită jos, aproape de picioarele mele, mă privea mirată și cu teamă. Nu înțelegea bine ce se întîmplase și cine era vinovat. Citeam în ochii ei frica bătăii. Îi spusei blînd :

— Să nu-l mai lași să dea în tine ! Auzi, Stanco ?

Stanca tăcea, cu ochii în pămînt, apoi, încet-încet, întinse mîna pînă la pantofii mei și-i pipăi, trase iute mîna înapoi și rămase nemișcată, mută, cu pleoapele plecate, de parcă ar fi adormit locului.

Stanca s-a mai învățat cu noi. De vorbit însă tot nu vorbește decît cu boii, cu caii și cu cîinele. Nouă ne răspunde la întrebări prin mișcări repezi ale capului. Dumitru și Maria o înțeleg ușor, eu însă nu, căci încă nu pricep felul curios de a răspunde cu capul, al țăranilor. La ei, mișcarea capului pentru a nega ori afirma e inversă de cea a tîrgoveților ; de vor să răspundă „da“, mișcă de cîteva ori capul de la dreapta la stînga, iar pentru a nega, îl ridică în sus și-l lasă apoi în piept.

De cîteva zile, Stanca duce boii și caii la păscut. Merge singură, căci Ion nu vrea s-o urmeze, cu toate că-l ceartă tată-su, zicîndu-i : „D-aia îți plătesc eu ție slugă ? Ticălosule !“

La prînz, Stanca se întoarce să mănînce și să ducă vitele la adăpat. Pleacă apoi iar, și vine tocmai seara, să se culce.

Ieri, ca de obicei, a plecat cu vitele la păscut. La prînz s-a întors, seara însă nu. Au venit boii singuri încet, mîn-

cînd buruieni de pe marginea șanțului, și, cuminți, au intrat în șopron.

Dumitru zise :

— Să știi că a fugit la țigani, că altfel n-are unde să tragă.

Și, ieșind la poartă, întrebă de ea pe copiii care treceau pe drum cu boii :

— Bă ! N-ați văzut-o pe Stanca ?

— Ba da.

— Unde ?

— Păzea vitele.

— După amiezi ?

— Iaca zău : a plecat cu ei spre casă, acum, cu noi, scara. Și-apoi nu mai știm unde e.

Dumitru se scărpină gînditor în cap : „Măi, unde să fie ?“

Dintre copii, unul mic, mic de-o șchioapă, sîsîind :

— Eu știu unde e !

— Unde-i, mă ? întrebă Dumitru, răstindu-se la băiețaș, ca și cum ar fi fost el de vină de cele întîmplate.

Speriat, copilul răspunse cu glasul pe jumătate :

— E în colcodusul ăla mae.

— Care corcoduș ?

— Ăla mae, bade, că a zis : „Vino cu mine, că-s dau si sie“.

— Și nu te-ai dus, blestematule ? îl luă de scurt Dumitru, apropiindu-se de el.

— Nu.

— De ce ?

— Iaca. Și-a mai zis : „Să nu-i spui !“ — și arătă pe Dumitru cu degetul —, „că te bat cu o valgă de te fac sîndze“. Da eu spun, că e fată și mie nu mi-e flică.

Și, încurajat de spusele lui, ridică ochii căutînd privirea lui Dumitru.

— În care corcodus, măi, n-auzi ? Că acum te reped ! răcni Dumitru.

— Ăla mac, bade, cu galbene, coapte, știi colo-n livadă, la biserică.

Și copilul, înspăimîntat, roti ochii, căutînd să fugă.

Dumitru înjură de toate cele sfinte, apoi se duse în casă, amenințînd : „Las', că-i arăt eu ei corcodușe ! Îi rup oasele. Eu îi plătesc și ea lasă vitele ? ! Să vie numa !“

Îi spusei :

— Dumitre, să n-o baţi, că mă supăr.

— Iaca vorbă, să n-o bat ! Da de ce să n-o bat ?

— E copil orfan. Cine s-o fi învăţat la bine ? Dacă rămînea Ion al dumitale în străini, știa el ce e bine ? Ce ziceai de-l băteau oamenii ?

Dumitru se uită speriat la mine, cu ochii aţintiţi, se roși puţin, necăjit de mila ce i se născuse deodată în suflet. Îmi întoarse spatele și plecă. Se așeză pe buturuga de la poartă, își trînti căciula de pămînt, înjurînd din nou.

Se înnoptase aproape de tot, cînd sosi Stanca. Dumitru o pîndea.

A venit pe furiș, pe lîngă uluci, ușoară ca un pui de pisică, cu ochii strălucind de frică. Cînd trecu pe lîngă Dumitru, se lipi de gard. El se sculă. Stanca ridică cotul, să-și apere faţa.

— Căţea ! Acu vii ?... Uite, vezi — și mă arătă pe mine, care stam să n-o bată —, de nu se ruga de mine... te omoram... căţea !

Vorbea printre dinţii încleștaţi, cu pumnii închiși, furioși, stăpînindu-se să n-o lovească. Stanca, înspăimîntată, o rupse la fugă, intră în curte și, ca o săgeată, se vîrî în

staul. Acolo a dormit în noaptea aceea, chircită, pe vine, lîngă paiele din care mîncau vitele, sub răsuflarea lor caldă, și a doua zi, dis-de-dimineață, fără s-o vadă nimeni, a plecat cu ele la cîmp.

S-a întors la prînz. Era cald, din căldurile acelea copleșitoare, înăbușitoare ale cîmpului. Boii și caii veneau agale. Stanca, în urma lor, pășea încet. Deschise larg poarta. Intrară în curte. Cînd ajunse în fața mea, ea se opri sfioasă, apoi, hotărîndu-se deodată, îmi întinse un mănunchi mic de flori ce le ținea ascunse sub rochie, își ridică pleoapele cu gene lungi, descoperind albastrul dulce al ochilor, zise scurt :

— Na ție !... și fugi.

XV

Şi acum, rar, cîte o femeie, în batjocură, îmi amintea :

— Da Voica nu se mai întoarce ? I s-a urît de tot cu noi ?

Iar Floarea, care, de cînd mîncase bătaie, trecea uitîndu-se chiorîş la casa noastră, începu să vie din nou. Intra, arţăgoasă, aducea în străchini mîncare pentru Dumitru, deretica şi pleca lăsînd uşa deschisă, în semn de dispreţ : „S-o închidă Maria !“

Într-o zi am întrebat pe Dumitru de Voica. Îmi răspunse rar, solemn, ca o prevestire :

— Păi, ar fi bine să se întoarcă.

— Acum vrei să-i dai pămînt ?

— Ba pămînt nu i-oi da... dar să nu-i iau şi ce are...

Sărmana Voica ! De-ar şti, biet suflet, ce degrabă se învaţă omul cu mai rău !

O durere nu poate să rămînă întreagă la nesfîrşit ; durerea, dacă nu te omoară, se vindecă, se uită. Atunci bucurii noi se nasc, poate la început slabe, însă împuternicirea lor umple din nou viaţa, aducînd uitarea.

Sărmana Voica ! Ce să fac ? Să-i dau de veste ? Dar ce să-i spun ? Nu aflasem nimic.

Zilele treceau, aşteptam întristată. Mă urmărea privirea ei din dimineaţa aceea — în care bătuse pe Floarea, ochii ei, care, la plecare, cuprinseseră deodată, cu atîta dragoste, toată casa, toată ograda —, în care simţisem tot dorul ce-i năvălise în suflet.

XVI

Stoiana s-a făcut bine. A venit azi-dimineață, gătită ca de duminică, să-mi mulțumească.

— De nu erai matale, nu chema românul meu pe coana moașă și tot zăceam, domnișoară.

Apoi urmă, sfioasă :

— Să te întreb ceva și să fie cu iertare, că ești numa un copil, dar vezi, știi carte, iar noi... de, oameni săraci. Ce să-i faci... îndrăznim de nevoie.

— Ce e, fată ?

— Uite, zău, să nu te superi... Dacă te superi, să nu-mi răspunzi... Cum fac cucoanele de la oraș de n-au copii așa de mulți ca noi ?

La o asemenea întrebare nu mă așteptam. Tăcui, încurcată, neștiind ce să răspund.

— Vezi ? Taci ! Te-ai supărat ? Să nu te superi, zău !

— Nu mă supăr, femeie, dar asta n-o știm noi, oamenii, o știe Dumnezeu.

— D-apăi ! Crezi ? Eu ziceam că fac ceva.

— Nu. Dar uită-te la cucoanele de la oraș : au putere să meargă la cîmp să lucreze ? Nu-i așa ? Vezi bine că nu. D-apoi la mîncare ? Mănîncă ele cît mîncați voi ? Tot nu. Păi, dacă nici nu pot munci mult ca voi, că sînt nevoioase la putere, tot așa și la copii, cred eu.

— Zău ? O fi, zău !

— Sigur.

Rămase țăranca întristată și mai murmură o dată încet de tot :

— Ziceam că or fi făcînd ceva.

O întrebai :

— Dar de ce nu vrei tu copii, Stoiană ?

— Pacoste, domnișoară, și greu. Pînă îl faci și pînă îl crești, îți blestemi viața. Mai rămîi și beteșugită. Nu mă vezi ?

— Dar nu vezi ce pățește săraca Voica pentru că n-a avut ?

— Ei bine, nici ca ea... unu, doi, trei, haide, merge, dar așa cum avem noi în toți anii !... Parcă sîntem iepuri !

— Ce-ar zice bărbatul tău de te-ar auzi ?

— Păi de ce să mă audă ?

— I-ar părea bine ?

— Bine nu, că zice că se fac mari și sînt de ajutor.

— Dar chiar așa și e !

— O fi, da pînă îi faci și pînă îi crești...

— Dacă așa e dat !

— Așa-i.

Ieșii cu ea afară. În poartă mă căuta o femeie bătrînă, lelea Ioana, ca să-i cumpăr ouă și unt. Îi spusei :

— Uite, maică Ioană, ce zice Stoiana, că ar vrea să nu mai facă copii.

— Ba, măiculiță, să te pază Sfîntu, că-i blestem urît ăsta. Nu vorbi așa cu păcat. N-o vezi pe Voica ? Las' să vie copii, că-s ai Sfîntului, și cînd îi vezi colo, flăcăi voinici și fete țepene, să vezi cum ți se înveselește sufletu, de parcă zici că-i cîntă lăutarii. Să-i vezi seara cînd se întorc de la cîmp cum umplu ograda de tinerețe și veselie. Lasă, maică, copiii să vie cînd dă Sfîntu...

Stoiana sta cu capul plecat, ascultînd sfioasă. Zise :

— O fi, leică.

— Este, maică, este.

Stoiana plecă. Bătrîna îmi zise :

— Așa e tineretu. Vrea să scape de greu și numa la bine să dea de urmă. Asta nu se poate. Ce zici, maică ? Nu spui cu mai bine ? Să răbdăm și greu și ușoru cu inima tare, că, de-om fi slabi la fire, iute ne ducem în pămînt. Și-apoi de... acolo cine știe ce-o mai fi ! — și surîzînd șiret, adaose : că de-acolo, vezi, nici unu nu s-a mai întors să ne spuie cum e... Cumperi ouăle astea ?

— Cumpăr. Să chem pe Maria să le tocmească.

Se învățaseră țărancele cu obiceiul acesta : Maria tocmea, Maria aducea banii din casă. Observasem că pe mine mă puneau totdeauna să plătesc mai scump ca Maria, „că e mai săracă“, ziceau, cu toate că știau că tot cu banii mei plătește, și tot pentru mine cumpără. De n-aveam bani mărunți și ieșeam cu o hîrtie, vedeam cum le luceau ochii și cum nu se mai îndurau să nu ceară mult, exagerat de mult, chiar de se învoiseră o dată din preț.

Bătrîna dete ouăle, luă banii, se așeză pe buturuga din fața porții, și încet, cu mișcări stîngace, îi înfășură în basmaua în care adusese ouăle și o puse în sîn. Se uită apoi împrejuru-i și, văzînd că a rămas singură cu mine, îmi spuse pe furiș :

— O să facă prostia Dumitru !

— Ce prostie ?

— De ! omului bătrîn — că de, nu mai e așa tînăr — fată mare-i trebuie ?

— Care fată mare ?

— Care, încă nu știu, dar să vezi c-o face, c-au înnebunit cu toții de cînd cu blestematu ăla de război de fuse.

Auzi ! om cu casă, cu nevastă, cu copii și umblă acum ca flăcăii !... Nu l-ai văzut duminică cum s-a gătit ? Cămașa albă cusută ca de nuntă, și-apoi de... Ce să mai zic ? Văduv, văduv, dar are parale și pămînt, și asta-i totu. Nu una, zece fete n-au să zică ba.

— Voica știe ?

— E-eh, sărmana !... Eu, s-o văz, i-aș spune-o vorbă : „Pe bărbat să nu-l lași singurel nici o clipă, că, vezi, el nu e femeie, nu bocește, el caută alta. Nu i-e dat să rămînă singur, și pace ! Și-așa, care femeie șade pe lîngă el, aia-i mai tare. Tu te superi cu el și zici : «Las', că plec și să vedem ce se mai face fără mine !» Tu pleci și el te uită. Tu rămîi cu plînsu, el cu nunta.“ I-așa, maică ?

— Așa e.

— Păi. O viață am trăit doar. Oi fi învățat și cu cîte ceva.

— Cu Voica ce facem ?

— Păi, zic, să trimitem după ea.

— Bine.

— Trimitem, dar cine se duce ? Că munca-i în toi și ni-e teamă să deie ploaia, să scuture grînele. Acum a început treieratul.

— Atunci ce facem ?

— Dacă găsești... niscai parale, se face — și vorbind repede —, că plătim om de șade în locu meu la cîmp și eu dau o goană pînă la Voica. De... ce zici ?

— Bine, să te duci.

— E douăzeci de lei pe zi la muncă. Și de om să n-ai grijă, am eu pe cine să pui.

Știam că banii îi va ține pentru dînsa, căci, fiind prea bătrînă, nu mai lucra la cîmp și deci nu-i trebuia înlocuitor. De aceea spusese să nu întreb de om. Mă învățasem

însă cu ahtierea după bani a unor țărani, încît nu mă miră că nu se duce fără plată la Voica, la care, oricum, ținea. Zisei :

— Bine, ți-i dau.

— Dă-i acuma, maică, să-i plătesc și eu omului dinainte.

Cînd m-am întors cu banii, bătrîna mă aștepta în picioare. Luă banii, scoase legătura din sîn și-i înfășură cu o vădită plăcere la un loc cu ceilalți, vîrî iar legătura la loc și plecă mulțumindu-mi.

— Să trăiești, fata maichii, și să-ți dea Dumnezeu bărbat bun.

XVII

— I-am spus tot, maică. Ce era să-i ascund ? Mai rău făceam. I-am spus tot : iac-așa și-așa și-așa. Ea sta numa pe gînduri și asculta, și cînd am isprăvit, a dat un țipăt, s-a trîntit jos și a început să boccască. A venit și mă-sa cînd a auzit-o. De ce să nu vie ? Plîngea Voica, plîngea sărmana, de credeam că s-o muia și pietrele. Mă-sa înjura și blestema și firuia : „Să-i fie și să-i dreagă, cîinele și turbatu !“ Cică, auzi c-a bătut-o și pe ea, el.

— Cine ?

— Dumitru, cînd s-a dus acolo săptămîna ce-a fost. Zău, măiculiță, că poate-i păcat să-ți audă inima astfel de treburi, da ce să-i faci ? S-a dus și le-a bătut pe cîteșitrele : pe Voica, pe soră-sa Ana și pe mama lor, femeie cu păru alb !... Iac-așa. Zău, așa e, cu toată rușinea ! Treabă-i asta ?

— Și ce-a zis Voica ?

— Hei... după ce-a plîns ș-a plîns, și și-a mai ușurat sufletu, a zis : „Maică, eu mă duc la el !“ „La turbatu ? a zis mă-sa. Cît oi trăi eu, nu te-oi duce.“ „Ba mă duc, maică. Pămînt, pămînt, da Dumitru mi-e drag și nu-l dau alteia...“ Ce să mai zic, și-a făcut mă-sa cruce peste cruce, apoi s-au potolit amîndouă și-am intrat în casă toate patru, de mă cinstiră cu rachiu. Și Voica a zis cînd am plecat : „Spune-i domnișoarei, sărăcuța, că vin și eu acasă și să nu-i spună lui Dumitru nimic“. Iată, asta-i tot. Ce era să-i ascund ? Mai rău făceam. Nu-i ?

— Sigur. Şi cînd vine Voica ?

— Astă grijă să rămîie ! Plec, domnişoară. Uite, m-aşteaptă copiii în drum, că le e mama dusă la cîmp. Rămîi cu Dumnezeu.

— Mergi sănătoasă.

Ce va zice Dumitru cînd va vedea pe Voica întorcîndu-se ? Simţeam parcă mîndria care-l va cuprinde cînd va înţelege că a biruit.

XVIII

Au mai trecut două zile, zile fără întîmplări. Azi sîmbătă, însă, pe seară, la vremea cînd soarele începe să oboseacă și să cadă spre pămînt, colo în dosul bisericii, a sosit Voica cu mă-sa.

Una lîngă alta, tăcute, cu picioarele goale, cu legătura în spate, au intrat în casă.

Un „sărut mîna“ scurt către mine, apoi, cu un oftat adînc, un oftat de oboseală, au lăsat jos legătura și, întinzînd brațele, ca să se dezmorțească, întrebară :

— Unde-i Dumitru ?

— La cîmp.

— Și cioara aia mică ?

— În grădină cu Maria.

Voica ieși în curte și strigă : „Hei ! Mario !“ Maria sosi. Fiorărătul ei, Ion, în cămășuță, cu capul întins, cu ochii lui negri holbați a mirare, sosea și el să vadă cine e.

Voica dădu ziua bună Maricei, se uită la copil, îl apucă de cămășuță, îl suci într-o parte și într-alta, batjocoritoare, și, scuipîndu-l, zise : „Barem de semăna cu tat-su ! Fugi, cioară !“ și-l îmbrînci brusc.

Copilul începu să plîngă, căutînd adăpost lîngă Maria, care rînjea, întrebînd :

— Da cînd ați venit ? Stați mult ?

Voica nu răspunse. Se întoarse în casă și, luîndu-mi mîna, mi-o sărută, zicînd :

— V-a necăjit mult lighioana ?

— Nu, Voico, că e copil bun.

Voica răspunse cu un „eh !“ scîrbit și apoi tăcu. Sosi Stanca cu vitele de la păscut. Voica o chemă îndată :

— Așa, fă ! Și zici că te-ai băgat la Dumitru slugă ?

— Păi !

— Și ce-ți dă ?

— Un pol... haine.. mîncare. Mă Ioane, hai în grădină, să mîncăm poame.

— Stai, fă ! Și nu te-a bătut pînă acu ?

— Hînhî... Hai, Ioane, că le mănînc toate singură.

— Aoleu, că bine te-a mai învățat mă-ta să vorbești cu creștinii !... Unde e Dumitru, fa ?

Stanca, supărată, încruntată, arătă cu capul afară și zise scurt :

— Cîmp.

Voica deschise ușa și se răsti înfuriată :

— Hai, fugiți, să nu vă mai văd.

Ei o zbughiră ușor, rîzînd cu poftă o dată ajunși în curte, departe de amenințare.

— Și-așa, zi, lume nouă în casă la mine ? ! S-au înmulțit rău de tot !... Da asta ce-i aici ? Cine a mutat ceaunul din loc ?

— Floarea.

— AuzișI ? Floarea ! Oi așeza-o eu la loc și pe ea !

Cu privirea încruntată, mînioasă, Voica scotocea cu de-amănuntul în toate colțurile. O vedeam cu sufletul necăjit, simțindu-se străină în casa ei. Obosi. Se lăsă căzută lîngă mă-sa. După o liniște deplină, fiecare tăcu în gîndurile lui, se ridică glasul bătrînei, un glas umil, dureros :

— Fata mea, nu mai sta aci. O să te batjocorească. Vin acasă la noi.

Voica o privi și, cu un semn ușor al capului, nu primi. Bătrîna începu să plîngă :

— Ce-o să-mi vadă ochii ! Vai de zilele noastre !

O întrebai :

— De ce ?

Printre lacrimi înțelesei că spune :

— Mai bine nu pleca...

Voica tăcea, neclintită, rece ca piatra. Părea gata să rabde orice. Spusei :

— Dumitru nu e om așa rău.

— Rău nu-i, dar o să-i fie stăpîn ! Și pămînt tot nu i-a dat.

Voica, plictisită, îi făcu semn să tacă. Se făcu din nou liniște.

Se înnoptase de tot. Stanca și Ion sosiră obosiți. Se ghemuiră unul lîngă altul pe un petec de haină și, după cîteva minute, respirația lor regulată de copii adormiți se ridică, amestecîndu-se cu plînsul înăbușit al bătrînei.

O chemai pe Maria la mine în odaie. După ce-mi aprinse lampa, îi dădui ceva de cusut, ca să nu se mai ducă dincolo, să le lase singure. Citeam. Era liniște. Rar, pe drum, un lătrat îndepărtat sau un scîrțîit de car rupea în răstimpuri liniștea.

Veni și Dumitru. Era cu alți oameni. Glasurile lor aprinse, rîsetele lor mă făcură să bănui că se întorceau de la cîrciumă. Era doar sîmbătă...

Dumitru intră singur în casă. Cînd fu înăuntru, pe întuneric, se răsti :

— Cine-i ?

Voica răspunse domol :

— Noi.

— Cine ? Voica ?

— Da.

— Hîm, bine. Aprinde lampa.

Stam cu cartea pe genunchi și ascultam încordată. Se auzi chibritul, apoi glasul lui Dumitru continuînd, parcă fără pic de mirare :

— Ați venit ? Să fi făcut barem focu și mămăliga... Ai venit cu mă-ta ? S-o fi lăsat mai bine acasă. Iar începe cu de-ale ei.

— Pleacă mîine.

— Bine.

Dumitru nu băuse mult, era numai înveselit. Norocul Voichii.

— Măi strugurel, dormi ? Hai la tata ! Of, of, ce dur-duliu mai e ! Măi oiță, deschide ochișorii... să vezi ce ți-a adus tata... Na bomboane, na, oiță, na !...

Ion începu să scîncească. Voica zise :

— Lasă-l să doarmă !

— Că te-oi fi întrebat !

Și Dumitru, supărat, se încăpățînă să deștepte copilul, care țipa cît putea.

Se deșteptă și Stanca. Voica îi porunci să așeze masa. Copilul plîngea mereu, din ce în ce mai tare și mai ascuțit. Se auzi o palmă și răcnetul copilului, lung, lung, fără respirație... Îl bătuse Dumitru. Și numai din palma aceea, dată așa de iute, înțelesei că e mișcat de sosirea Voichii. Bătrîna luă copilul, îl potoli mîngîindu-l cu blîndețe, izbutind chiar să-l adoarmă.

Acum mîncau. Se auzeau strachinile și lingurile izbindu-se ritmic.

Într-un tîrziu, am ieșit în curte. Cînd am trecut pe la ei, erau adunați toți trei lîngă focul ce abia mai trăia. Își vorbeau pe șoptite. Bătrîna avea copilul în brațe Spusei :

— Dumitre, acum ești bucuros ? S-a întors Voica...

- - Sîntem, domnișoară, da mai bine nu mai pleca. Tot aci ajungeam. Timp pierdut în toiul muncii.

Dumitru vorbea cu îngîmfare ; Voica, cu fața plecată, luminată de flacăra roșie a vetrei, surîdea ușor sfidătoare. Bătrîna îi privea sfioasă, cu neîncredere.

XIX

— Dumitre, să-mi dai pămînt ! Nu-ţi face păcat cu mine. Suflet sînt şi eu. Îţi cresc copilu ; vezi bine : ţi-am muncit de mi s-au rogojit mîinile. Simt cum mi s-a aşezat pe trup toată truda. Rodu în hambaru tău l-om pune ca şi în ceilalţi ani, da numa să ştiu şi eu că am cu ce trăi la o nevoie.

— Nu ţi-l dau ! Şi mai taci, fă, odată ! Sînt sătul...

— Dumitre, fii suflet milos. Nu mă lăsa aşa. Uită-te la pămînt : sînt două pogoane numa din cincisprezece cîte ai tu ; uite, astea de lîngă casă, astea secerate. Sub ochii tăi ai să-l ai. L-oi munci cum oi vrea tu. Cu ce-am de la mama mi-e de-ajuns de-oi închide dumneata ochii înaintea mea ; de nu, rodu să fie mereu al tău. Dumitre, zău, fii suflet de om. Cu ce drag să mai muncesc cînd mă ştiu ca o slugă în curtea ta, rămasă pe drumuri, de nu ţi-o mai plăcea de mine ? Dumitru asculta cu capul puţin plecat în piept. Îl ridicase numai la cuvintele : „Uită-te la pămînt“, şi apoi îl plecase iar. Credeam să se va înduioşa, însă răspunse rar, indiferent :

— Nu ţi-l dau, înţelegi tu ? Nu ţi-l dau. Dac-ai venit, la ce să ţi-l mai dau, că n-oi fi prostit.

Sub lovitura cuvintelor aspre, Voica plecă faţa şi şopti înăbuşit :

— Dumitre, nu fi cîine ! Am muncit...

— **Taci, fă !**

— Ți-oi fi credincioasă la casă și la copil.

— **Taci, fă !**

— Dumitre, nu...

O înecă plînsul, ce i se urcase nod în gît, puse palmele pe față, iar corpul, încovoiat, i se zdruncina sub violența plînsului. Dumitru înălță nepăsător din umeri, parcă zicînd : „Nebună, de !“ și plecă spre grădină.

Voica, simțind că se depărtează, începu să țipe, înjurîndu-l :

— Aah ! ciine turbat, de se întinse cu țigăncile ! Corcitură ! De te-ar înghiți pămîntu ! De l-aș vedea peste tine, îngropat în el !...

Dumitru se opri din mers și, locului, o privi încruntat :

— Nu taci ?

— Nu, nu tac, turbatule ! Nu tac ! Uite-așa am să-ți zic pînă te-i sătura ; pînă oi închide ochii ori tu, ori eu. Blestemat să fii ! Ciine ! Ciine ! Blestemat să-ți fie și copilu ! Bles...

— Taci, fă, că te pocnesc !

— Să mă pocnești tu pe mine ? Așa ! Stai...

Și Voica se repezi cu pumnii încleștați în Dumitru. Surprins, nu se putu apăra îndată ; însă, după cîteva clipe, o bătu crunt, o trînti pe jos, o lovi cu piciorul și plecă liniștit, scuturîndu-și căciula prăfuită.

O lăsă pe Voica tăvălindu-se, furioasă, urlînd, blestemînd în mijlocul ogrăzii.

La gard, cîțiva vecini se adunaseră, așteptînd să vadă de nu e nevoie să-i despartă. Voica îi văzu, atunci se ridică

de jos, o porni iute spre casă, cu mîinile la gură, ca vrînd să-şi astupe ţipetele.

În drum, se lovi de Ion, care sta în mijlocul bătăturii, înspăimîntat de cele ce vedea, îi dete un brînci, scuipîndu-l duşmănos, şi intră în vatră să boccască.

În curte, pe jos, Ion plîngea amarnic.

XX

Noaptea adîncă se luminează într-un tîrziu, de lună. Norii, alunecînd rar, o acoperă şi, ca nişte pleoape obosite, îi întunecă privirile... Norii plecînd, ochii se deschid, şi razele de lună se preling din nou pînă la noi.

Pe Voica am simţit-o adineauri ieşind în curte. Am auzit-o plîngînd încet. S-a uitat pe fereastră, văzînd lumina aprinsă la mine, dar n-a intrat.

Ies în curte. Acum e întuneric. În fund, grădina e o umbră mai neagră ca noaptea. Chem uşor :

— Voică !

Şi-mi pare că răspunde înfundat un hohot slab de plîns. E întuneric, nu ştiu încotro să merg.

— Voică ! Voică !

O mîngîiere îmi atinge mîna : e cîinele. Ochii îi lucesc.

— Voică !...

Şi, desluşit, un bocet slab, întretăiat de hohotul plînsului, îmi răspunde.

Cîinele pleacă. Îl urmez. Mă duce spre marginea bătăturii, spre gard. Aci, se ghemuieşte, se face mic şi se strecoară printre lemnele rare ale îngrăditurii.

Rămînt în întuneric, nemaiputînd înainta.

Luna, ce se zbătuse în nori, se dezveleşte. Pot vedea acum printre zăbrelele gardului tot ce-mi stă înaintea ochilor : cîmpul, pămîntul dorit de Voica, şi la capătul lui,

departe, profilat, spatele casei vecine, gheboșată sub acoperișul ei de stuf. În mijlocul cîmpului, trîntită la pămînt, Voica. Cu fața în jos, plînge, cîntînd a jale, lung, ca la mort :

„Pămînt blestemat !... Zilele mele, zile-amare...“

Cîinele, lîngă ea, o privește.

XXI

Să nu vă apropiaţi, că dau. Dau cu toporu-n voi ! Dau, dau pînă fac moarte, sînge... Cîini turbaţi !...

Voica, în faţa carului, cu toporu ridicat, cu dinţii încleştaţi, cu ochii nebuni de furie, aştepta, iar Dumitru, Stoian şi Floarea, înmărmuriţi, se uitau la ea cu spaimă, neîndrăznind să înainteze, să ieie căruţa.

Cearta se iscase pentru o căruţă veche, pe care Dumitru o dăruise fratelui său, Stoian, căruţă pe care Voica nu voia s-o lase din curte.

Cînd Voica văzu că-i poate opri uşor, lăsă toporul jos şi se rezemă în el, sfidătoare. Dumitru, pe înfundate, o ameninţa, neîndrăznind totuşi să se apropie.

— Fugi, fă căţea !

— Auzi ! Să dea căruţa Floarei, duşmancei ! Dă-i şi pămîntu, dă-i !...

— Taci, să taci, că iau un par şi te pocnesc, ţigancă !

Însă Voica, pornită, părea că dăduse drumul la zăgazul sufletului şi că cuvintele, curgînd, o uşurau :

— Ţigancă ? Eu ţigancă, turbatule ? ! Oi fi eu ţigancă acu, şi nebuna de-ţi făcu copilu cu altu o fi românca ?!... Copilul tău ?! Copilul tău, zici ?! E al tău cum este şi-al meu ! Făcut de alţii ! Aşa ! adună lepădătură de-ţi înmulţeşte neamu !

— Taci, fă ! Taci !

— Să tac ? Eu să tac ? Așa ! Eu țigancă și ailaltă româncă ! Uite-o și pe Floarea, putoare astălaltă ! Dă-i căruța muncită de mine, dă-i, că munca și sudoarea mea nu-s nimic. Dă-i căruța ! Dă-i și caii, să se plimbe boiereasa ! Am să-i trag eu căruță. Jiganie !

— Taci !

— Luați-o numa ! Luați-o, că vă arăt eu vouă !

Cu trupul drept, cu capul dat pe spate, cu furia în ochi, Voica era într-adevăr înfricoșătoare. Ar fi lovit fără cruțare.

Ei pricepură aceasta și, după cîteva cuvinte șoptite între ei, se depărtară...

Voica, rămasă singură, se uită deznădăjduită în juru-i și deodată toată încordarea ei de odinioară se frînse. Se lăsă căzută pe oiștea căruții și începu a plînge amar, femeiește, zdrobită.

*

Acum era în casă, o auzeam cum bocește :

— Maică, măiculița mea, ce ți-am făcut ?... Amar, amar de zilele mele...

Și pe Maria cum îi spunea :

— Lasă, leică Voică, nu mai plînge... Ce să-i faci !

*

Dumitru și Stoian, umblînd ușor, tiptil, după ce au uns căruța, să nu scîrțîie, au tras-o, prin fund, în curtea vecină,

la Floarea, care îi aştepta nerăbdătoare... Şi locul carului în şopron rămase pustiu.

*

Cînd a ieşit Voica în curte şi a văzut carul lipsă, a dat un singur ţipăt puternic, şi-a ascuns ochii cu palmele şi a fugit înapoi în odaie. Şi nu se mai auzi nici un zgomot.

Îngrijorată, mersei la Voica. Şedea pe pat, chircită, cu genunchii ridicaţi sub bărbia rezemată de ei şi înconjuraţi cu braţele-i încrucişate. Pe faţa-i neagră, singur albul ochilor făcea pete puternice. Aşa, nemişcată, îmi amintea o statuie indiană a vreunui Buddha neclintit, cioplit în lemn.

— Voică !

Singură lumina ochilor se mişcă, în semn de viaţă.

— Voică ! Ce faci ?

— Nimic.

— Voică, ce ai ?! Vorbeşte !

— Nimic.

— Voică, ce vrei să faci ?

Voica izbucni :

— Ah, aşa merge ? Bine ! Să-i vedem. Le-oi arăta eu lor !

— Voică, ce vrei să faci ?

— Las', că ştiu eu !

— Să nu faci vreo nebunie...

— Las', că ştiu eu ce să fac... Aah ! aşa-mi sînt ?!

Se sculă şi-şi şterse energic ochii cu şorţul, punînd astfel capăt lacrimilor, bocelii şi nedumeririi. Şi, ca orice suflet omenesc, găsi liniştc în hotărîrea luată.

*

În miezul nopții, o flacără mare în curtea Floarei lumina pînă departe : ardea căruța. Voica turnase gaz peste ea și îi dase foc.

Cu toporul în mînă, umblînd prin fața-i, nu lăsa pe nimeni să se apropie s-o stingă. Țăranii adunați se cruceau : „Să arză bunătate de căruță !“ Și alții : „Săraca ! De !...“

XXII

Voica lîncezește lungită la umbră, pe prispă, cu mîinile sub cap, cu ochii departe, triști.

Dumitru sosește din grădină cu un braț mare de buruieni. Îl aruncă la porci, apoi, trecînd pe lîngă Voica, se oprește, o privește lung, și în urmă o întreabă răspicat :

— Fă ! N-ai de gînd să te mai scoli ?

Voica nu răspunde.

— Tu n-auzi ? Du-te de adu sacu de secară din cîmp !

Și cum Voica nu dădea semn de viață, el se răsti :

— Naa ! Da ce te găsi de cîteva zile ? Sau crezi că te-oi ține de pomană ? Să te scoli, că-i treabă ! Ori ești de omenie, ori... știi ! Hai, scoală !

— Las', că mă scol, cîine !

Dumitru plecă nepăsător, învățat acum cu ocările. Voica mai rămase mult așa, înadins, leneșă, scîrbită, cu ochii mari deschiși. Soarele, încet topind umbra, se tîra spre ea. Atunci se sculă. Cu un gest molatic, își scutură fusta, își așeză legătura pe cap, se întinse dezmorțindu-se și privi împrejuru-i. Dumitru ungea roțile unei căruțe noi, eu o priveam pe Voica. Atunci îmi zise :

— Vino, domnișoară, și matale la cîmp. După grădină, mai nițel.

— Viu.

Cînd am trecut pe lîngă el, Dumitru îmi zise prietenește :

— Vă duceţi şi dumneavoastră, domnişoară ?

— Da, Dumitre.

— Numa să nu vă apuce ploaia !

Voica dete din umeri, batjocoritoare, şi-mi spuse :

— Haidem, domnişoară.

Şi cînd ne mai depărtarăm :

— Se dă binc pe lîngă dumneavoastră, ca să nu credeţi la necazu meu, cîinele !

Soarele, neclintit pe cer, dogoreşte. Cîmpul, de căldură, scoate aburi. Greierii, cu una şi aceeaşi notă scîrţîită, cîntă. Cîntă aici, colo, mai departe, şi dincoace, şi peste tot.

— Uite sacu... Aşa. Să stăm niţel.

— Iar să stăm, Voică ? Te ceartă Dumitru.

— Da cui îi mai arde, domnişoară, de muncă ? Să muncească, dacă-i place !

Se trînteşte jos, scoate şorţul şi-l aşază pentru mine :

— Stai, domnişoară, că n-o fi grabă.

Voica se întinde lîngă mine şi ea, ca adineauri pe prispă, cu mîinile sub cap cu ochii în depărtare, trişti. Pămîntul e cald sub noi şi greierii cîntă, cîntă...

Vîntul a început să bată. Curge prin cîmp cald şi nevăzut, apleacă în cale-i firele de iarbă, mîngîie obrazul şi se strecoară sîsîind prin porumbul înalt.

Aţipesc.

*

Cînd am deschis ochii, soarele se posomorîse şi albastrul cerului se încruntase de norii purtaţi de vîntul ce alerga nebuneşte.

Deodată un ropot metalic. Voica sări în sus şi :

— Fuga, domnișoară ! Plouă !

— Nu plouă încă, Voică, nu vezi ? Dar ce se-aude așa ?

— E ploaia, colo, cade pe porumb și vine spre noi. Ascultați...

Ca zgomotul hîrtiilor motolite aproape de ureche, mai puternic cu mult ca vîntul de toamnă în frunzele uscate și acum din ce în ce mai aproape, mai distinct, ca ropotul de piatră măruntă ce cade pe tinichea, se înalță gălăgia din porumbul ce se zbătea sub biciuirea ploii. Și norul, ca o stropitoare mare, se plimba pe cer spre noi.

— Fuga, domnișoară !

Voica puse sacul în spinare și iute o pornirăm.

Aproape de grădină, norul ce ne urmărise ne prinse și ne stropi cu picături mari, grele, calde. În grădină, pomii ne găzduiră o clipă, însă de la ei și pînă acasă ploaia ce cădea acum deasă și repede ne udă de tot.

E foc în vatră. Voica se usucă. Se întoarce cînd pe o parte, cînd pe alta. Ion a adormit în brațe la Dumitru, care citește rar, cu glasul pe jumătate, legănîndu-se la fiecare cuvînt, „Visul Maicii Domnului". Pe prispă, Stanca vorbește cu cîinele.

Norul a trecut, ploaia a stat.

Dumitru, în curte, scoate căruța nouă afară. Stanca a plecat din nou la cîmp. Ion doarme. Voica, chircită lîngă foc, cîntă a jale, fără cuvinte, apoi, fără să curme cîntecul, începe să plîngă. Umplea casa de gemete cîntate, dureroase, tărăgănate, nesfîrșite.

Maria îmi spune :

— De n-o înnebuni leica Voica, domnișoară, să-mi spuneți ce-oți vrea. O să i se urce supărarea la cap. Nu mai

vrea să lucreze nimic de cînd s-a întors. E supărat rău nenea, și zău, domnișoară, cui să-i dai dreptate ?

Înfundat, furios, glasul lui Dumitru se răsti :

— Taci ! Taci ! că m-ai scos din fire... Taci ! că dau în tine cu ce apuc !... Taci !

Un geamăt mai lung, mai jalnic, îi răspunse. Apoi, cît o clipă, liniște și deodată un țipăt ascuțit, înspăimîntător. Ieșii afară : Voica era pe prispă lîngă Dumitru ; îl ținea cu mîinile de cap și, printre degetele ei, curgea sînge. Dumitru gemea.

— Domnișcară, fuga ! s-a rănit Dumitru. Ce să-i fac ? S-a lovit cu secera... ce să-i fac ?

Ion, în cămășuță, speriat din somn, plîngea ascuțit.

*

Lovitura n-a fost puternică, însă nu puteam înțelege ce se întîmplase. Cînd îi întrebam, plecau amîndoi capetele, rușinați, și nu răspundeau.

*

Legat la cap, Dumitru s-a întins pe prispă, pe țoale. Cere din cînd în cînd apă Mariei. Voica face mămăliga în vatră. Se grăbește acum. Ritmic, zgomotul brățărilor ei sună.

— Dar ce s-a-ntîmplat, Voică, ce-a fost ?

— Da eu mai știu !... iată... s-a mîniat și s-a repezit cu secera la mine... da știu eu ? i s-a întors mînia... și în loc să dea în mine, a dat în el... Asta a fost...

Ritmic, zgomotul brățărilor ei sună.

XXIII

Cîinele Floarei moare de foame. E slab, prăpădit de slab, și ochii lui blajini, cu privirea pierdută, înecată într-o expresie dureroasă, umană, mă copleșește. Și ce e mai rău, nu-l pot ajuta. De cîteva ori i-am dat de mîncare, dar sărmanul se învăța la bine și căuta să intre la noi în curte, și atunci mai amar de zilele lui, căci Voica nu-l cruță : dă în el cu ce apucă. Ieri a luat un lemn aprins din foc și l-a lovit.

Chelălăitul lui prelung, pînă departe, nesfîrșit, mă tulbură peste măsură.

— Lasă-l, Voică, să-i dau de mîncare.

— Nu-l las, că-i al turbatei. Să-l ție la ea. A avut ea milă de mine ?

— Bine, dar cîinele cu ce ți-e vinovat ?

— E al ei.

— Voică, Voică, te credeam cu suflet mai bun.

— Nu sînt rea, domnișoară, da e cîinele dușmancei ; e-al Floarei, care, de... ajuta să mi se strice casa. Să-l prind numa, că-l schilodesc ! Ce vine-aici ?

— Mai bine taci ! Lasă-mă ! Cînd vorbești așa, îmi ești urîtă.

Voica rîdea acum. Șiragul dinților albi și umezi sclipea fantastic în obrazul ei înnegrit de soare.

Zise :

— Nu te supăra, da zău, rîd ! Cîtă milă pentru o pustie de lighioană !... Uite... tremur de mînie. Să-l prind și ți-l las lungit !

— Taci !

— Așa ?... Te supărași ? Las', că nu i fac nimic... cît oi fi acișilea...

XXIV

Azi iar a plouat.

S-a ridicat deodată vîntul puternic și cald. În goana lui, apleca trupul copacilor înspăimîntați și ridica pe cer, din capătul celălalt al cîmpului, ca din pămînt, nori negri și grei. Apoi, cînd a fost cerul cuprins de ei, picături mari și rare de apă căzură cu zgomot. Departe, tunetul, din ce în ce mai puternic, se rostogolea în norii sfîșiați de șerpi de foc.

Țăranii se închinau : „Dă, doamne, dă !“.

Și apoi, deodată, ca dintr-un ciur enorm, scuturat cu nebunie, căzu apa cu furie.

Într-o clipă, toată culoarea naturii se schimbă. Albul spălăcit al drumului se făcu pămînt negru, frunzele prăfuite se spălară, răsărind verzi și vioaie, și apa curgea, curgea tot mai deasă.

Cu bucurie nespusă, copiii, ieșiți afară în drum, învîrteau o horă zburdalnică cu țipete ascuțite : „Ploaie ! ploaie ! ploaie !“

Acum de două zile plouă mărunt și regulat, dintr-un cer cenușiu, încruntat. Cîmpul și oamenii se odihnesc. În sat, femeile pe prispă, cu copiii și cîinii în juru-le, dreg haine și rufe, iar țăranii își văd de unelte. Și ploaia, cu înțelepciune, fără grabă, cade, cade mereu...

Satul pare un cuib de oameni în cîmpul cel larg, unde, în zare, alte sate sînt presărate.

Sîntem mici, mici de tot, sub cerul plumburiu ce ne acoperă. Şi îmi pare atît de jos, atît de greu, încît, cu sufletul înfricoşat, ridic ochii spre el, văzînd că nu cade pe noi, înăbuşindu-ne.

Miroase a pămînt ud, e linişte, e bine
Cu răbdare, ploaia cade mărunt.

XXV

Poate să zică ce-o vrea, nu mă mai doare ; poate să-i ardă și casa, nu-mi mai pasă.

— Voică, nu te cred.

— Nu mai zic nimica, domnișoară, dacă nu mă crezi, dar vezi : așa e ! Ce ?! Pe el îl doare cînd plîng eu ? Nu ! Atunci...

— Voică, nu te cred. Tu ții la el și el la tine.

— Domnișoară, altădată mă uitam la el ca la icoană ; acum, cînd văd că e necăjit, îmi zic singură : „Așa ! să te doară și pe tine...“ Asta e !... Dar, cîteodată, singurică, ce mai plîng ! Uite : plîng, plîng și zic : cum eram și ce-am ajuns ! Parcă mi-e sufletu o piatră, de alea mari, de moară... Atît e de greu. Îmi apasă tot trupu. D-aia nici nu mai muncesc eu ca înainte. Nu mai pot, zău, mi-e greu ! Și eu zic că mi-e așa pentru că a pierit dragostea din suflet. Parcă mă ținea ușoară ! Munceam ca un bărbat și nu simțeam truda... Asta e ! Să stăm pe prispă amîndouă, domnișoară, că în grădină plouă, să stăm acolo, să știm că e sărbătoare... Bat-o sfîntu de ploaie, că se face inundație. Spunea Dumitru că se duce cu caru la noapte la niște fîn, că putrezește pe locuri. Merg și eu... Tocma pe la miez de noapte ne...

Un foc de pușcă, și apoi din depărtare, din grădină, glasul Mariei țipă :

— Leică ! Leică ! Fuga, c-a împușcat purceaua aia mică ! Leică ! Leică !

Voica se sculă dreaptă, cu privirea încordată. Zise doar:

— Auzi !

Ieși grăbită în prag și, scuturînd pe Dumitru, care dormea în tindă, strigă :

— Hei, Dumitre ! Fuga ! Scoală ! Auzi !

— Ce-i?

— Auzi ! ! Purceaua ! A împușcat-o ! Hai ! Vină !

Și, luînd un par de jos, plecă hotărîtă spre grădină, fără să-l mai aștepte pe Dumitru, fără să-l mai deslușească.

Se auzea din ce în ce mai departe : „Leică Leică ! Nene Dumitre !“

Dumitru se sculă, își îndesă căciula în cap și se îndreptă grăbit spre grădină. Se făcu liniște. Apoi, după un timp, glasul Voichii răsări din ce în ce mai puternic, mai furios :

— Auzi ! Auzi ! Să-mi împuște purceaua !... Purcea de șaizeci de galbeni !... Auzi, că-i dezgroapă cartofii ! Auzi, auzi vorbă !... Purcea mare, purcea hrănită de mine, crescută de mine ! Auzi, auzi vorbă ! S-o împuște !

Venea abia tîrînd purceaua. Dumitru sosea blestemînd, cu glasul înfundat. Maria urma. Stanca, cu Ion de mînă, alergau rîzînd.

Voica nu se opri decît în poartă, unde se adunaseră vecinii, puse purceaua jos, se așeză lîngă ea, ca să vadă de-i moartă, și, către vecinii adunați, începu să povestească violent, cu lacrimi în ochi, cu glas puternic, ocărînd și văitîndu-se, tot ce se întîmplase. Femeile se cruceau, bărbații adunați lîngă Dumitru îl sfătuiau să dea omul în judecată : împușcase purceaua chiar pe ogorul lui Dumitru. Copiii, așezați jos, mîncau porumb fiert.

XXVI

Era după amiezi. Dormeam. Mă trezi un țipăt. Ascultai speriată : striga un glas de om, dar o dată cu el răzbea un chelălăit înfundat, nebun, deznădăjduit, a moarte. Ies alergînd din odaie și în tindă dau un țipăt de revoltă și mă reped la Voica, o apuc de roche și o smucesc în lături :

— Ai înnebunit ? Lasă-l ! Lasă-l, că dau în tine cu ce apuc ! Lasă-l !...

Și, ridicînd un scăunel, o amenințai. Voica se feri, strigînd cu mînie :

— Uuh, l-am scăpat !

Cu picioarele din urmă atîrnînd, cu o dîră de sînge ce însemna calea sărmanului dobitoc, cîinele Floarei se tîra chelălăind, gemînd. De nu veneam, îl omora ! Îl prinsese cu ușa, jumătate de trup afară, și așa strîns, neputîndu-se mișca, urlînd spre curte, Voica îl lovise cu sălbăticie, țipînd și ea în nebunia ei...

Plîngeam cu hohote, scîrbită peste măsură, zdruncinată pînă în adîncul firii.

Voica, dezmeticită, nu mai îndrăznea să se miște, căuta să mă împace. Poate că înțelegea acum ce făcuse.

— Domnișoară, dragă, ce-i asta ? Nu fi copil ! Nu mai plînge, că n-are nimica ! De n-o veni mîine iar pe-aci... să mă scuipi !... Vrei apă ? Vino pîn-afară. Pliu ! Bat-o de

ploaie... Hai, că nu-l mai bat niciodată... Zău, crede-mă. Bată-l pustia de cîine !... Ai să te-mbolnăvești ! Hai, vin afară... Auzi ! Să plîngi așa pentru un cîine !... Păi să nu-l omor eu ?

XXVII

Acum ploaia nu mai contenește. De trei săptămîni plouă. Între cer și pămînt, ca o pînză, țesută din fire de apă, stă legătura asta neînduplecată a ploii. Cînd mai mărunță, cînd mai grea, cînd mai deasă, cînd mai rară, cînd mai caldă, cînd mai rece, cade neîncetat. Totul este ud : casele, pomii, ciinii, găinile, claiele de fîn, iar oamenii, cu picioarele goale în noroiul moale și rece, umblă acoperiți pe cap și pe umeri cu saci mari, groși, făcuți glugă. Cuprinși de spaima inundației, cu sufletele încremenite în piept, forfotesc fără rost de colo-colo, și ce muncesc, muncesc ca să uite de ploaie. Nu le mai arde de nimic. Mai mult spre cer le stă fața întoarsă, de are timp ploaia să le-o ude cu lacrimile ei mărunte și reci, iar de privesc în jurul lor, privesc repede și cu spaimă. Știu ce-i poate aștepta. N-ar fi întîiași dată că Argeșul și Neajlovul revărsîndu-se din matcă le-ar dărîma și lua casele, omorî copiii și neamurile, îneca vitele și ogoarele. Tăcuți, întunecați, cu glugile pe cap, merg spre cîmp, să vază de au crescut sau poate au scăzut apele. Apropiindu-se, pot auzi, amenințător, viu și uriaș, mugetul apelor înfuriate care încearcă să scape de încătușare, cu o putere crescîndă, urlînd, gemînd, umflîndu-se, azvîrlindu-se fără preget și lovind cu îndîrjire malurile clisoase și din ce în ce mai moi, mai obosite ale pămîntului răbdător. Bubuituri surde și gemete, și deasupra cerul, din care curge apă.

Copiii vin și ei să vadă, nu-i oprește nici amenințarea și nici bătaia. Vor să vadă. Cei mai mici, îngroziți, caută mîna tatii, a mamei, cei mai măricei privesc înmărmuriți. În ochii lor se vede că spaima i-a cuprins ; gîndul morții nu se poate abate în mintea lor atît de fragedă, dar spaima da.

Ilie Pirpiric, nebunul satului, slab și mic, stă toată ziua pe locuri. L-a înnebunit de tot urletul apelor, puterea oarbă a apelor.

„Le opresc eu, strigă, le opresc eu !“, și strigă cît îl ține gura și către ape : „Înapoi !“ și plînge. Vocea nu i se aude, nici plînsul. Nu se aude în cîmp decît același muget al puterii apelor care luptă să se descătușeze, să omoare.

Și numai cîrdurile de gîște, care umplu locurile cu albul lor orbitor, se scaldă în mlaștini, fericite.

Cîmpul e larg, e tăcut. Departe se vede o biserică. Singură și părăsită, „biserica văduvită“, cum îi zic țăranii, stă în picioare, albă. A rămas așa de la altă inundație de acum vreo treizeci de ani. Stă în plin cîmp, albă stafie. Păsările cerului au umplut-o și o locuiesc. Și lilieci, și cucuvele, și vrăbii, și rîndunele, și ciori. E plină de păsări. Dacă te apropii de biserică și dacă strigi sau azvîrli o piatră, se înalță din ea deodată toate păsările speriate, care strigă fiecare pe limba ei. Fîlfîie aripile. E ca o colivie în care parcă s-a făcut o ciudată înfrățire a păsărilor. A fost o vreme cînd, în jurul ei, a fost un sat viu, dar după o inundație, după ce s-au retras apele, satul a rămas ca un trup mort cu care nu mai ai ce face, oricît l-ai fi iubit. Pe ulița fără șanțuri, fără podețe, noroiul de o jumătate de metru înalt, lunecos și blînd, a domnit. Curțile au fost pustiite de orice hambar, grajd, coteț sau magazie, duse de ape cu vietăți cu tot ; iar casele, și ele

multe, luate de ape cu cameni cu tot. Cele rămase erau ori dărîmate, ori strîmbe, ori cojite de tencuială mai sus de un metru de la pămînt, adică pînă unde a putut apa să ajungă să macine lutul. Numai părţile de sus ale caselor mai semănau a case, părţile de jos stau ca schelete de bîrne groase, zăbrele şi împletitură rară de crengi. Îngroziţi, neputincioşi, obosiţi, fiecare jelindu-şi morţii, celor ce au mai putut scăpa le-a fost mai uşor să mute satul decît să-l dreagă. Din satul vechi, pustiit, au luat tot ce s-a putut ca material de trebuinţă pentru satul nou, pe care au căutat să-l facă cît mai departe de ape. Dar geaba. Au făcut un sat nou, o biserică nouă şi a venit iar o inundaţie... S-au mutat iar...

Şi iată că şi acum, iar sînt oamenii înspăimîntaţi. Cine poate şti cu ce putere se va dezlănţui acum apa şi pînă unde va ajunge pofta ei de moarte şi prăpăd!

De două zile parcă plouă mai puţin, dar veştile venite de departe, din sat în sat, din om în om, spun că la munte plouă încă tot atît de tare; iar acolo unde Neajlovul e mai strîmt, apele îs mai umflate, pînă în gura pămîntului, bat mai tare şi că viitura se poate dezlănţui în orice clipă de zi ori noapte.

În toată casa e mereu cineva de pază, iar cei de dorm par a se odihni, dar în ei spaima morţii pîndeşte; în clipa cînd cei furaţi de somn se deşteaptă, simt că nu s-au odihnit şi că spaima e tot atît de vie în ei. A sosit vestea că podurile au fost luate de ape şi că drumurile s-au desfundat. Cu roţile lunecînd în noroi, cu vitele care se opintesc greu în noroi, oamenii cară cît pot de pe cîmp din grîu şi fîn. Au întîrziat cu strînsul şi căratul, căci au aşteptat mereu să se oprească ploaia şi ca soarele să usuce rodul, ca să nu-l ducă în hambar şi grajd sau să-l aşeze

în clăi așa ud și să li se putrezească. Dar geaba! Soarele nu s-a arătat, ploaia nu a contenit și-l cară acum acasă așa ud. Merg în urma căruței ca după mort. Da, totul e ud și plin de nori. Totul e spaimă și jale.

— Dumitre, a spus Voica, eu zic să mergi și dumneata pe cîmp, să aduni grîu, să-l aduci.

— Așa ud? Ca să se strice-n bătătură? Acum te trezișI?

— Apoi să se strice lîngă mine, nu departe de mine.

Dumitru s-a gîndit, apoi a șoptit:

— Oi merge.

— Repede, Dumitre, cît mai e timp.

Dumitru s-a ridicat.

— Las', că merg.

Și a plecat Dumitru. A înjugat boii la car și a plecat. Dar nu a stat mult. S-a întors. A lăsat căruța în drum, în fața porții. A intrat cu pas grăbit în curte:

— Voică, Voică!

Voica a ieșit pe prispă.

— Voică, eu am treabă. Mergi dumneata la cîmp, să aduni. Căruța și boii îs în poartă...

— Ce treabă?...

— Mergem tot satu, noi bărbații, să vedem de mai putem ridica sau săpa vreun zăgaz în fața apelor.

— Da ce, eu am putere... singură?...

— Faci ce poți, și ce nu... pace bună, că altă vorbă nu am... că... încearcă omu și Domnu cu mila sau nemila... Unde-i Ion?

Se uitară în jurul lor.

— O fi cu copiii în drum.

— Caută-l și adă-l. Încuie-l în casă, spuse Dumitru.

— Că o urla...

— Să urle, și matale du-te. Nu-i timp de pierdut.

Și Dumitru a plecat grăbit.

Voica a stins focul în vatră. A pregătit o cană mare cu lapte, o bucată de pîine pentru Ion și s-a dus să-l caute. A ieșit în poartă. A strigat-o și pe Maria.

— Marie ! Marie !

A venit Maria. Voica i-a spus :

— Nu știi unde-i Ion ?... Nu-i în grădină ?

— Nu-i.

— Nu știi unde e ?

— O fi pe drum cu copiii.

— Fir-ar el să fie de necazu mă-si de-l făcu, nu de-al meu, că mult mă mai necăjește. Fir-ar el... Caută-l și matale, Marie, te rog, și de-l găsești, mai vezi de el, că am niște treburi pe locuri... Tot pe dos le face toate copilu ăsta !...

Și Voica s-a urcat în căruță și-a plecat.

Pe drum se auzea plescăitul noroiului la învîrtitura roților, la pasul boilor... scîrțîitul roților și suflarea boilor, care se opinteau. Voica, fără să oprească mersul căruței, striga, întrebînd mereu pe tot omul de-l întîlnea :

— Pe Ion nu l-ați văzut ?

Nimeni nu-l văzuse. Voica simțea că se înfurie din ce în ce mai tare pe Ion. O furie care i se ridica din fundul sufletului, ca o clocotire veninoasă, ca otrava ! Șoptea pentru ea : „Blestematu... blestematu... apoi blestemat să fie... el și cu mă-sa de-l făcu...“

Boii mergeau încet, mersul căruței o legăna pe Voica, dar nu o liniștea.

— Pe Ion nu l-ați văzut ?

— Ba că l-am văzut...

— Unde-i blestematu ?

— Mai încolo, se joacă cu niște copii și niște cîini.

Voica dădu bici boilor.

Și într-adevăr, ceva mai încolo, îl zări pe Ion printre copii. Se jucau fericiți într-o baltă plină de noroi. Voica opri căruța :

— Ioane ! Ioane !

Ion îi auzi glasul. Ridică fața. Cînd o văzu, ușurel se tulbură.

— Mergi acasă, turbatule !

Ion se gîndi puțintel și zise :

— Nu meg. Meg cu tale.

— Să mergi acasă, că te omor !

Ion nu răspunse și nu se mișcă.

— Auzi tu, mergi acasă !... că te omor !

Ion se făcu stană de piatră. O privi drept în ochi.

— Măi blestematule, mergi acasă ! Bă Ioane, e dada Maria și ți-o cumpăra bomboane, e și Miișoaa...

Ion o privi țintă și nu răspunse, și nu se mișcă.

— Picacă, mă, că mă dau jos și te omor...

Voica se prefăcu că vrea să coboare. Ion fugi spre cîmp. Copiii începură să rîdă. Voica se înfurie. Știa bine că pînă una-alta pierde timp degeaba, că nu-l poate prinde. Se așeză iar în căruță și, după o clipă de gîndire, dădu bici boilor și o porni spre locuri. Boii mergeau greu în noroi. Ion se apropie cu pași ageri de căruță.

— Vin cu tale, zise și se luă după căruță, dar așa, mai în urmă, de nu-l putea ajungea Voica cu biciul. Vin cu tale... vin și eu... să văd...

— Las', că mi-o plătești tu, cîine blestemat, copil afurisit, neam de țigan !...

Ion, încăpățînat, umbla după căruță. Erau în plin cîmp. Din ce în ce era noroiul mai gros, mai adînc și vuietul

Neajlovului mai mare. I se auzea amenințarea neîncetat. Clăi de fîn, snopi de grîu stau pe pămîntul pustiit și ud. În ceasul acela nu era nimeni pe cîmp. Bărbații, la sărăciile de zăgazuri, femeile, speriate, pe bătături, și numai Voica înaintînd în căruță și Ion pe jos, după ea.

Acum Ion umbla greu. Noroiul moale îi ajungea aproape de genunchi. Își dădu seama că a făcut o prostie. Nu mai putea înainta. Apoi, mai încolo, începu apa să se înalțe. Ieșise din matcă. Nu era viitură, ci numai revărsare. Încetată, grea, plină de noroi. Ion, îngrozit, începu să plîngă, apoi să urle. Voica opri boii, coborî, îl luă pe Ion în brațe și-l trînti în car.

— Fir-ai tu să fii de rîsu neamului de te făcu... Fir-ai tu să fii... fir-ai tu să fii... țiganule, străinule, corcitură spurcată, lepădătură...

Ion tăcea chitic. Voica privi în jurul ei, să recunoască locurile. Era singură pe cîmp. Apele se înălțau. Mai încolo, snopii de grîu erau făcuți claie. Nu mai știa care sînt ai ei. De altminteri ar fi putut încărca orice de pe cîmp, rodul oricui. Ar fi putut strînge rodul satului întreg, tot rodul să fie al ei. Totul era fără stăpîn, avutul părăsit pe întinsul cîmpului. Pretutindeni snopii pluteau ușori, legănați, împinși pe ape. Singure claiele erau încă nemișcate. Voica din nou cobori și începu să încarce din prima grămadă de snopi. Se grăbi.

Ploaia, rară, înceată, obosită, prinse iar să cadă. Cerul era jos și plumburiu. Ion plîngea în căruță. Voica abia privi spre el. Se grăbea. Nu simțea nici ploaia, nici oboseala. Nu-i venea să lase atîta bogăție părăsită pe cîmp. Aduna cu nesaț. Și doar mai tîrziu, cînd îl văzu pe Ion că vrea să coboare, ca să se ascundă sub căruță, să se ferească

de ploaie, Voica îi trase cîteva și-l urcă din nou în car. Ion era ud ciuciulete de sus și pînă jos și plin de noroi.

— Să nu te miști, că te strîng de gît, turbatule !

Dar nu avea timp Voica nici să înjure. Asudase. Sufla greu. Snopii erau grei. Se grăbea. Apele, cu aceeași legănare, vuiau și creșteau. Acum și claia de grîu, și mai încolo una mai mare de fîn începură a se clătina pe ape. Copaci dezrădăcinați, cu rădăcinile întoarse în sus și cu coroanele verzi adîncite în apă, soseau plutind pe Neajlov. Veneau și cotețe cu găini vii cu tot și trupuri de cîini și păsări moarte... și porci morți... Și deodată apa crescu brusc.

„Să fie viitură ?“... se gîndi Voica și se uită cu groază în jurul ei. Boii gemeau, suflau speriați, se trăgeau, se zbăteau să scape din jug. Ion era acum nemișcat, încremenit de spaimă ; ochii lui mari, negri, erau ațintiți la Voica cu groază. Voica îl scuipă o dată cu scîrbă și furie. Privi în jurul ei și, în acea măreață singurătate, se apropie de el și-l mai scuipă cu năduf, drept în față, de-i rămase lui Ion scuipătura pe obraz. Copilul sta nemișcat. Nu putea ști adevărata pricină pentru care Voica îl scuipa. Răbda în desăvîrșită puritate pentru păcatul cunoscut de el. Fusese obraznic și neascultător. Atîta știa.

Voica mai ridică cu furie cîțiva snopi și-i trînti în căruță. Apoi, deodată, își dete seama că i-a adunat zadarnic, că în furia și lăcomia ei a uitat de pericol și că pericolul de moarte era acum în jurul ei, lîngă ea. O înconjurase, o încercuise. Boii gemeau, mugeau, trăgeau să se desjuge și căruța se făcuse și ea ușoară pe apă cu încărcătură cu tot. Începu să se salte. Apa îi venea Voichii acum peste genunchi și urca mereu. Cuprinsă de spaimă, dădu bici boilor, vru s-o pornească cu ei înapoi. Trăgeau greu. Abia urneau. Apa îi împiedica. Încercau să înoate. Căruța

se clătina. Ion, de groază, se ridicase în picioare. Ochii îi erau măriți de spaimă. Căruța îl clătina și pe el. Și Voica își dete seama că va trebui să lupte din răsputeri ca să scape. Știa, ca orice țăran, ce trebuie să facă, ce este mai bine de făcut. Se hotărî. Începu repede să desjuge boii, care parcă înțeleseră și ei și, ascultători, se lăsau mînuiți. Voica, de caznă, năduși. Îi era cald. Apa creștea. Și deodată, broboanele de năduşeală fierbinți i se făcură reci ca gheața și-i curse șiroaie pe față și pe spate. Ameți. Azvîrli o singură privire la boi, la căruță și la Ion și, tremurînd ca varga, îi părăsi pe toți și pe toate. O porni prin ape. Gîndea: „...așa scap de toate... așa scap de dușman... cîinele... blestemat să-i fie ceasul... pierd caru și boii și grîu... și scap de dușman... scap...“

„Mamă... mamă !“

Auzi vocea lui Ion, o dată, de două ori. Auzi groaza din vocea copilului. Ceva fierbinte îi trecu prin pîntec, în pîntecele ei sterp, o durere, ca atunci cînd te apucă durerile facerii. Mai înaintă cîțiva pași. Se depărtă.

„Mamă... mamă !...“

Voica se opri și rămase așa cu spatele la locul părăsit. Auzea vocea aceea care o striga „mamă“ și o durea a moarte tot trupul. Parcă i se desfăceau oasele. Se mai gîndi : „Să mă las în genunchi și să mor și eu. Așa aș scăpa cu totul de chin. Ah, chinul ăsta, nici în clipa morții nu l-oi uita !“

Și fără vrere, Voica întoarse fața către Ion. Ion era în căruță, în picioare. Li se întîlniră privirile. Cînd Ion văzu că Voica se uită spre el, întinse brațele și apoi vru să coboare din căruță, să vină spre ea. Voica urlă la el :

— Stai, blestematule, stai, că vin eu la tine, nenorocitule ! Stai, că te înec, nenorocitule !

Și se repezi spre Ion și ajunse la timp să-l prindă. Apele creșteau. Căruța plutea. Boii, pe jumătate desjugați, trăgeau să fugă. Voica luă copilul și și-l puse în cîrcă, îi încrucișă mîinile pe după gîtul ei și i le legă cu șorțul făcut funie. Își auzea suflarea grea. Cu Ion în cîrcă, așa legat, desjugă boii, se agăță de coada lor și îi mînă. Animalele știau și ele ce au de făcut. O porniră încet, cu greu, prin apa care creștea, spre casă, tîrînd-o pe Voica cu încărcătura ei vie în spate. Ion, cu piciorușele, căuta sprijin în șoldurile ei.

În sat, apa nu ajunsese și părea să nu ajungă, era încă departe și îmblînzită. Spre sat și în sat era numai noroi, dar ce noroi ! de o jumătate de metru. Voica umbla ca în clei. Înainta așa fără să dea drumul boilor, ca să nu-i fugă și s-o tragă. Ieșeau acum femeile, să vadă pe Voica cu Ion legat în cîrcă. Se închinau, scuipau a nedeochi, strigau, întrebau, puneau mîna la gură de mirare, dar Voica, peste măsură de obosită, mergea tăcînd, fără să se uite nicăieri, ținînd încă boii de coadă. Ion îi adormise legat în spate. Îl purta cald și moale, cu capul căzut pe umărul ei. Suflarea lui o gîdila ușor la urechi și simțea că-l iubește. Îi era sufletul liniștit, împăcat. De grîul încărcat în căruță și de căruță uitase.

Cînd Voica ajunse acasă, Dumitru era încă la corvoadă, și mai tîrziu, cînd Dumitru se întoarse și el acasă, sosi cu pași grăbiți. Părea tulburat. Auzise în sat de Voica și Ion... Venise vestea pînă la el.

O găsi pe Voica curată, trebăluind lîngă vatră.

Întrebă :

— Ce fuse, fa ? că știe tot satu ce pățiși, da nimeni nu știe să zică ce-a fost.

— Ce să fi fost ? Iaca nebunie curată, că ai turbat de tot de mă trimeseși pe mine, muiere, să lupt cu apele, de parcă aș fi fost Ilie Pirpiric.

— Și Ion ?

Voica nu răspunse imediat, dar cînd vorbi, vorbi cu năduf :

— Apăi, Dumitre... atîta zic : că de născut l-o fi născut mă-sa, da azi i-am dat cu viață. Atîta zic.

Dumitru o privi lung :

— Și că o fi și-al tău acu... zici ?

— O fi ! Zic !

— Unde-i ?

— Doarme, mergi de-l vezi, că puteai să nu-l mai vezi...

Dumitru a mers să-l vază. L-a găsit dormind, îmbujorat la față ca o floare sănătoasă. Îi puse dosul palmei încet pe obraz. Obrazul era călduț și catifelat. Inima lui Dumitru se muie de o milă dulce. Mila i se puse nod în gît.

Cînd au fost la masă, Dumitru zise blînd, privind la Voica :

— Că pomenișI de Ilie Pirpiric, apăi că omu se înecă mai adineauri.

— Auzi ! Ilie... se înecă Ilie... Se înecă Pirpiric...

Voica se închină repede. Dumitru zise :

— A vrut să oprească apa revărsată, așa cum îi era obiceiu, ca pe-o aschie l-au luat apele și l-au înecat.

Voica se opri din mîncat. Vorbi ca pentru ea :

— O fi fost scris să se înece și să moară azi cineva, da eu zic că mai bine Ilie decît altcineva. Dumnezeu să-l ierte și pe el și pe mine că vorbesc și mai zic c-o fi avînd Domnu mult de lucru cu toți nebunii ce locuiesc pămîntu...

Și Voica se închină iar repede. Dumitru o privi mirat și fără vrere se închină și el.

— Vorbișt de parcă ai fi fost neam cu el sau popa din amvon !

— Nu făcea rău nimănui. Mai avea satu la horă și la nunți de cine rîde, și copiii cu cine se juca !

*

A venit Voica în seara aceea la mine să-mi ajute să mă culc, pasămite. Știu : înseamnă că vrea să-mi vorbească. Știu : nu trebuie să întreb nimic. Se sperie și nu mai spune ce are de spus. După privirile ei, îmi dau seama că-i este sufletul încărcat. Totuși, pare și mulțumită. Carul, grîul pierdut și totuși Voica are o lumină în ochi... După ce a rămas singură cu mine, a zis :

— Iac-așa, domnișoară... Și zi, nu te-ai săturat de pat tare, de strachini de pămînt... că ce să zic, e mai ușor la oraș.

— Vrci să plec ?

— Ba eu nu ! Taman că mă tem că tc saturi de sărăcia noastră și că pleci ! d-aia întreb. Ne-am învățat cu dumneavoastră... mai auzim și noi cîte ceva, nu tot de-ale noastre, știute și răsștiute de noi.

— Mai stau, Voică... nu mult, dar mai stau.

— Stai... stai.

Voica ia cămașa mea de noapte și pare că se uită la ea cu mare băgare de seamă. O ține în mînă, o sucește, dar văd bine că, dacă se uită la ea, gîndul îi este într-altă parte. Nu o vede.

— Eu mă culc, Voică.

— Culcă-te matale... că eu nu am somn... și mai stau.

— Nu ești obosită ? Eu ziceam că oi fi frîntă !

— Sînt. Mă dor oasele și carnea pe mine, că nu fuse ușor. S-a făcut — bată-l sfîntu de copil ! — greu. Îi e trupu ca piatra.

— Oamenii spun că se potolește apa, că se trage înapoi.

— S-o potoli. Ai văzut prăpădu ! Nu te-o cuprins groaza ?

— Și dacă m-a cuprins, ce să fi făcut ? Drumurile sînt desfundate, podurile luate...

— Ai nimerit la noi taman în vara asta. Ne lasă apa săraci.

Voica mă privi lung. Zise :

— Ia stai aici.

Și cu mîna îmi netezi un loc pe laviță.

M-am așezat. Voica era în picioare în fața mea. Mă privea. A zis :

— Domnișoară...

— Da, Voică.

A șoptit încă o dată :

— Domnișoară...

I-am întins mîna. Mi-a luat mîna și și-a acoperit cu ea ochii.

— Domnișoară, domnișoară...

Deodată frîntă parcă, se așează jos pe laviță lîngă mine. Își puse capul pe genunchii mei și plînse. Întîi încet, apoi mai tare.

— Am crezut că mor.

— A fost greu ?

— Bată-l sfîntu de copil ! Putea să moară... putea să se înece... voia să se bage sub căruță... apele erau vii și mari... veneau cu putere... dacă murea copilu... de se înneca Ion... copilu...

Și vocea Voichii se făcu șoaptă, atît de tainică, de abia am putut-o auzi. M-am aplecat spre ea. Șoptea printre hohote de plîns :

— Da zic că de se-neca... scăpam de el... scăpam de el...

M-am înfiorat. Am înțeles de parcă aș fi fost cu Voica, cu cu durerea ei, cu zbaterea ei, cu ispita ei. Am amețit. Dar deodată gîndul că luptase cu îndîrjire, cu pericolul vieții ei ca să-l scape pe Ion, mă liniști, mă exaltă. Am cuprins și groaza ispitei și măreția izbăvirii de ispită.

Voica sta tot așa, tăcută acum, cu fruntea pe genunchii mei. Părea că așteaptă o dezlegare. Mai tîrziu am găsit puterea să-i ridic cu mîinile fața și, privind-o drept în ochi, să-i spun :

— Ai făcut pînă la urmă ce trebuia făcut. Ai luptat și Ion e viu și sănătos.

— Da, e sănătos, spuse Voica și o lumină dulce îi trecu prin ochi. Da, e viu și sănătos... Și, nu știu cum să zic ?... parcă m-am împăcat cu el, bată-l sfîntu de blestemat, de corcitură spurcată...

XXVIII

— Domnișoară, să vă puneți și pălăria pe cap.

— De ce, Voică ? E mai ușor fără ea, că nu e soare.

— Iaca. Vă rog eu așa. O dată veniți cu mine la horă. O să rîdă femeile de mine, dacă n-o puneți. Le-aud : domnișoară e asta ? Nici pălărie n-are. Și eu nu vreau așa. Eu doar știu cine sînteți dumneavoastră. V-am văzut casa. O puneți ?

Răspunsei, rîzînd :

— Bine, o pui, dacă vrei.

— Dar nici la horă să n-o scoateți.

— Bine, Voică, oi face cum zici.

— Așa, mîndra mea.

Plecă.

Aveam impresia pe care trebuie s-o aibă un cățeluș împopoțonat, dus la plimbare de stăpînă-sa.

După o clipă, Voica se întoarse și, sfioasă :

— Te-aș ruga ceva : să-mi dai și mie cu nițică pudră d-aia pe obraz. Că, uite, roșie m-am făcut c-o floare de mușcată. Aah, frumos miroși !

Din parfum nu îndrăzni să ceară, însă cînd văzu că-i dau și ei, înveselită, îmi sărută mîna de cîteva ori.

— Iac-așa... Domnișoară, pe Ion l-am trimis înainte cu tat-su.

— De ce ?

— Iaca... Mi-e rușine de el.

— De ce ?

— Păi, uite... nu-i al meu... și zău, mă tem că rîd femeile de mine. Spun drept. Am fost duminică, știi, aia trecută, și s-a adunat lumetu în juru meu, de parcă aș fi fost țigan cu ursu învățat să joace. Spun drept... De ce n-am fost bărbat ! Toate cele bune tot lor. Ce-ar face, nu-i batjocorește nimeni. El aduce copil făcut cu alta și tot cu sînt de ocară și de rîsu lumii.

O clipă rămase adînc tăcută, apoi mă întrebă, gînditoare :

— La oraș tot așa o fi ?

— De, Voică, cam tot așa !

— Zău ?... Eu ziceam... Hai să mergem.

*

Cerul, înnorat ușor, lăsă să se cearnă căldura și lumina soarelui ca printr-o sită rară. Am plecat spre horă. Stanca a rămas să păzească bătătura. Ciinele se luă după noi. Voica îl goni cu pietre și ocări. Acum Voica mergea vioi alături de mine. Era încălțată cu ciorapi groși, roșii și papuci care plescăiau. Maria, în urma noastră, cu fete și băieți din sat, sosea și ea. Fetele — spre deosebire de femeile măritate — erau toate cu capul gol, cu părul frezat mărunt și, spre ureche, înfiptă în coc, cîte o floare de mușcată. Toate, grozav de vopsite cu hîrtie roșie muiată și frecată pe obraz și buze. Îmbrăcămintea lor, la fel cu cea a mahalagioaicelor bucureștene, cu bluze colorate, garnisite, demodate, cu fuste largi de stambă, și numai salbele bogate, așternute pe piept, aminteau de portul țărănesc. Bărbații însă, toți în costum național, alb, distins, curat, lucrat întreg de mînă.

În drum, din case, ieşeau şi alţi ţărani, pentru a merge la horă, şi fiecare, după ce da bună ziua, intra în vorbă cu Voica. Era mîndră, sta lîngă mine, parcă să mă păzească, parcă să se vadă că sînt cu ea.

Se auzeau din depărtare, de la horă, aduse de vînt, frînturi din muzica lăutarilor. Instinctiv paşii se grăbeau.

La cotitura drumului se văzu o casă mai mare, şi în faţa ei, locul larg, bătătorit al horei. Era cîrciuma.

Lumea furnica. Cu un grup de ţărani, Dumitru, cu Ion de mînă, ne ieşi înainte.

— Sărut mîna, domnişoară.

Apoi, către Ion :

— Spune şi tu, hai, vină, sărută mîna domnişoarei.

— Lu misoaa ?

— Da, pepenaş.

Ion veni pînă la mine, îmi luă mîna şi puse buzele pe ea. Nu le mişca însă, neştiind decît să imite gestul sărutatului. Apoi, ruşinat, se repezi cu capul înainte la tat-su şi şi-l ascunse în cutele cămăşii lui largi.

— Hai, hai, strugurel !

Ţăranii adunaţi rîdeau. Voica-l trase pe Ion la ea şi-i potrivi hăinuţele. Era îmbrăcat şi el ţărăneşte, ca un om mare, cu opinci minuscule în picioare, cu căciula de lînă albă pe cap, cu brîu roşu peste cămăşuţa înflorită.

Dumitru zise cu mîndrie :

— Numai de n-ar muri, că prea e voinic şi înalt.

Se auziră glasuri : „L-a feri Sfîntu“ ; însă Dumitru dădea din cap, neîncrezător. Apoi îmi spuse :

— Poftim încoace, să staţi colea pe bancă, la umbră, să vedeţi hora.

Dumitru plecă cu Ion în braţe, urmat de ţărani. Voica rămase aşezată lîngă mine, extrem de măgulită de primirea

ce ni se făcuse, cu toate că Dumitru se prefăcuse că pe ea nu o vede.

Cercul horei se învîrtea vioi, ritmic. Rar cîte un chiot puternic se înălța, și atunci hora întreagă o pornea în partea inversă. Era prinsă numai de tineret și, parcă, ametindu-se, se învîrtea din ce în ce mai repede.

În cîrciumă, oamenii puneau la cale din treburile lor, cinstindu-se. Glasuri răgușite, frînturi de cîntece, ciocănit de pahare ieșeau neîncetat dinăuntru.

— Uite, domnișoară, ăla de vine îmbrăcat nemțește e învățătoru : cu nevastă-sa și cu copilu și cu preotu.

— E om cumsecade dascălul ?

— E, de ce să nu fie ? Dar e față mai cinstită popa. Vrednic popă : muncește cît trei.

— Unde ?

— La cîmp, ca noi, că are sumă de copii. Își sumeță antiriu și cu sapa în mînă nu se teme să nădușească. Să-l vezi cînd samănă. Zău de nu-i o cioară, așa umblă negru pe ogor. Asta-i numa... cam bea. Da nu întotdeauna.

Cînd au trecut pe lîngă noi, Voica dădu din cap un semn de ziua bună învățătorului, surîse către nevastă-sa, iar preotului îi spuse un „sărut mîna" înveselit.

— Ei, cum merge, fată ?

— Bine, părinte.

— Bine să fie. Așa e rostul omului : fiecare la casa lui. Copilul unde e ? Ce zice Dumitru ?

— Ce să zică, părinte ?...

— Bine, fată, bine. Bine că te-ai liniștit la casa ta. Mă bucur. Am auzit că-i copilul voinic, sănătos, că nu seamănă cu tat-su. O fi semănînd cu maică-sa de-l făcu.

Voica ridică privirea și se uită buimacă împrejuru-i, ca deșteptîndu-se din vis.

Preotul nu băgă de seamă, se depărtă vesel, grăbit să-l ajungă pe învățător, depărtat cu o vădită gelozie față de mine, care-i furam din succesul lui de duminică. Voica îmi spuse într-un suspin :

— Domnișoară, domnișoară, cum mă doare sufletu !... Vorbele popii parc-au turnat apă clocotită peste el. Uite-l colo pe Dumitru, uite cum se bucură de Ion, și eu de nimic n-am să mă bucur... Uite cum se uită la Ion, și de focu meu cum a uitat. Iaca, așa o să-mi treacă zilele toate, uite-așa, în șir toate, una cîte una, să mă uit la ei ca o străină...

Și, copleșită de valul acestei tristeți, nu mai răspundea decît cu gura pe jumătate la cuvintele femeilor adunate lîngă noi.

Stanca, ce fugise de-acasă, venise la horă. Sta, ca de obicei, chircită pe vine într-un colț și privea. Voica o zări :

— Fugi ! fugi, fă, acasă, că te omor ! Scapă vaca și boii, și vai de oasele tale !... Fugi, fă ! N-auzi ?

Stanca închise ochii, strîngîndu-i cu putere, ca sub amenințarea unui pumn, dar nu se mișcă.

— Aah, drace ! N-aude ! Stai numa !...

Se ridică, îndreptîndu-se lute către Stanca. Fetița o zbughi, în hohotele de rîs ale femeilor adunate.

— Și las-o, Voică, e copilă ! N-ai vrea să șadă acasă, să toarcă !... zise moș Nicolae, un bătrîn totdeauna gata de glumă. Și, văzîndu-mă că rîd, adaose, privind șiret : Ziceam să vă rog ceva, domnișoară...

— Spune, moșule.

— Iaca... am niște fîn de păzit. Nu mi-l păzești dumneata ? Opt clăi, nici o oboseală. Poți dormi toată ziulica, iar de se fură, ici din fiecare claic cîte nițel și-o faci la loc pe cea furată... Zici ? Nu-ți place socoteala ? Apoi să te învoiesc pe duminică la sapă ?

Voica, încă necăjită de rușinea ce i-o făcuse Stanca, zise :

— Lasă domnișoara, moș Nicolae, ce-o să creadă dumneaei de matale ?

— Ce să creadă, nu vezi că rîde ? Sau i-o place mai bine ce-i spui tu ? Hai, fată ?...

Țăranii, cunoscîndu-l pe moș de glumeț, se adunaseră în jurul lui și rîdeau ascultîndu-l, iar bătrînul, încîntat, puțin înveselit și de rachiul cîrciumarului, se uită mîndru împrejur și oftă a șotie :

— De ce nu mai sînt ca voi... colo tînăr... satul întreg l-aș învîrti...

O voce îi strigă :

— Te-ar iubi iar fetele !

Hohote de rîs se înălțară. Voica, înveselită, îmi zise îngăduitoare :

— Numai prostii vorbesc.

Soarele apusese, hora nu curma. Pașii mulți, bătătorind pămîntul, întovărășeau, surd, în cadență, cîntecul ascuțit al viorilor. Lumea mișuna în praful ridicat.

Cu Voica am plecat mai devreme spre casă, pe înserate. Mergeam tăcute amîndouă. În urma noastră, zgomotul glasurilor, chiotelor se amestecau într-un murmur din ce în ce mai slab.

Singur cîntecul ascuțit al viorilor se mai auzea din cînd în cînd adus de vînt.

XXIX

Voica strigă vioaie, glumind :

— Nu închide poarta de la drum, parcă-i astupi gura cu mîna ! Las-o largă, să rîdă deschisă.

— Cum așa, leică ?

— De ! așa-mi pare mie.

— Bine, dacă zici matale... Uite că vine nenea cu oamenii de la horă... S-a trîntit Ion în praf... Uite-i ce mai rîd !

— Blestematu, îl bat de și-o murdări hainele...

— Ia vino, zău, leică, și vezi : a înnebunit Ion : țipă, rîde, se zvîrle și se cațără de oameni... Vino fuga : iată, s-a trîntit pe spate și stă cu picioarele în sus ! Uite... îl vezi ?

Voica, neliniștită, se uită o clipă, apoi fața i se lumină și zise rîzînd, iertătoare :

— Să știi că l-au îmbătat !... Ia veniți și dumneavoastră, domnișoară, o să rideți ! Fuga, domnișoară ! Ha ! uite ce nebun e !

— Vai, Voică, să știi că l-au îmbătat pe săracul copil !

— Păi, ce crezi !... Uită-te ce nebunii face !

Dumitru, apropiindu-se, puțin amețit și el, strigă mîndru :

— Vi l-am adus pe Ion !

Îl ridică din praf și-l sărută. Ion îl lovea cu picioarele în burtă.

— Naa ! turbatu !

— Vai, Dumitre, ce i-aţi făcut ? Săracul copil !

Dumitru răspunse îngîmfat :

— Ce sărac ! A băut ca un om mare !... Popenaş, spune „sărut mîna“ domnişoarei. Spune, cît ai băut ?

Ion apucase de coadă un cîine ce umbla pe lîngă el şi-l trăgea cît putea. Cîinele mîrîi, se smuci şi scăpă. Ion căzu jos, ameţit, cu picioarele în sus.

Un hohot de rîs îl învălui.

— Adă-l mai aproape ! strigă Voica. Adă-l, să-l vedem şi noi.

— Voică, are să se îmbolnăvească bietul copil...

— N-are nici pe dracu ! Hai, veniţi !

În mijlocul curţii, Ion găsise un mototol de hîrtie. Da în el cu picioarele cu atîta putere, încît, pierzîndu-şi echilibrul, cădea pe spate şi iar se scula, făcea cîţiva paşi clătinat şi, cînd să dea în hîrtie, cădea. Aşa de cîteva ori, stîrnind tot mai mare haz, pînă ce, asudat, congestionat de credeai că-i va ţîşni sîngele din obrazu-i grăsuţ, începu deodată să urle tăvălindu-se în praf, în convulsii...

Voica se repezi şi-l ridică.

— Dumitre, să ştii că-ţi omori copilul aşa, îl omori fără milă !

— Nu moare, domnişoară, din atîta ! E ţapăn ca o piatră. A băut rachiu... de-a stins !

— Asta-i o nebunie ! Sărmanul copil ! Cum să te fac să înţelegi că-l omori, îl tîmpeşti ! Să plîngi de mila lui ! Credeam că ai mai mult suflet pentru el...

— Lasă-l, domnişoară, că nu-i nimic. Se învaţă el şi cu asta... Asta-i obicei la noi la ţară ! Ce credeţi, ca la oraş ?

— Lasă. Nu mai vorbi. Caută mai bine şi te dezmeticeşte dumneata... Nu vezi că-i e rău ?

Voica ținea pe Ion aplecat, iar copilul, cu sforțări dureroase, da afară tot ce înghițise. Aproape leșinase. Femeile adunate îl stropeau cu apă. Mai la o parte, bărbații, care acum nu mai aveau ce vedea, stăteau liniștiți de vorbă.

Dumitru, cu obișnuitul său gest de nedumerire, îl privea, scărpinîndu-se în cap.

— Ce să-i dăm, domnișoară ? Scîrba ! Auzi, pentru nițel rachiu ! Zic că n-a fost un pahar plin din alea mari ! Ce să-i dau ?

— Știu și eu... Poate un ceai ușor de tei...

— Dați-i.

Și Dumitru plecă, fără să se mai uite la copil, nevrînd să se vadă că e îngrijorat. Intră în vorbă cu ceilalți oameni.

Voica zise, rîzînd ușor :

— Ați văzut ce ne-a făcut Ion ? Ia te uită !

Îi ridică o mînă, o lăsă. Mîna căzu jos, ca moartă. Ion, cu ochii închiși, lăsînd să se vadă o lumină albă, spălăcită, sta nemișcat, cu gura crispată în amărăciune.

A fost bolnav cîteva zile, cu temperatură mare, cu trupul zdrobit, plîngînd dureros cînd se deștepta, vindecîndu-se greu. Cu toată paza mea, ca să-i facă plăcere, îi dădeau să mănînce prune verzi, brînză...

XXX

— Vezi, domnișoară, se rupe ceva ori te lovești, dregi lucru, se vindecă locu, dar tot rămîne semn. Uite așa și inima mea : rîd, mă mir și eu ; plîng, mă mir și eu... că vezi, sînt eu aci, la casa mea, cu creștinu meu, și tot credeam c-o să-mi treacă, da nu mai e ca înainte. Nu mai mi-e rost de nimicuța pe lume și zău îmi vine să mă culc la pămînt și să plîng... pînă or seca lacrimile din mine, bătu-le-ar pustiu de lacrimi, că o să-mi ardă ochii... Și zic : acu s-a sfîrșit cu mine și apa toată din fîntînă s-o beau și tot nu-mi sting focu din suflet.

— Voică, nu mai plînge. E timp puțin de cînd te-ai întors, dar să vezi tu peste cîtăva vreme, ai să uiți și tu și el și ai să fii iar ca înainte. Înainte plîngeai și mai mult.

— Geaba... S-a sfîrșit : dragoste dreasă... poți s-o zvîrli pe drum. A văzut că poate fără mine, că de, umblă fete mari după el... Acum, ce i-oi face, bine tot n-o fi ; pămînt n-a vrut să-mi dea... Și-mi stă petecu înainte, și atîta m-am uitat la el și l-am dorit, că, și cu ochii închiși, îl văd așa întreg, cum e, parcă i-aș număra și firele de iarbă...

Voica închise ochii ei mari, lucioși de patimă și lacrimi... o clipă, și-i deschise deznădăjduiți :

— Copil a făcut cu alta, gîndul poate-i c la ea ; eu nu mai sînt ce-am fost. Și-mi vine la cîte-o vreme, uite, da : să plec în lume, la oraș; să las tot, să mă bag slugă undeva,

poate chiar la dumneavoastră, și acolo să uit de casă, de pămînt, și de el și de mine.

Voica mă privi cercetător, apoi șopți :

— Da eu zic că numa moartă m-oi potoli... Sau poate aș mai gîndi ceva... s-o găsesc pe-a țigancă, cea însemnată cu păcatu mai mare, și... vezi mîinile mele ?... Uite-așa, cu ele, da, uite, s-o strîng de gît, să-i vezi ochii cum se înecă în moarte... cum s-au...

— Voică, nu mai vorbi așa.

— Și eu zic, domnișoară, că nici la judecată nu m-ar pedepsi și că Domnu nu m-ar blestema de-aș face-o, că ar fi necrezut de mic păcatu meu pe lîngă al ei, și-aș face numa dreptate...

Sosi Ion. Îl acoperea doar o cămășuță, trupul lui plin se ghicea la fiecare pas. Tira după el, de coadă, un biet pisoi...

— Mamă ! foame !...

Se apropie de Voica, se urcă cu cazna la ea în brațe. Pisoiul, printr-o zvîcnitură mai energică, fugi. Ion rîse :

— Mamă ! pisu !

Voica mi-l arătă cu ochii :

— Îl vezi ? El ce știe ? îmi zice „mamă“ !...

— Voică, acum îl iubești ? Văd că-l săruți mereu...

— Da mai știu și eu ! Aș zice da, cînd îl simt așa mic și fraged lîngă mine ; dar cînd îl văd pe bătătură și mă gîndesc că-i al alteia cu tat-su... vai de zilele mele ! L-aș da cu capul de pămînt și d-aia mi-e milă de el... El ce știe ?

— Mamă, mi-e foame !

Voica se sculă și se lăsă dusă de el, făcîndu-mi semn cu umerii : De, ce să-i fac ?...

Cum slăbise biata Voică ! O surprindeam atît de des dusă pe gînduri, cu fața încruntată într-o sforțare dureroasă, cu sufletul înecat în gînduri din acelea triste, fără îndreptare.

Din casă se auzi rîsul ascuțit al lui Ion, înecat în țipete scurte de bucurie. Fugind, ieși cu coșul de mămăligă în brațe. Voica îl urmărea rîzînd și ea și prefăcîndu-se că-l prinde.

— Prinde-l, domnișoară, prinde-l !

Ion se înneca de tot în rîs și, nemaiputînd alerga, se așeză pe jos și ascunse coșul cu brațele :

— Nuu-i ! a păpat cuțu !...

— Vezi hoțu ! și Voica se aplecă și-l sărută zgomotos. Apoi îl săltă ca pe o pană, sus, sus de tot. Ion țipa mîndru.

Acum, așezați pe jos, se jucau. Voica îl mușca ușor, iar el, gîdilat, se tăvălea, rîzînd. Cum îl lăsa în pace, el se scula, o prindea de haină, mușcînd și el. Voica se repezea iar la el ; Ion, roșu în obraz, rîdea și mai tare. La urmă, Voica se sculă, își așeză rochia, scuturîndu-se de praf, și zise :

— Ajungă-ți ! Vine tata și găsește mămăliga nefăcută.

Dar Ion, aprins, nu voia s-o asculte și cu zburdălnicie o întindea de rochie. I-o rupse. Voica se întoarse și-i plesni o palmă. Furios, Ion o apucă de mînă și i-o mușcă pînă la sînge...

— Uf ! Blestematu !...

Și, pînă să-l pot scăpa, îl bătu cu cruzime.

— Na, șarpe, șarpe !

Copilul, culcat pe jos, lungit în praf, obosit mort, plîngea înfundat, cu suspine scurte.

O certai pe Voica :

— Îți pui tu mintea cu un copil ? Să știi că mi-e rușine de ce-ai făcut și n-am să mai stau la voi. Te miri că te bate Dumitru... Să dai așa în copil !... Ăl mai tare în ăl mai slab... Dumitru în tine, tu în Ion... Ion în Stanca... Stanca în pisic...

Voica, cu ochii tulburi de minie, îngîna :

— Șarpele ! Știe că nu-i sînt mamă... Șarpele !

Îmi arătă mîna învinețită.

— Dar de unde să știe că nu-i ești mamă ? Tu l-ai alîțat. El a crezut că e tot joc.

— De face acum așa, ce-o să facă cînd o fi mare !

— Atunci nimic, căci o să aibă minte. Tu crezi că el știe că nu-i ești mamă ?

— Zici !... Auzi șarpele, să mă muște el pe mine ! Îl îmbrac... îl spăl... și el... auzi !

— Dar înțelege încă o dată că nu e el vinovat acum, ci tu. Uite, să fiu Dumitru, m-aș supăra rău pe tine.

Voica mă privi rugător.

Urmai :

— Bineînțeles că n-am să-i spun nimic, dar știi... nu mi-ai plăcut de loc, dar de loc !...

— Iertați-mă... da prea-i afurisit ! M-a îmbătat sîngele, că l-am simțit cum mi se urcă la cap... Auuzi ! să mă muște așa copilu alteia !...

— Tu nu-nțelegi ? Ori începem din nou ? Să fi fost și copilul tău și tot așa făcea !

— Zău ? O fi !... Hai, vino, afurisenic, să te spăl... Auzi, să mă muște așa !

Copilul se feri de ea, ghemotocindu-se la pămînt.

— Hai, că nu-ţi fac nimic. Uite, ticălosule, ce mi-ai făcut !

Şi-i vîrî sub nas mîna învineţită. Ion, speriat, începu să plîngă. Voica îl luă de jos, cu uşurinţă, şi plecă cu el. Ion, obosit, îşi lăsă capul moale, legănîndu-l într-o parte şi alta, ca frînt.

XXXI

Vîntul adie uşor.

— Uite, domnişoară, tăiem ogoru ăsta secerat, ca s-ajungem mai curînd, pe urmă, vezi unde luceşte apa lacului ? Mai înainte de el cu mult o luăm spre stînga. Cînd ajungem la pomii ăia răzleţi, o să se vadă şi clopotniţa bisericii, că ea tot în satu vechi a rămas, cu săracii. D-aia nici nu ne prea ducem noi, că-i departe. Intrăm în sat...

— Voică, bătrînii unde mergem sînt oameni săraci ?

— Nu, că nu stau chiar acolo ; sînt mai spre noi. Ei mai au o casă şi la celălalt capăt al satului. Domnişoară, vedem şi-o nuntă, peste drum de bătrîni. E nuntă cu dar, adică, înţelegi mata ce-i asta ? Fiecare plăteşte ce bea şi ce mănîncă. Ei numa ce-au gătit mîncările şi-au aşezat masa.

— Da ?

— Da.

— Leică Voică — zise Maria din urmă — Ion zvîrle în Stanca cu ţărînă.

Stanca, văzîndu-se apărată, începu să plîngă ascuţit.

— De ce nu vă astîmpăraţi ? Vă bat pe amîndoi.

Rîsul lui Ion sună o clipă, şi apoi, în liniştea cîmpului, singuri paşii se mai auzeau, şi rar, uşor, freamătul sfios al vîntului. Voica umbla liniştită, uitîndu-se departe. Zise :

— Domnişoară, nu e fată mare mireasa.

— De unde ştii ?

— Știe tot satu. Da tot o ia ăstălaltu, că i-a mai dat tat-su o vacă peste ce se învoise. Așa ca să se șteargă rușinea.

— Cîți ani are ? E urîtă ?

— Optsprezece și nu-i urîtă, bat-o pustia.

— Și unde-i băiatul acela ? De ce n-a luat-o el ?

— E la armată. Da tot n-o lua nici cînd se libera, că e cel mai cu stare din sat... și frumos...

— De ce n-a lăsat fata în pace, dacă n-o iubea ?

— D-apăi el ce-a pierdut ? Oricînd ia alta. Ea a fost proastă, săraca, de l-a iubit. A rămas cu rușinea, și-acu, cu lacrimi în ochi, face nunta cu altu, că de... nemăritată nu poate sta, o rîd toți. A luat unu mai bătrîn, văduv și cu doi copii.

Și Voica tăcu, liniștită, ca și cum cele spuse de ea n-ar fi închis nici o durere, nici o nedreptate.

Pînă departe, nesfîrșit de departe, se întindea zarea. Cuprindeam din ea cît poate cuprinde privirea, pînă acolo unde, alburiu, cerul aplecat spre noi îmbrățișează pămîntul, nesfîrșit de departe.

Am cotit spre stînga și am intrat între pomii cei răzleți, arătați de Voica adineauri, apoi în sat. Biserica dărăpănată, case sărace, vechi, cîini înfometați, copii mulți. După cîtăva vreme, o casă curată, cu curte mare, unde sta o masă lungă, rudimentar lucrată, așezată cu mîncări, și bănci de jur împrejur. La poartă, un măr încărcat cu poame și ani, noduros și parcă încordat în sforțarea ce o făcea să ducă greutatea lui și a mulțimii de copii suiți în el, pentru a-i culege fructele. Glasurile lor — ciripit curios — goniseră păsările care obișnuit se odihneau acolo.

— E devreme, domnișoară. N-a venit încă lumea la nuntă. Dar să mergem peste drum, la bătrîni. Stăm acolo

ce stăm, și cînd plecăm acasă, ne întoarcem iar pe aici. Pe Ion îl lăsăm cu Stanca și Maria, să se joace cu copiii.

Cînd am intrat la bătrîni în curte, o senzație minunată de liniște și de răcoare ne cuprinse, căci chiar soarele cînd pătrundea pînă acolo, se strecura sfios, cernut prin frunzele pomilor verzi și deși, lucrînd jos din umbra frunzelor o dantelă fină, tremurătoare la adierea vîntului.

Iarba asurzea pașii, nici un cîine nu lătra. O bătrînă slabă ieși din casă și, recunoscînd pe Voica, bucuroasă o primi :

— Tu ești, fată ? Da ce inimă bună-mi faci că vii și pe la noi. Să-l chem și pe moșu meu. Moșule, a venit Voica și-a adus-o și pe domnișoara ei. Să poftiți vă rog în casă, zău, la răcoare.

Moșul, încovoiat, sosi și el cu pași mărunți, grăbiți. Dete mîna cu Voica, și apoi, blînd, îmi sărută mîna, după obiceiul locului : o duse la gură, la frunte și iar la gură.

— Poftiți în casă. Dar Dumitru ce face ?

— Păi, tot așa...

Curat și în casă, ca în povești de curat și de bine.

Vorbeau cu glasurile mai stinse. Acum o întrebau pe Voica de cele întîmplate ei în urmă. O sfătuiau să fie cuminte, să rabde, să nu se mai certe...

Și în ochii mari ai Voichii, lacrimi luceau. O simțeam îmbunată.

— Tu știi că am crescut cu mamă-ta. Te-am văzut și pe tine de nu umblai. Vedeți, domnișoară, îi sînt ca o mamă, ce să mai spui... E mai bine cum zicem noi... Să rabde.

— Așa e, dadă Ană, dar mă doare, mă doare sufletu...

Și Voica plînse.

— E mai bine cum zicem noi, e mai bine ! Nu se poate altfel...

Și printre lacrimi, Voica repetă : „Nu se poate altfel".

*

Mergem spre fundul grădinii. Se aude un murmur surd, molcom. Cînd am ieșit dintre pomi, apa Neajlovului ni se arătă păcuroasă, grasă, neagră. Curgea greoaie între rîpile înalte, sterpe, clisoase. Moșul zise :

— Nicăieri nu e Neajlovul mai sălbatic ca aci. S-au dat și lupte pe malurile astea, de s-au îngrășat peștii cu morții prăvăliți în el. Și tare-i adînc și viclean. Te trage la fund ca un blestem. Noi zicem c-o fi vrăjit... Nici sufletu celui Necurat nu-i atît de negru și fără milă. Cînd trece în cîmp Neajlovu și dă de soare, ne învesclește el din nou, dar degeaba, limpede ca Argeșu tot nu-i. De sfîntu Ilie, tot în Neajlov se încacă omu, nu în Argeș.

— Dadă Ana, spune-i și domnișoarei cu fetele cele două care s-au scăldat atunci.

— Păi să-i spun, să știe să se păzească : de Sfîntu Ilie, pe căldurile cele mari, două surate, din acelea legate prin sînge și jurămînt, nu le-a fost teamă și-a ispitit pe cel de care nu trebuie vorbit. Au spus : „Noi ne scăldăm azi". S-au dezbrăcat, s-au zvîrlit una lîngă alta în apă și-au plecat înotînd. Pe mal, boceau mamele fetelor, de credeai că-i la mort. Tare, tare. Noi am auzit că fetele rîdeau și le-am văzut că se grăbeau, se întreceau, sărmanele... Domnișoară... să-mi fie cu pedeapsă de-oi minți, că numai ce-auzirăm că nu mai rîd și că, depărtîndu-se, plîngeau. Și noi ne minunam, că ele tot mai departe erau

și tot mai tare se auzea cum se tînguiesc a jale ; iar de pe mal, mamele lor boceau, de se umpluse văzduhu pînă sus de țipete... S-au pierdut așa departe din ochii noștri. Și niciodată nu s-au mai întors și nici nu le-a găsit nimeni pe nicăieri, așa cum i-e dat creștinului ce se înecă de iese la față.

În șoaptă, moșu adaose :

— Ăsta-i Neajlovu, Cîlnișteа, cum îi zicem noi ! te trage la fund ca un blestem...

— Dar de ce-au vrut să se scalde, maică bătrînă ?

— Știm și noi, domnișoară ? S-au ispitit. Ce-i dat omului... D-apoi acu să mergem spre grădină. Se lasă seara, și-aci e rece chiar cînd dogoară în cîmp, damite pe înserate !

— Să mergem.

— Domnișoară — zise Voica — dumneavoastră nu v-ați scălda aci ?

— Nu, Voică. Dar de ce ?

— Uite... eu m-aș scălda... poate, de... aș scăpa de necazuri.

Bătrînii se închinară iute, scuipînd ușor spre pămînt, spre Necuratul. Moșu, așezîndu-i apăsat mîna pe umăr, zise :

— Doamne, ce ciine-i durerea ! Cum te face să gîndești ! Fată Voică, nu mai vorbi așa, ăsta e păcatu cel mare.

— Iaca, zic numa așa. Nu te supăra...

— Ba mă supăr, zău. Fii cu mintea la suflet, nu-l lăsa să stea singur. Cînd e lovit... sufletu e slab...

— Bine... bine... dacă ziceți dumneavoastră.

*

E nunta în toi. Lăutarii cîntă, la masă se mănîncă, hora se învîrteşte, chiotind puternic, copiii se joacă ; răguşite, glasurile beţivilor cîntă sălbatic. În capul mesei, mireasa gătită, sulemenită, stă neclintită.

Noi plecăm iute spre casă. Ion, obosit, plînge, nemaiputînd umbla. E ud de tot pe haine. În lipsa noastră, a căzut în noroi, iar Stanca l-a spălat la fîntînă aşa îmbrăcat.

— Cum să-l iau în braţe ? Mă murdăreşte şi pe mine. Tu ar trebui să-l duci, ticăloaso. Uite ce-ai făcut copilului...

— Păi, se usca noroiu aşa pe el şi tot mă băteai.

Iar Maria, rîzînd, spuse :

— Scot eu şorţul să-l învelim.

Înfofolit ca un pachet, Ion adoarme la Voica în braţe. Din cînd în cînd, ea îl priveşte şi spune, fără duşmănie, ca pentru ea : „Scîrbă".

Simt cît e de puternic, dureros în suflet gîndul că ea niciodată nu va avea unul al ei... sîngele ei, viaţa ei...

O clipă o văzui cum îl strînse mai tare la piept, apoi îşi domoli mişcarea şi mai zise o dată, încet, ca o mîngîiere: „Scîrbă !"

XXXII

Din loc în loc, singur porumbul e înalt, încolo neted, tuns de toate semănăturile, cîmpul calm, matur, odihnindu-se după atîta muncă, stă culcat și liniștit.

Și cerul, cu privire blîndă de ochi albaștri, îl acoperă.

Cîte un țăran, cu furca în mînă, alene răstoarnă iarba cosită, în care mii de flori s-au uscat. Pe drumuri, încărcate cu fîn, trec căruțele. Sus în vîrf, pe patul moale, cîte o femeie stă cu ochii în depărtare, cu trupul legănat de mersul boilor, ca într-o plutire.

Soarele e în apus și atît de roșu, înfierbîntat de căldura lui, încît parcă se topește, mînjind cerul în juru-i. Norii ușori, ca pînze de păianjen, trec sfioși, se îmbujorează, apoi se sting.

Lacul Cîlnișteа Neajlovului, înfrigurat de unda lui rece, se încălzește la cele din urmă raze de soare. Cînd trece mîngîierea vîntului, fiori îi zbîrlesc trupul într-o tremurare ușoară.

Spre pădurile de tei, copacii, copleșiți de frunziș, încrezători în bogăția lor, stau liniștiți, nebănuind că în curînd frunzele vor fi împrăștiate de nebunia vîntului de toamnă.

În zare, colo și colo, sate mici, albe, unde s-au cuibărit oameni, cu durerile, bucuriile și frămîntările lor.

București, 1966

PARTEA A DOUA

XXXIII

E seară și cerul atît de dulce, că nu mă îndur să intru în odăi. Stelele cele mari sînt toate pe cer, la locul lor.

— Voica ! Da cum să nu știu ! D-aia venii eu să vorbesc cu dumneavoastră ! Noi sîntem chiar vecini cu ei. Apăi dacă eu n-oi ști, nu mai știe nimeni ! Acolo am fost cînd s-au întîmplat toate, Ion mi-e prieten, e tovarăș de-al nostru, iar Axenia...

— Axenia ?

— Axenia, soția lui Ion... că Ion s-a însurat, de mai demult, iar Marin, băiatul lor, e la București, la învățătură. Timpul trece, tovarășe, nu stă locului.

— Dar Voica, întreb eu cu nerăbdare. Ce face Voica ?

— Voica a murit.

Simt un pustiu în inimă.

— Cînd a murit ?... Nu era doar atît de bătrînă !

— A murit... prin 1950. Să tot fi avut atunci șaizeci de ani.

— A fost bolnavă ?

— Nu chiar bolnavă... cum să vă spun ?... La început, Voica n-a vrut să înțeleagă schimbarea ce a venit, și pace !... A speriat satu cît de supărată a fost în încăpățînările ei învechite. Da pe urmă n-a mai zis nu. A stat lîngă Ion ca umbra lui și l-a ajutat. Și el a ținut-o lîngă el cu blîndețea toată... Apoi Voica a murit. Îmbătrînise de

timpuriu, ca omul trudit. Parcă se usca. Unii au spus că tot de inimă rea a murit, alţii că a murit, că atîtea zile a avut... Dacă vreţi, vă pot povesti de-a rîndul aşa cum s-au petrecut lucrurile. Vă spusei că am văzut şi auzit toate, că eram vecini...

Privirea mea îl roagă. Cînd a început a vorbi, căldura glasului lui îmi arată că a înţeles că nu am întrebat din simplă curiozitate.

— Dacă ne-am gîndi limpede, am putea spune că Voica a fost puterea casei. O cunoştea tot satul cît era de harnică şi pricepută. Ştia de toate şi la ea venea omul adus de orice nevoie. Voica trăgea pe făl bolnav, moşea lăuzele şi vitele, punea mîna şi piciorul la loc din scrînteală, ştia ce buruiană să fiarbă de te durea ceva sau voiai să lepezi plodul, şi se zicea că şi descîntece făcea la nevoie — o pustie de nevoie — că le învăţase de la mamă-sa... Cu Ion, cît a fost copil, s-a învoit întotdeauna bine, iar Dumitru, cît a trăit, a lăsat-o într-ale ei, atît numa că pămînt n-a vrut să-i dea, oricît a plîns sau a cerut, şi pace...

— Cîţiva ani înainte de război, războiul ăsta din '40 şi fir-ar el cel din urmă, Voica, într-o duminică la horă, i-a spus lui Dumitru, privind la Ion :

— O să plece, bre, băiatu la armată, şi noi rămînem singuri.

— Şi ce să-i fac, fa, că nu l-oi dispensa eu !

— Nu, că nu se poate, dar să-l însurăm, să nu rămînem singuri.

Dumitru s-a gîndit, timp lung, apoi a zis :

— E bun gîndu tău, să-l însurăm.

— Las', că-i găsesc eu o fată cum trebuie, că i-am şi găsit.

— Pe cine ?

— Ia, pe Axenia, Axenia lui alde Iordache, Iordache Tortică, că văd că tot lîngă ea stă de cînd a ieșit fata la horă.

— Axenia lui Iordache ! Păi, e prea mică !

— Mică de ani, da e voinică.

— Nu-i dă dispensă.

— Nici nu cerem. Întindem masă, chemăm lumet, să știe satu că fata-i a noastră. Ion pleacă apoi la armată, ea rămîne la noi, și cînd s-o libera Ion, îi și cunună dupăă lege și datină, că n-o fi prima cununie cu botez în sat ! Așa om avea și noi un ajutor în casă cît o lipsi băiatu. N-om sta amîndoi, bătrîni, singuri ca cucii, să-l așteptăm cu bătătura pustie.

— Asta așa-i ! Ce mai treabă-socoteală. Așa om face ! Și părinții ei ce zic ?

— Am vorbit cu cu ei. Zic să încercăm. O merge, bine, nu, s-o întoarce fata la ei, și asta-i !

Dumitru i-a spus lui Ion :

— Bre, mă-ta vrea s-o peţească pentru tine pe Axenia lui Iordache.

Ion nu s-a gîndit mult și fața i s-a luminat. A spus :

— Axenia lui Iordache Tortică !

Apoi a adăugat, cu o bucurie înflăcărată dar temătoare, pe care căuta să n-o lase văzută :

— Păi, e mică fata...

— Dacă-i mică, de ce ieși la horă ? Că nici tu n-oi fi bătrîn !

— Bine, tată, dacă ziceți dumneavoastră, s-o peţească...

— Bre, o aducem și facem numa nuntă cu masă, masă cu dar, iar după ce te liberezi, facem cununie după lege, că acum dispensă nu căpătăm. Umblăm geaba.

— Om face cum ziceți dumneavoastră, tătică!

Ion era bucuros. Axenia îi plăcea. Era frumoasă, voinică, părul îi era împletit în cozi negre groase, dinții îi erau albi, glasul moale, iar ochii ei întunecați te cuprindeau ca o apă adîncă.

În ajun de însurătoare, cu toate că Voica o alesese, că fata era pe placu ei, și bogată și harnică și supusă, și s-ar fi supărat de n-ar fi luat-o Ion, Voica a făcut o zarvă mare de tot. S-a sculat de dimineață, mai devreme ca de obicei, ca să pregătească de nuntă. Dar deodată, pasămite și-a amintit de viața ei, că a robit și că la bătrînețe încă va robi, și-a podidit-o plînsul. A plîns ce-a plîns, apoi a ieșit în bătătură, a început să răcnească de s-au oprit trecătorii în poartă și s-au adunat vecinii.

— Aoleo, blestemaților, tot în bătaie de joc m-ați ținut. Dați-mi și mie pămînt, fir-ați voi să fiți ai Necuratului și ai întunericului...

Dumitru se uită la ea și mîrîi apăsat:

— Ce tot firui, fa, ce tot strigi și firui! Că de ce ți-oi da pămînt taman acu, gură blestemată!

— Bre Dumitre, c-o veni străina în casă, Dumitre, aoleu, nu mă lăsa, că mi-ai umplut casa de străini...

— Dacă o veni, n-o mai fi străină. Și apoi că ea aduce pămînt, nu ia de la noi...

— Să stau să slugăresc și pentru ea? N-am slugărit destul pentru voi?

— Păi o să vă vînzoliți împreună, că oi îmbătrîni și dumneata și ți-o trebui ajutor, că d-aia o aducem.

— Nu mă dau eu nici pe două tinere cît ea, că tot eu o să muncesc și pentru ea... că v-am muncit și vouă de mi s-au bătătorit mîinile și picioarele... fi-v-ar munca de blestem... Aoleu și aoleu și vai de zilele mele... Dumitre,

Dumitre, fie-ți milă de bătrînețele mele și nu mă lăsa cerșetoare... Mi-ai umplut casa de străini... M-or goni străinii, aoleu și-amar de zilele mele !...

Ce vorbeau, vorbeau în șoaptă, dar strigătele de jale, Voica le striga de parcă ar fi înjunghiat-o cineva.

Dumitru o lăsă în plata Domnului, se îndepărtă supărat, dar deodată se opri, se întoarse și, cu pasul domol, se apropie iar de Voica și o întrebă pe îndelete, rar, ca și cum pentru întîiași dată s-ar fi gîndit la lucrul ăsta :

— Și ce vrei să faci cu pămîntu, fa, de-ar fi al tău ?

Ochii Voichii străluciră, aprinși de o nădejde nouă. Spuse cu năduf, abia răsuflînd de așteptare :

— Să-l am, să știu că-i al meu. Să-l am... iacă-te !

Dumitru o privi cît o privi, înălță din umeri, clătină din cap, ca în fața nebunilor, și se depărtă să vază de ale lui. Voica începu să-și dea cu pumnii în piept și să strige tare în urma lui :

— Vai și blestem de zilele mele !... Blestemat să fii, Dumitre... pămînt cît ți-o trebui de mormînt, atît să-ți fie ! Aoleu...

Striga de i se auzea glasul pînă departe, că-l înălța cît putea de ascuțit. Apoi se așeză jos în praful bătăturii și începu să bocească, răcnind :

— Tinerețea mea, zile amare, bătrînețea mea, batjocura lumii... Că veninu vreau să-l beau din mîna străinului și să mor și să uit de viața tîlharului... ura străinului...

Plîngea, chircită jos, legănîndu-se a jale.

Dumitru căută să-și vadă de treabă, dar purtarea Voichii nu-i plăcea. Îl făcea de rîs, acu la bătrînețe, în ajun de nuntă.

Ion sosi și el pe bătătură. I se întunecase fața de tot. Nu se aștepta la una ca asta. Îi era și că se supără socrii,

și lui îi plăcea Axenia. I se încălzea inima și trupul la gîndul că va sta cu ea în casă... femeia lui... Acum inima i se tulburase. Îl cuprinsese și mila de Voica. O vedea acolo femeie care cerșea, chircită și bocind... Se apropie puțin de ea și rămase nemișcat, privind-o îngîndurat. Apoi, deodată, spuse în gura mare :

— Tată !

— Ce-i ?

— Eu zic să-i dai și dumneaci, mamei, ceva pămînt.

Voica se opri din bocet. Dumitru îl privi pe Ion, nedumerit. Zise :

— C-oi fi înnebunit și tu și crezi c-oi înnebuni și eu !

— Tată, n-am înnebunit, dar eu zic să-i dai.

— Pentru ce, bre ? Pentru ce să-i dau ?

— Iaca... m-am săturat... M-am săturat de sărăcia ei.

— Că n-o fi mai săracă azi ca ieri ori mai săracă ca tine și ca mine...

— Eu m-am săturat... și dacă aș ști ce să-i fac, aș face, numai să nu mai fie așa. M-am săturat să fie slugă, roabă la noi... și să nu aibă și dînsa avutul ei... că m-a crescut, copil străin... și nu m-a bătut...

Dumitru îl privi, copleșit de uimire :

— Ce-ți veni, băiete ?

— Păi dumneata nu vezi ce țipete, ce blestem, ce rușine pentru un petec de pămînt ?...

— Care petec ? Și fără pămînt, de i l-oi da ei, tu ce ăi face ?

— Păi, ne-o rămîne și nouă destul ? Dă-i, tată, și dumneaci niște cirice, să fie om între oameni, și le-om lucra împreună, ca pînă acum... Nu pierdem nimic.

Dumitru se înroși atît de i se învinețî fața. Spuse răspicat :

— Nu, auzi tu, bre, nu ! Nu-i dau ! Şi ţine-ţi gura... că... potriva ta vorbeşti !

Ion rămase pe gînduri. Dumitru, nemişcat, l-a privit îndelung, parcă să afle ce hotărăşte băiatul ăsta de minune. Atunci Ion a spus cu glasul tare şi apăsat, înadins să-l audă şi Voica :

— Apăi să ştii, tată matale, că dacă o fi să trăiască dumneaei, alde mama, după ce te-oi fîrşi dumneata tată, că-i mai tînără, i-oi da eu pămîntu, de nu vruseşi să-i dai ! Din al meu am să-i dau. Asta să ştii, că eu zic că aşa-i drept, şi eu drept vreau să trăiesc !

Dumitru se perpeli, mişcă mîinile, fără rost, apoi se hotărî şi zise :

— Oi face tu cum oi crede după ce-oi fi eu mort, că atunci gura mea n-o putea zice nici da, nici ba, da eu, cît oi fi viu, nu-i dau, nu-i dau ! Eşti încă fraged, băiete, da eu cunosc ce-i femeia şi zic că viaţă în ogradă n-o mai fi cu ea dacă o avea pămînt. Viaţă n-o mai fi. Femeia îi fire apucătoare şi cu toane fără margini, şi cînd o avea, o să mai vrea, şi cînd o avea mai mult, o să ne ameninţe să-i mai dau, că o să vadă că sîntem slabi şi ea tare. M-am luptat o viaţă ca să fii tu stăpîn în bătătura asta, unde ai venit străin, şi acu mă judeci uşurel. Ce-i lipseşte ? Umblă ameţită de poftă după pămînt ? Ce-i lipseşte ? Am împărţit sărăcia noastră cu ea. Ce am tins noi din strachină a tins şi dînsa şi a mîncat, şi ce-am mînca de acum înainte o mînca şi dînsa ! Asta-i ! Ce-om mînca noi o mînca şi dînsa !

Dumitru se opri din vorbă. Îl cercetă de sus pînă jos pe Ion de cîteva ori, apoi îl chemă mai lîngă el. Îl întrebă în şoaptă, ca să nu-l audă Voica :

— Ce, ori oi goni-o tu din ograda ta, cînd va fi ca bătrînă și cu mort ? O s-o lași, Ioane, în zdrențe și flămîndă, după ce te-a crescut ?

Ion spuse, cu un surîs blînd și privire curată :

— Ba eu nu, tată !... Eu nu. Că taman... ziceam... să-i dăm acușicălea... că cu...

— Asta-i, îi retează scurt Dumitru vorba. Și după ce-l mai privi o clipă, se depărtă mulțumit și liniștit.

Voica a mai stat ce-a mai stat jos în praf, apoi s-a ridicat și cu mîinile la gură, bocind încet, în șoaptă, a mers în fundul grădinii, s-a culcat pe pămînt și a jelit a dor, cu glas domolit. Lacrimile-i curgeau pe față.

Mai tîrziu, Ion a mers după ea. Cîmpul era acolo larg deschis. Grîul dat în pîrg era unduios, înfiorat de adierea vîntului. În aurul lui viu, maci roșii se iveau aprinși ca strigăte de bucurie. Deasupra, nori albi, mari, lînoși alunecau pe cer. Umbra lor alerga pe pămînt. Ici, soare, colo, umbră schimbătoare. Ion s-a apropiat de Voica. I-a spus :

— Vino în casă, mamă.

Voica l-a privit, i-a văzut ochii, și inima ei s-a încălzit. A fost încredințată că o să capete de la Ion ce n-a căpătat de la Dumitru, că va avea sprijin la bătrînețe și cu cine se înțelege. În minuta asta nu i-a mai părut rău că n-a avut copil al ei, sîngele ei, trup din trupul ei.

Ascultătoare, Voica s-a ridicat și a mers după Ion în casă. A început să pregătească de nuntă.

Vara era în toi, o lună după postul lui Sîn Petru. Salcîmii stau în soarele dogorîtor, copleșiți de frunze, flori și praf. Dumitru și Ion au clădit mese în bătătură, mese înguste de scîndură de brad ușurel date la rindea, proptite în pari, necojiți, înfipți în pămînt. De-o parte și de

alta a mesei au făcut și bănci lungi, croite din același lemn. Cine se va așeza sau va pleca de la masă va încălțeca banca. Pe mese, Voica a pus strămini înflorate, una la patru oameni, cîte doi față în față, să poată tot omul tinge fără cazană, a pus și linguri de lemn, frumos cioplite și crestate, ulcele de pămînt pentru țuică și vin, iar sarea a așezat-o pe frunze verzi de dud.

În ziua nunții, dis-de-dimineață, împreună cu taraful de lăutari, Ion mirele și cu frații lui de mînă, cei băieți care purtau oglinda și brazii împodobiți cu funde și flori, au mers la mireasă s-o ia s-o aducă la el acasă.

Axenia, nevasta, neavînd voie, după datină, în acea dimineață să se uite în oglindă, fusese gătită de către nașă și cîteva prietene, toate fete tinere. Îi puseseră o rochie albă lungă. Îi împodobiseră cozile ei negre cu o coroniță de flori de ceară și un văl subțire, alb și el. O sulemeniseră tare pe față și buze.

Așa spițată, Axenia, ca să nu se clintească nimic din podoabele puse pe ea, sta, așteptînd mirele, țapănă ca o păpușă mare de bîlci. Era așezată în mijlocul curții, lîngă zestrea ei, scoasă afară ca s-o vază și s-o prețuiască în voie satul.

Inima Axeniei bătea tare. Îl aștepta pe Ion. A auzit de departe cîntecul tarafului și chiotele oamenilor. Într-adevăr, în urma lui Ion și a fraților de mînă și a celorlalți flăcăi și a taraf ului, lumea satului se adunase gloată mare. Au intrat cu toții în ogradă.

Axenia s-a ridicat în picioare. Frații de mînă i-au așezat în față oglinda să se privească, și Axenia s-a privit. Acolo l-a văzut și pe Ion alături de ea. Erau amîndoi în lumina oglinzii, tineri și frumoși. În oglindă se vedea și cerul limpede albastru.

Mama Axenici a cinstit lumea cu țuică și a împărțit tuturor ștergare, țesute de ea și Axenia, și tot cu ștergare a împodobit și brazii nunții. În timpul ăsta, nuntașii au urcat într-o căruță, înhămată cu cai cu zurgălăi, funde și mărgele, toată zestrea Axenici, țoale și lăzi și cele de trebuință într-o gospodărie. Apoi Ion și Axenia, taraful și toată gloata, urmată de căruță, au plecat, umblînd încet prin praf.

Au colindat tot satul. În urma nunții se aduna din ce în ce mai multă lume, care cînta, chiotea și juca. Copiii strigau, alergau, cîinii lătrau, se fugăreau și se tăvăleau pe jos. Taraful cînta necontenit. Praful răscolit, moale și dulce, se așeza tăcut în urma alaiului. Și abia după ce au colindat așa toi satul, au intrat în ograda Voichii și a lui Dumitru, care așteptau să soseacă lumetul poftit.

Înainte de a se așeza la masă, cînd taraful a cîntat „cîntecul iertării“, Ion și Axenia au mers, urmați de lăutari, întîi la părinți, apoi la nași și la rudele mai de aproape și la cei bătrîni din sat și au cerut iertare pentru orice greșeală făcută cu voie sau fără voie. Cînd Ion s-a apropiat de Voica și i-a sărutat mîna și i-a cerut și ei iertare, Voica a simțit deodată că i se înnoadă plînsu în gît. A gîndit: „Te-oi ierta acu pentru greșelile tale făcute fără voie, că făcute cu voie n-ai făcut. Ești nevinovat“. Iar Ion i-ar fi spus Voichii cît e de bucuros că i-a dat-o pe Axenia, dar a tăcut și el.

Apoi toată lumea s-a așezat la masă. Ion și Axenia, abia ieșiți din copilărie, stau și ei în capul mesii, așezați unul lîngă altul, fragezi de-ți era milă de ei, sfioși de nu se uitau la oameni. Ochii lor numai între ei se căutau și, de cîte ori își întîlneau privirile, li se lumina fața.

Era nuntă săracă, dar mîncare a fost așa ca să te saturi.

Dumitru, ameţit de ţuică şi vin, povesti de mai multe ori, în gura mare, mai rîzînd, mai înjurînd, de „nebunia“ băietului, care voisc să dea pămînt Voichii. Părea că se laudă că Ion nu-i ca el, zgîrcit, că Ion îi aparte. Şi Voica asculta, surîzînd, spusele astea, că poate Dumitru înadins vorbea aşa tare, ca să audă şi ea.

Ion, cu privirea ţintă, lucitoare şi îndîrjită, sta nemişcat, în timp ce Axenia şi toată lumea se uita mirată la el. Atunci Voica, veselă, a strigat către Ion şi Axenîa :

— Ce staţi, bre, aşa neclintiţi ca icoancle ? Hai, mai plecaţi de-aci, să putem vorbi în voie !

Au plecat ţinîndu-se de mînă. Lumea rîdea în urma lor:

— Pînă s-or învăţa şi ei... că li-i ruşine, că-s copii nevinovaţi !

— Nevinovaţi pînă la noapte — şi-apoi or şti şi ei cum îi toată treaba...

— Treabă bună, nu-i vorbă !

— Ia te uită la moşu ! Ziceam că ai uitat cum îi, că ţi-l păru alb pe creştet.

— Poate vrei dumneata să-mi aminteşti...

— Ptiu, nerușinatule !

Pe Ion şi Axenia îi puteau vedea, subţiri, înalţi, unul lîngă altul, acolo, departe, în lumina asfinţitului. În ogradă, se auzeau voci şi rîsete şi chiote şi cîntecele lăutarilor şi paşii care băteau pămîntul în ritmul horei.

S-a înserat. Din uliţă a sosit cîrdul de gîşte acasă, să se culce. Au măcăit în poartă. Un copil le-a deschis. Au intrat, speriate de atîta lume, cu aripile învoalte, aproape zburînd, ridicînd praf printre nuntaşi şi lăutari. Una cîte una s-a grăbit a intra în coteţ. S-au pololit. Cîte un fulg a plutit încă alene, alb.

Mai tîrziu, în salcîmii prăfuiți, vrăbiile au ciripit, obraznice. Apoi, deodată, au tăcut toate, au adormit și s-a făcut liniște. Voica a aprins felinare și lămpi cu feștilă și gaz, pe masă, pe prispă și în pomi, lîngă lăutari. Din cînd în cînd, mergea de le curăța feștila. Iile străluceau albe în lumina lămpilor.

De la un timp, Ion și Axenia intrașeră în casă. Nimeni nu mai întrebă de ei. Lumea petrecea. La masă, cînd unul cînd altul, cînd mai mulți deodată, nuntașii cîntau. Se auzeau hohote de rîs, chiote, glasuri. Din timp în timp, în coteț și în cocină, trezite de atîta zarvă, măcăiau gîștele și rațele, grohăiau porcii. Într-o parte a bătăturii sta cocîrjită sub acoperișul de stuf, cu pereții spoiți alb, cu geamurile mărunte, casa. În fundul bătăturii se întindea hora, la lumina slabă a felinarelor. S-a învîrtit toată noaptea — pînă cînd lumina lămpilor în ogradă și a stelelor pe cer a pălit cu totul, iar întunericul a părut că se destramă, se albește, și că, taman din partea cealaltă de unde apusese, soarele va răsări.

Atunci, în lumina asta albă și atît de fragedă a zorilor, nașa — așa de unde sta în capul mesei — s-a ridicat solemn în picioare. A făcut un semn. În toată ograda s-a făcut liniște. Lăutarii au tăcut. Hora s-a oprit. Lumea a întors privirea către nașă, iar ea, așa privită de toată lumea, a pornit-o hotărîtă spre casă. A bătut întîi în geamul casei, apoi în ușă. I s-a deschis. A intrat. Afară lumea toată în picioare, adunată în jurul casei, aștepta. Un timp, ca apoi, deodată, nașa să iasă chemînd din odăi cu legătura cămășii miresei prinsă în fundă roșie, netăgăduită dovadă a fecioriei. S-a umplut ograda de chiote, cîntece, strigări și urări. Lăutarii au început a cînta un cîntec îndrăcit. În lumina străvezie a zorilor, oamenii adunați păreau umbre

albe. Feţele obosite de nesomn şi băutură erau palide, iar gurile schimonosite de răcnetele sălbatice pe care le înălţau. Naşa, cu braţele amîndouă înălţate în sus, purtînd cămaşa-trofeu, a pornit-o pe uliţă, chiotind, cîntînd şi jucînd. În urma ei, satul întreg urla şi juca acelaşi cîntec de victorie. Au colindat aşa satul întreg, dezlănţuiţi, sărbătorind împlinirea sacră a vieţii, a iubirii.

În pomi, păsările, de atîta strigăt şi cînt, s-au deşteptat înainte de vreme şi, ciripind şi ele un imn sălbatic către soarele care răsărea, şi-au filfîit aripile care încotro.

La cîteva săptămîni după nuntă, Ion a fost chemat la armată. Voica, Dumitru şi Axenia au rămas acasă să-l aştepte şi l-au aşteptat trei ani de zile. S-a făcut primăvară, vară, toamnă şi iarnă de trei ori. De trei ori au semănat cîmpul şi de trei ori au mîncat rodul pămîntului fără Ion. Numărau zilele. Fiecare zi trecută era o bucurie şi o uşurare căci scurta timpul pînă îl vor revedea.

XXXIV

Abia terminase Ion cu armata și venise de cîteva luni acasă și erau cu toții împreună și chibzuiau să facă cununie adevărată la primărie, cu preot și masă cu dar, masă mai bogată ca cea de-acum trei ani, cînd, pe negîndite, s-a declarat război, războiul cel ticălos.

A fost o zarvă mare în sat și jale pe toată lumea. Bărbații, și tineri și vîrstnici, plecau după cum primeau ordinul, ficcare la regimentul lui. Femeile plîngeau.

Cînd a venit hîrtia lui Ion de mobilizare, Voica a jelit de credeai că o să se îmbolnăvească ; iar cînd a plecat Ion pe front, în loc necunoscut, cu lădița lui de lemn cu schimburi pe umăr, Voica nu s-a oprit în poarta casei cu Axenia și Dumitru, ci s-a luat după el, umblînd la cîțiva pași în urmă, bocind, șoaptă bolborosită, numai de ea auzită, pînă la celălalt capăt al satului și apoi mai departe, după el, peste cîmp. În zare, biserica văduvită sta albă, neclintită. Acolo, departe, fîșia de argint a Argeșului azvîrlea ultimele raze ale soarelui înapoi la cer, într-un joc ciudat, înțeles numai de ei doi. Dincolo, Cîlnișteа părea mohorîtă și rece. Lîngă oglinda ei neagră, aburită, pădurea de tei înflorită își leagănă mireasma ca o cădelniță uriașă.

Ion se întorna din timp în timp și-i zicea Voichii cu milă :

— Du-te, mamă, acasă, du-te...

Voica se oprea o clipă, ca un cîine izgonit, și cum o porneа Ion înainte, cum o porneа și ea după el.

Cînd au ajuns la gara mică a satului vecin, au găsit-o ticsită de bărbați din toate satele dimprejur, care plecau pe la regimentele lor, chemați de mobilizare. Ion s-a amestecat printre ei. Voica s-a ascuns, chircită mai într-o parte, pe peronul grosolan pietruit al gării. Sta cu ochii pironiți la Ion. De vorbit, nu și-au vorbit, numai cînd și cînd s-au privit pe furiș. Și unul și celălalt știau ce este în sufletul lor.

Cînd a venit trenul, Voica s-a ridicat în picioare, dreaptă, și a așteptat să-l vadă pe Ion urcat în înghesuiala vagoanelor. A întîrziat așa în picioare, țeapănă, ca să-l mai privească o dată. Cînd trenul s-a urnit din loc, scîrțiind din roți, Ion i-a surîs și a salutat-o milităreşte, și a rămas așa cu mîna la chipiu pînă ce Voica nu l-a mai văzut.

Voica a plecat și ea înapoi spre casă. A mers întîi ca frîntă, gemînd greu, apoi repede, din ce în ce mai repede, că se înserа, apoi, văzînd că se întunecă de-a binelea, s-a speriat și a început să alerge. Poteca nu se mai zărea. Buruienile, mărăcinii, cotoarele paielor cosite scurt îi înșfingerau picioarele, dar Voica mergea repede drept înainte, fără oprire, înspre unde bănuia că-i satul. Deodată s-a înspăimîntat că a rătăcit drumul. A alergat mai repede. Gemea, plîngea și alerga. Boarea înserării îi răcea și usca lacrimile pe față. În jurul ei, cîmpul cuprins de întunerіc era tot mai negru. La urmă, văzduhul și cu pămîntul, cît îs de mari, s-au unit și s-a făcut totul ca o piatră neagră, și au acoperit-o. În întunericul ăsta greu, i se părea că-i în mormînt. Numai inima, speriată, și-o simțea vie.

Voica a alergat așa, ca oarbă, dusă de stele, pînă a auzit lătratul îndepărtat al cîinilor, pînă ce a văzut în noapte

luminile sfioase ale satului. Atunci s-a oprit. Inima-i zvîcnea în piept de spaimă și goană. Ca să șteargă urmele durerii, și-a netezit cu mîinile fața răvășită de plîns, apoi și-a îndreptat legătura de pe cap, și-a potrivit fusta și șorțul și a pornit iar, cu pas domolit, dar apăsat, spre casă.

XXXV

După plecarea lui Ion au primit, la început, de două ori, la cîteva luni, cîte o scrisoare. Era pe front și bine sănătos. Apoi n-au mai primit nici o veste. Axenia era acum însărcinată. Sta ca prostită de lipsa lui Ion, de lipsa de vești, de pericolul în care se afla Ion al ei, de neștiința cît îl va aștepta și, mai ales, dacă așteptarea nu-i va fi zadarnică.

Copilul s-a născut, dar de Ion tot nu știau nimic. I-au scris, așa, într-o doară, la ultima adresă. I-au scris că i se născuse un băiat, că-i puseseră numele de Marinică, că-l așteptau să facă botezul. Dar nici la scrisoarea asta n-au primit nici un răspuns.

În sat era mizerie. Toată munca, rămasă pe seama femeilor, bătrînilor și copiilor, se făcea anevoie. În zilele lucrătoare, Voica și cei ai casei, de muncă istovitoare, nu aveau timp nici să vorbească, nici să gîndească. Gemeau și trudeau. Dorul și jalea li se adunau din ce în ce mai grele în suflet. Venea veste în sat, de cine nu gîndeai, că a murit pe front. Numai ce auzeai, dintr-o casă, bocete. Alerga lumea satului, să afle ce s-a întîmplat. Și afla: murise ori flăcăul, ori bărbatul. Întotdeauna om tînăr și voinic. Steagul cernit flutura apoi, suit pe acoperiș în vîrful bordeiului, iar oala cu mîncare, cu grijă zilnic proaspăt pregătită din ce-i plăcea mortului, și oala cu apă

curată, stau jalnic lîngă steagul negru. Hrană pentru cel ce nu mai putea nici bea, nici mînca.

— Că muri cutărică... că muri și Vasile a lui Pricop... că muri și...

Unii nu voiau să creadă că le-a murit omul. Îl aşteptau cu încăpăţînare. Vara adunau rodul, ca să aibă el ce mînca cînd s-o întoarce. Iarna, cînd era zăpada mai înaltă, viforul mai cumplit, ţeseau haine pentru el. Iar de venea cîte unul fără picioare, mîini sau ochi, mergeau cei ai satului să-l vadă. Îi priveau cu ochii holbaţi. Omul era alb la faţă, și mîinile, de le mai avea, erau albe și ele, ca ale omului care a zăcut mult în spital. Voica, Dumitru și Axenia îl priveau și li se lupta inima în ei : se întorsese omul sluţit, dar se întorsese, era viu ! Și îl întrebau pe cel ce sosise dacă nu cumva, din întîmplare, întîlnise pe Ion...

Dar de Ion nu știa nimeni nimic. Nimeni nu aflase nimic.

Dumitru umbla prin casă și bătătură vlăguit. I se făcuse dor de Ion, aprig dor. I se perpelea inima. Se simţea îmbătrînind și-i lipsea băiatul, să aibă el grijă, cu puterea lui tînără, de cele din ogradă. Dorise copil. Dorise să aibă băiat. Își călcase pe suflet și-l adusese în casă pe Ion ăl străin. Își amintea cum îl adusese : culcat în paporniţă. Își amintea cît luptase cu Voica să-i păstreze lui Ion pămîntul tot, își amintea ce bine învăţase Ion la școală, de citea pe nerăsuflate, și că Ion îl rugase, și învăţătorul îl rugase să-l trimeată mai departe la învăţătură... Dumitru nu-l lăsase cu întîia pricină, să-l ţină lîngă el, să nu-l depărteze, și iacă-te că acu îl luase războiul, așa cum iei vita s-o duci la tăiere. Și-l duseseră pe pămînt străin, departe, pîndit de

moarte, căci Dumitru știa ce-i războiul, își amintea de celălalt război, unde luptase el, iar războiul ăsta de-acu se zicea că-i mai rău... Îl aștepta pe Ion cu frica în inimă. Cu spaimă privea cînd și cînd spre poartă, să nu sosească vreo veste rea din lumea largă despre Ion al lui, sau poate să nu sosească lădița cu haine și hîrtiile lui, unde sta scris că cine e și de unde e și că nu mai e.

„Vine... nu vine... Dacă vine fără picioare sau orb... Dar dacă nu mai vine de loc?... Iată, poate chiar acum e singur, rănit pe cîmp... trage să moară... cine să-i dea o gură de apă?... Vine... nu vine...“

Duminicile mai ales erau grele și fără sfîrșit de lungi... Mai mergeau prin sat pe la oameni, să afle cîte ceva, cine știe, de la Ion dus fără veste... Mai venea cîte cineva cu cîte-o sărăcie de nevoie, cîte-o vorbă...

Într-o zi, Axenia îi zise Voichii :

— Mamă, n-o veni și Ion cu vreun plod făcut pe acolo unde o fi, așa cum a venit și alde tăticu, de ! că lipsește atît și numa vise de spaimă visez cît îi noaptea !

— Ascultă, fată, ai fost tu stearpă ca mine ?

— N-am fost, spunea Axenia și strîngea pe Marinică mai tare lîngă ea.

— Apăi să îndrăznească el una ca asta, că omor copilu străin cu mîinile mele !... Ce n-am făcut la tinerețe pentru binele meu, cînd l-a adus tat-su mic, oi face acu la bătrînețe pentru tine : omor copilu ! Ia nu te mai gîndi la prostii, tu Axenie, că nu-i bine. Îs destule cele trăite, nu mai trebuie plînse și cele gîndite !

— Așa-i...

— De s-ar întoarce numa, că pe urmă ne-om învoi noi cu toate, șoptea Voica.

L-au așteptat pe Ion cît a stat departe, muncind și plîngînd, și a stat departe Ion, de părea că-i fără sfîrșit așteptarea lor. Așteptau. Cît or mai aștepta ? Parcă le trece nu anii, ci viața. Fiecare zi se adăuga la așteptare și o făcea mai grea, că nu știau cînd se va întoarce Ion, și mai ales dacă se va mai întoarce. Așteptau.

XXXVI

S-a umplut satul de bucureşteni. Au fugit de la oraş la ţară, de spaima bombardamentelor. Au fugit aşa cum au apucat, nepregătiţi şi peste măsură de speriaţi.

Lumea satului i-a primit cuviincios, mai de milă, mai de interes : „Oameni şi ei, de... cu băieţi şi bărbaţi duşi pe front la război... oameni plecaţi de la casele lor, pe care nu ştiu de le-or mai găsi în picioare sau nejefuite... Iaca, război... Ai de la oraş ştiu multe. Poate ne-or spune ei de ce s-a făcut război... cît o mai ţine şi cine-o cîştiga pînă la urmă !...“

Şi, ca să găzduiască şi să hrănească tot ometul sosit, satul a început să închirieze odăi şi, din puţinul pe care-l avea, să vînză cele de trebuinţă.

Voica a început să vînză şi ea, ca toată lumea, cartofi, mălai, varză acră, praz, prune uscate, fasole, ţuică, brînză, vin hibrid. Cocea pîine şi o da scump, că făină nu se găsea uşor. Se ferea de Dumitru şi aduna bani.

Într-o zi, Dumitru rămase înmărmurit cînd o prinse cu un creion şi hîrtie în mînă.

- - Ce faci, fa ? Înveţi carte la bătrîneţe ?

Voica se tulbură :

— Iaca... socotesc...

Dumitru îi spuse în batjocură :

— Păi, aşteaptă să crească Marinică şi te-oi duce cu el la şcoală. Oi învăţa acu ce n-ai învăţat la tinereţe.

Voica avea semnele ei speciale, ca pe răboj, cu care-și însemna marfa și banii cu creionul pe hîrtie.

Dumitru se prefăcea că nu vede că adună bani și rîdea în ascuns. Își spunea : „S-o fi născut mă-sa negustor și n-ar fi fost mai dibaci... Da pentru cine parcă adună ?! Nu tot pentru noi ? O să-i dea lui Ion cînd s-o întoarce el...“

Și Dumitru suspina iar, cu același dor aprins în suflet.

Voica își amețea dorul, muncind pînă cădea seara, doborîtă de oboseală. Intrase parcă într-un vîrtej de munci. Forfotea, vindea, potrivea, cîntărea, tocmea, socotea, învelea... Într-o odaie — cea de la stradă — întocmise un fel de băcănie. Alerga și făcea rost de toate cele, le așeza în rafturi și le da apoi cu cîștig. În sat i se duse vestea că face avere. Seara își pitea banii pe laviţa unde dormea, sub ţoale. Dumitru spunea cu bunăvoinţă către Axenia :

— I-o fi mai bine pe hîrtii ca pe ţoale goale, că a îmbătrînit, și bătrînețea cere saltea mai moale !

Apoi a fost o zi de pomină în sat, chiar la începutul bombardamentelor. Era în Sîmbăta Mare, înaintea Paștelui. Era la jumătatea lui april. Soarele răsărise abia de cîteva ceasuri. Lumina lui era albă, lumina lui curată. Ieșise din noapte și luminase pămîntul, luminase cîmpul verde, umed de roua dimineţii. Pomii înverziţi aveau frunza fragedă și încă neatinsă de praf. Zambilele înfloriseră, iar cîte-o creangă de liliac era grea de floare îmbobocită. Satul întreg, și sătenii și orășenii, se pregătea de Paști. Cînd, să fi fost unsprezece, și se dă alarma. A sunat toba prin sat, a sunat goarna și a bătut clopotul bisericii.

— Măiculiţă, măiculiţă, iar o să fie pîrjol pe Bucureşti, spuse Voica, văzîndu-și de treburi. Auzi, blestemaţii, chiar în ajun de Paști să bombardeze orașu ! Ajungă-i și

pe ei sărbătoare, ca pe ţara noastră ! O să strigăm „Cristos a înviat“ şi o să ne îngropăm morţii !

Oamenii, cu copii şi femei, începură să se grăbească spre adăposturile lor, necăjite adăposturi de nimica toată, săpate de ei prin grădini, că aşa li se spusese la primărie : cînd trec avioanele, să se ascunză. Voica îşi văzu înainte de treburi. Forfotca. Dumitru-i strigă, mergînd spre grădină :

— Voică fa, nu vii ? Hai, vină !

— Ce să vin, că n-am timp. Oi veni după ce s-or coace cozonacii. Că nu i-oi lăsa singuri ! Creştini sîntem, nu ucigaşi, ca alţii ! Bătu-i-ar Sfîntu cel mare !

Nu trecu nici un sfert de oră şi începu să se audă zumzetul avioanelor, care zburau roiuri. Nepăsătoare, îşi cîntau cîntecul de moarte pe sus în soare, departe, şi zoreau. Aveau treabă ! Cînd au fost aproape, atît le era bîzîitul de tare, de se scuturau geamurile, cîntînd şi ele a spaimă. Voica încă a auzit glasul lui Dumitru, din fundul grădinii, care o chema :

— Fa Voică, vino încoa, fa, lasă naibii tot şi vino, fa !

— Că oi veni după ! strigă Voica, fir-ar să fie în pustiul pămîntului şi în pîrjolu iadului !...

Inima Voichii s-a umplut de mîndrie că Dumitru s-a gîndit la ea, dar n-a mers şi n-a părăsit curtea. Avioanele alergau. Zburau pe sus, sus de tot. Dar chiar deasupra satului au fost întîmpinate de avioane de vînătoare şi au dat lupta înainte de a ajunge deasupra Bucureştiului. Atunci, ca să-şi uşureze greutatea, pasămite, au azvîrlit toată încărcătura lor unde au nimerit, şi au nimerit tocmai pe judeţ. Au căzut bombele ca ploaia, în sat, în baltă, în Argeş, la cîmp, în satele din jur... Cu zecile şi zecile au căzut. A fost prăpăd. A sărit apa şi pămîntul, casele, oa-

menii și vitele, suflate în sus de puterea bombelor. Zece bombe în același loc... S-au adîncit gropi cît casa de mari, de puteai intra în ele cu carul cu boi cu tot.

S-a făcut în sat un zgomot de credeai că surd rămîi și părea că se cutremură pămîntul și, dacă au rămas case în picioare, n-a rămas în sat geam la ferestre ; sticla tremura și se fărîma. Vitele au mugit, caii s-au rupt din grajduri și au fugit nebuni care încotro, pe cîmp. Cîinii au urlat și oamenii s-au culcat la pămînt, una cu pămîntul, cu inima bob de gheață în ei. Pe sus, motoarele și mitralierele duduiau. A fost o spaimă pe care n-ai avut timp s-o gîndești. A pătruns groaza în trup fără știre. Voica a rămas în picioare, neclintită, că nicicum nu s-a gîndit la ea. Neînfricată a stat în picioare. Bombele cădeau, explodau, dar ea a alergat în grădină, să vază de oamenii ei. A luat copilul ăl mic, pe Marinică, din brațele Axeniei și l-a ascuns, ca să-l ferească de prăpăd, cu trupul ei, sub ea, ca o cloșcă.

— Stai jos ! striga la Axenia, care nu voia să se bage în adăpost, că-i era mai frică de groapă ca de bombe. Stai, fa, că-i ornic mare și închină-te pînă trece haotul. Blestemat să fie Paștele lor și la fel cu al nostru să le fie ! că zic că-s creștini, nu turci !

Înălța mîinile, amenințînd avioanele :

— Fir-ai tu să fii de plînsu mumă-ti, ăl de dai cu moartea în noi, nevinovații !...

Se auzeau mitralierele, șuieratul bombelor care explodau, urletul cîinilor, nechezatul cailor. Voica se tînguia la marginea adăpostului :

— Ioane, Ioane, unde-oi fi tu, măi Ioane ? că te-oi fi săturat și tu acolo unde ești de bombe... și sînge... Sîngele nostru nevinovat !...

Viforul a dăinuit puțin, că n-a fost bombardament în lege, ci numai luptă de fugă în înaltul cerului. Avioanele nu aveau interes să risipească atîta avere de bombe ca să răscolească pămîntul cîmpului și să dărîme sate clădite din chirpici. S-au depărtat repede și s-a făcut deodată o liniște ca de spaimă. Praful și pămîntul răscolit a început să se așeze, moale, dar nimeni nu îndrăznea să se miște de unde se pitise.

În curtea Voichii n-a fost pagubă. Nici de oameni, nici de vite. Geamurile, sparte toate, ca în tot satul, apoi o gaură largă în fundul grădinii, și tot acolo, aproape de adăpost, o bombă mare neexplodată. S-au uitat la ea cu groază. De exploda, praf îi făcea pe toți. Au venit a doua zi soldați din cantonamentul din apropiere și încet, cu grijă, au înconjurat-o ca pe un animal turbat, și au ridicat-o.

Voica a alergat de colo-colo, la oameni, la vite, la geamuri, la casă, la cozonaci și a dat ajutor tuturor. A vîndut țuică, să bea omul, să-și vie în fire, și tot țuică a vîndut de a turnat pe răni. Ea a înhămat caii la căruță și și-a închiriat căruța, să ducă răniții, și tot ea a îmbărbătat ometul.

La Voica s-a găsit de cumpărat tot ce a trebuit. Pe bani, dar s-a găsit. S-a băut mult în ziua aceea. Cerea spaima ceva tare. Pînă și lui Marinică cel mic i-a dat să bea țuică. „Dă-i și lui, să-i treacă de sperietură, dă-i !“, spuneau cu toții în jurul copilului. Și Marinică gungurea și el : „Dă-i, dă-i !“ și întindea paharul, să i se mai toarne țuică îndulcită cu zahăr.

A doua zi, ca din pămînt au sosit în sat geamgii. Au sosit în căruțe mici pline cu paie și geamuri, și cine a putut să plătească și-a pus sticlă la ferestre ; cine nu, a lăsat

ferestrele oarbe, că era vară și putea sta omul și fără geamuri.

Din ziua aceia de cîte ori se dădea alarma, se năștea groaza în sat. Oamenii erau dați bombardamentelor ca în palmă. Noaptea, luminile care pluteau pe cer, ca să lumineze omorul, stingeau lumina stelelor.

Cîți bani o fi strîns Voica în timpul celor cinci luni de bombardamente numai Dumnezeu știe, că ea de bani nu vorbea și nici nu-i arăta nimănui. Își păzea averea ascunsă, dar s-a dus zvon în sat că Voica are „saltea de bani“ sub țoale.

XXXVII

S-a răspîndit vestea din casă în casă, din om în om, s-a bătut la toate porţile, s-a strigat în toate curţile, s-a ciocănit la toate ferestrele că s-a încheiat armistiţiu. Oamenii s-au deşteptat şi s-au îmbrăcat. Cîinii satului au lătrat. S-au aprins lămpile şi felinarele şi a început o forfotă mare. Mergeau oamenii, femei şi bărbaţi, săteni şi orăşeni, la primăric, să afle dacă vestea este adevărată, nu minciună. În întuneric se auzeau paşii oamenilor, sute de oameni pe drum, zgomot domolit de praful moale aşternut în sat ca un covor călduţ.

Nimeni nu a dormit în noaptea aceea. Oare vestea era adevărată ? Stau oamenii înghesuiţi la primăric în jurul radioului cu baterii, cumpărat de curînd. Auzeau, sosit din cutia minune, glas care spunea că vestea este adevărată, că s-a făcut pace. Inima lor era mărită de bucuria adusă de vestea îndelung aşteptată. Se încheiase armistiţiu. Se făcea pace.

În zilele ce urmară a fost forfotă mare în sat. Întîi, orăşenii au plecat grăbiţi care încotro la casele lor. Apoi, bărbaţii satului, şi cei mai tineri şi cei mai vîrstnici, toţi care fuseseră pe front şi mai trăiau, au început să vină înapoi. Apoi au început să vină şi din cei făcuţi prizonieri. Cei întorşi îşi vedeau cu sîrguinţă de treburile rămase în urmă prin ogrăzi... În alte curţi se făceau parastase...

La Voica în casă îl așteptau pe Ion cu înfrigurare și spaimă. Se uitau mereu în uliță, cu ochii speriați, și tresăreau de cîte ori intra cineva pe poartă. Cînd și cînd Voica ieșea la drum, privea pînă departe, cu mîna făcută streașină la ochi, apoi se întorcea plîngînd, clătinînd a jale capul. Ar fi mers din nou pînă la gara mică, unde se despărțise ca de Ion, să-l aștepte acolo... Dar și asta ar fi fost zadarnică amăgire. Axenia nu mai mînca, iar Dumitru se prefăcea că e liniștit, dar se tulburase de tot și umbla ca beat de cap. Îi spunea Voichii :

— Fa, cîți ani or fi de cînd nu mai știm nimic de dîra lui ? N-om fi rămas la bătrînețe cu văduva și orfanu lui în bătătură ? Unde i-or fi putrezind oasele ?

Voica i-a zis :

— Aoleu, Dumitre bre, și mîine-poimîine o să-i dea Axenici, că-i tînără și frumoasă, altu tîrcoale și o lua ăl străin între străini și din averea noastră la el acasă, din pămîntul nostru, că-i Marinică de-l moștenește pe Ion... și cu...

— Taci, fa ! Cobe...

— Nu tac, bre ! Ce să tac ? Că n-am tăcut de cînd mama m-a făcut și n-oi tace nici acu. O să ne ieie străinu averea...

— Că Axenia și Ion nu-s cununați...

— Da Marinică e al lui Ion.

— Păi, dacă nu-s cununați... Marinică... copilu e al Axenici... nu al nostru...

— Taci, bre matale, că e al lui Ion. Pe Ion îl aduseși din Moldova ca să ai copil, băiat, și pe ăsta de se născu în casă, sînge din sîngele lui Ion, n-ai să-l recunoști că ți-e din neam ? O trece averea la el și la mamă-sa... și cu...

— Taci, bre ! Taci, fa cobe !

— Iaca, se zice că acu, acu, statu ne dă pămînt nouă, ţărănimii. Au venit de la oraș oameni, zic că-s muncitori din fabrici, și așa vorbesc. Așa vorbește și satu. Că ia de la boieri și ne dă nouă. Că și după celălalt rezbel, în '20, ne-a dat, în '20, bre, cînd veniși, bre, de pe front, și nu te-ai îndurat de mine cu ceva cirice... Acum zice că ne dă mai mult... Atunci, în '20, dete la cei de mai aveau, acu, auzi bre matale, zice că dă la cei de nu au, la sărăcime, adică așa cum aș fi eu... Asta-i bine. Gînd bun. Poate că mi-o da și mie... că eu îs săracă și dumneata bogat.

— Taci, fa, nu vorbi prostii !...

Voica tăcu o clipă, apoi șopti cu vocea mîngîioasă :

— Bre Dumitre, pămîntul de-l capeţi acum, fă-l pe numele meu, fă-l, bre, că ni-l ia vreun străin...

— Taci, cobe, că se întoarce băietu...

— Dea Domnul să se întoarcă, bre Dumitre, că mi-e mai mare nădejde în el ca în dumneata... dar... și de s-o întoarce, și de nu s-o întoarce, pune, bre, ceva pe numele meu... Pămîntu de-l primești acu fără plată, așa pe negîndite, de la boieri... Lumea vorbește... Zice satu că se face o revoluţie mare. Om lua furcile și topoarele... Ce știm noi ce-i aia !... Pune, bre, ceva și pe numele meu !

Dumitru se înfurie. Începu să strige :

— Taci, fa cobe, că se întoarce băietu și el o hotărî cum e mai bine. El a spus c-o să-ţi dea, el să-ţi dea. Eu îs bătrîn și nu-mi mai pridideşte mintea să înţeleg ce-i pe lume, lume nouă. Le-o lămuri el pe toate. Tu zici că ne dă pămînt, și-i drept ce zici, și poate că ne-o da, dar alţii zic că o să ni-l ieie și pe ăl de-l avem mai demult, așa-zis al nostru, auzi tu, pămîntu nostru tot să-l dăm și să-l orînduim pe legi noi. Vuie satu de vorbe și eu nu le știu

descurca. Cine minte şi cine spune drept ? Ne dă, sau ne ia ? Care ne e prieten şi care duşman ?

Voica încercă să-şi domolească neliniştea. Şopti aproape înăbuşindu-se :

— Dă-mi-l mie, bre, pe numele meu şi ţi l-oi păzi — că nu l-oi da înapoi nimănui din mîna mea, nici moartă nu l-oi da —, că duşman îi ăl de-ţi ia pămîntu, prieten îi ăl de-ţi dă pămînt. Lucru lămurit ! Ce vrei alt să mai înţelegi ?

— Apoi văd că cel de ni-l dă, tot ăla zice că o să ni-l ia. Zice să-l întovărăşim, aşa zice. Ne-o fi acelaşi om şi prieten, şi duşman ? Eu ce să înţeleg ?

Voica se înăbuşi de tot, se zvîrcoli, gemu.

— Dă-mi-l mie, Dumitre... că eu...

Dumitru urlă la Voica, cu furie :

— Taci, fa, taci, cobe ! Taci tu odată ! Taci ! Că se întoarce băietu, taci, fa, nu cobi. Cît îi, fa, cît îi de cînd nu mai ştim nimic de dîra lui ? Cît îi ?

Voica îngînă printre lacrimi :

— Trei făcu armata... avurăm nuntă, apoi plecă băiatu iară... şi trecu acu iară timp peste trei... Curînd, curînd îs şapte cu totu... Dumitre, asta-i, şapte ani acu, acu şapte !

Şi Voica a plecat, jelind în gura mare :

— Ioane, Ioane, unde-oi fi tu, Ioane ? Că aici de-ai fi, milă de mine ţi-ar fi şi pămînt mi-ai da. Gura ta vorbise, că aşa vorbise, gura ta spusese, că aşa spusese că pămînt mi-ai da... Ioane, Ioane, pînă cînd te-oi aştepta...

Dumitru, cu privirea pierdută, se uită după ea pînă o văzu că intră în casă. Suspină adînc. Cînd se gîndea la Ion i se muiau oasele. Îl durea inima. Şi nu mai înţelegea nimic. Nu avea încredere în nimeni. Poate Ion... dac-ar veni... l-ar lămuri... Ion de-ar veni...

XLVIII

Apoi, într-o zi, Ion s-a întors. A intrat pe poartă, înalt şi frumos, cu pasul lui uşor legănat. Prima fiinţă pe care a zărit-o în bătătură a fost Axenia, care s-a făcut albă la faţă, cu buze cu tot. Numai ochii îi rămăseseră negri şi mari. Au stat nemişcaţi unul în faţa celuilalt, s-au privit adînc şi au înţeles cît se aşteptaseră şi cu ce dor se aşteptaseră şi li s-a umplut inima de bucurie. Minunea se împlinise, Ion se întorsese.

Din casă au ieşit îndată Voica şi Dumitru. Ion s-a aplecat şi a sărutat mîna lui tat-su, apoi a lui Voica, după datină : mîna lor dusă mai întîi la frunte şi apoi la buze. I l-au chemat şi pe Marinică. Ion nu-l văzuse niciodată. Copilul avea trei ani, era durduliu şi zdravăn. Semăna aidoma cu Ion, şi Ion se uita la el cu uimire. Îl învîrtea pe toate părţile, îi pipăia picioruşele, mînuţele, trupul lui cu burticica plină ca o tobă. Îl cerceta şi se lumina la faţă. Marinică, speriat mai întîi, se obrăznici apoi şi începu să-l cotrobăie prin buzunare, să-l tragă de nasturi, de epoleţi şi să facă atîtea năzbîtii, chiar şi de nas a vrut să-l apuce, c-au avut de ce rîde şi se bucura şi ce vorbi.

Voica, mîndră de copil, şoptea din timp în timp :

— Ia te uită, puturosu, cum îi place la tat-su în braţe... ia te uită, puturosu !...

Voica şi Axenia s-au foit să-i dea lui Ion săpun şi ştergar curat, să se spele pe mîini şi pe faţă, i-au dat

și cămașă curată, să se primenească, au așezat masa în curte, sub salcîmi, au pus pe masă pîine, brînză, roșii, ceapă și țuică. Le era atîta bucurie în inimă, de păreau că așază masa pentru vreo privighere ! Abia a început Ion să mănînce, că au sosit vecinii să-l vadă, să dea mîna cu el și să-l audă povestind, să afle ce fusese cu el și pe unde umblase. Voica i-a cinstit pe toți cu țuică și cu cîte o gustare.

Striga tare la Ion :

— Măi Ioane, vezi de dă creștinilor să bea... Dă și din gustări, ce aștepți ?...

Era mîndră că Ion asculta de vorba ei și că oamenii văd cum ascultă el de vorba ei. Cei sosiți s-au așezat cu toții în curte la masă în jurul lui Ion. Ion nu-i cunoștea pe toți. Mai mult îi ghicea. Lipsise șapte ani. Copiii cu care se jucase în drum crescuseră bărbați. Ion îi privea pe toți iscoditor.

— Ce venișI atît de tîrziu, Ioane ?

Ion rîse.

— Păi dacă tot eram plecat, barem să văd mai multe, că pe-acolo curînd nu m-oi mai duce ! Eu v-am scris, dar nu o fi venit scrisoarea.

Ion rămase tăcut, apoi încet, ca întors cu gîndurile înapoi, zise ca pentru el :

— Că multe învață omul de umblă. Și multe înțelege...

Cei din jur se apropiară, mai atenți.

— Și cum e, Ioane, pe unde-ai umblat ?

Ion, cu același glas, parcă să fie auzit numai de el, mai zise :

— Și rusește am învățat și nici pe nemțește nu mă vinzi... și multe-am văzut, și cu oameni de seamă am vorbit !...

Ion tăcu.

— Şi zi, bre, cum îs oamenii prin străinătăţi ?

— Ţăranii îs pe tot locul tot ţărani, ca şi noi, numai că vorbesc altă limbă şi unii îs mai chibzuiţi, mai mîndri. Rușii au suflet bun şi mare, dar la ei cîmpurile sînt semănate altfel ca pe la noi.

— Cum adică ? îl întrebă Dumitru, mirat.

— Era război şi jale mare, graiul lor nu-l ştiam vorbi. Apoi eu am stat pe front, aşa că nu era lesne să înţelegi vorba lor... Dar ei îs organizaţi altfel decît noi. Asta-i limpede.

— Cum adică ? repetă Dumitru.

— Cum, nu ştiu încă bine, dar acum, că m-am întors, m-oi deslușì eu ! Oi vorbi cu cu cine o şti să mă lămurească ! Iată : dumneata ai pus roşie. Cît ? Un sfert de pogon. Eu acolo am văzut pămînturi cît vezi cu ochii numai roşie.

— Şi dacă au pus atîta roşie, ce-au făcut cu ea ? A putrezit pe cîmp ?

— Era război. S-a năruit multă marfă, e drept... dar am priceput că, în timp de pace, cărau totul la fabrici şi oraşe.

— Şi dacă puneau atîta roşie, unde mai puneau grîu ?

— În alte locuri semănau grîu cît vezi cu ochii.

— Păi, va să zică, şopti Voica, care sta în picioare pe lîngă masă împreună cu Axenia, să servească, cei de au pus roşie mănîncă roşia goală, şi cei de au pus grîu mănîncă pîine goală. Asta cum vine ?

Ion o privi lung. Păru că vrea să vorbească şi că totuşi, prudent, se frînează. Zise cuviincios :

— Om vorbi noi pe îndelete... Eu vă voi spune ce-am făcut, pe unde am umblat, şi ce-am înţeles, iar dumnea-

voastră mi-oți spune ce-ați făcut, și mai ales ce vreți să faceți pe-aici. Că multe, multe-s de făcut...

Ion se întoarse deodată către cîțiva tineri care ascultau cu o atenție încordată. Îi întrebă, parcă numai pe ei:

— Nu sînt pe la dumneavoastră în sat oameni veniți pentru a vă lămuri... că pentru țărănime sînt lucruri grele de înțeles... acum...

Dumitru asculta, mirat. Ceva în suflet i se tulburase. Că prea se schimbase Ion al lui! Tot blînd părea și supus, dar se făcuse bărbat matur și avea o dîrzenie în vorbă, o putere nouă.

Voica asculta și ea la ce povestea Ion, dar nu prea lua seama la cuvinte. Era numai mîndră că-l vede înalt și frumos și că el vorbește și ceilalți ascultă. Ion umblase prin lume, avea ce povesti! Era bucuroasă că-i Marinică la el în brațe, că Axenia îi luminată la ochi și că-și leagănă trupul cînd umblă, mai tare decît de obicei. Se gîndea: „Acu, că s-a întors băietu, povestește și el, așa, de... toate. Snoave, ca omu umblat prin străinătăți. Dar oi vorbi și cu cu el. Numa eu cu el, între patru ochi, și i-oi aminti că i-a fost cuvîntu, adică să-mi dea pămînt cînd o rămîne el stăpîn. Mai aștept cîteva zile și-oi vorbi. Nu-l las mult, că e grabă. Nu-i timp de pierdut. Și o spune poate el, Ion, lui Dumitru, tat-su, să-mi dea chiar acușilea pămînt... pămîntu nou de-l capătă acu țărănimea... și... cu banii ce i-am strîns la bombardamente și cu ce-oi mai strînge... oi mai cumpăra și eu ceva cirice... de la oameni... ciriccle mele... pămîntu meu... pămîntul meu. Că zice satu că s-au schimbat vremurile, că e vremea noastră, a țăranilor, a oropsiților... și oi scăpa și eu de chin și teamă, și l-oi întreba pe Ion de-i adevărat, ori îs numa snoave de amețire!“

XXXIX

Au făcut cununia lui Ion cu Axenia la primărie și cu popă, cunună adevărată, și, totodată, și botezul copilului, căci, așteptînd să se întoarcă tat-su, creșcuse Marinică nebotezat. Au făcut nuntă și botez în toată legea. Cu toate că, după război, în sat era sărăcie, Voica a vrut cu tot dinadinsul să facă nuntă mare. Și așa a fost dacă a vrut ea, că, de cînd se întorsese Ion, Voica nu știa cum să-l mai răsfețe.

Au așezat iar mese lungi și bănci în bătătură, mai multe ca la prima nuntă, și au făcut și tacîm de ploaie cu rogojini, că putea veni o ploaie neașteptată, să strice rînduiala. Voica și Axenia au gătit păsări tăiate, miel și carne de vițel în fel și chip. S-a mîncat și băut mult, două zile, și mai toată lumea a dat dar după putere, și darul a fost primit bucuros. Au găsit ce să guste și cei mai nevoiași și s-a mirat fiecare de cît belșug era la Voica în casă și s-au încredințat că Voica a strîns bani mulți și fiecare ar fi vrut să știe cît anume o fi avînd. Voica, cu mîndrie, se foia de colo-colo, să împartă mîncarea și băutura și se topea de plăcere văzîndu-l pe Marinică la Ion în brațe. Marinică a băut și el, s-a îmbătat și n-a mai fost chip cu el. Pînă și lui tat-su-mare i-a spus :

— 'tu-si căsula de pe capu matale, tată-ale ! de-a rîs toată lumea de el.

Voica l-a pus să cînte de dor :

— Ia cîntă, Marinică, cum cîntai tu cînd era tat-tu plecat.

Şi Marinică, ameţit, a cîntat :

— Foaie verde, tenule,
Tenule, tenuţule,
Unde-i tata, tenule ?
Adu-l, tenule, pe tata,
Tu să-l adusi.
Că-i departe, dus de tine,
Măi tătică, tăticus !

Au plîns femeile, au rîs bărbaţii, şi toată lumea a fost mulţumită.

Două zile s-a mîncat şi s-a băut. Mai mergea omul să vază de orătănii, porci şi vite, şi iar venea. Şi s-a vorbit ! Ca niciodată de mult ! Aşa-i omul cînd are interes de ceva : poate spune şi auzi de o mie de ori acelaşi lucru şi nu se satură, căci de fapt tot... una vorbeau, nu ca înainte, lucruri mărunte, necazuri întunecate şi încăpăţînate, de zi de zi, cu sărăcia, boala oamenilor şi vitelor, certurile cu vecinii, de ploaie şi de secetă, ci de viaţa nouă vorbeau acum, despre o orînduire nouă, cu aşteptări de înfăptuiri mari, şi de teama lor în faţa acestei aşteptări necunoscute încă de ei.

Două zile a ţinut masa. Fiecare, fără vrere, îşi amintea de prima masă întinsă acum şapte ani la nunta lui Ion şi-şi da seama că viaţa în sat se schimbase, că mintea oamenilor se schimbase, că aşteptările şi dorinţele lor se schimbaseră şi ele. Îl întrebau pe Ion :

— Şi mai zi, Ioane, cum spuseşi că era pe-acolo ?

— Zi, Ioane, cum ar putea fi şi la noi ca pe-acolo, că la noi e altfel ? !

— Şi Vasile a lui Cîtu Cristea zice că tot ce ne spui dumneata, bre, este adevărat.

— Şi el ştie, că-i pricten cu cei ce vin de la Bucureşti, să ne lămurească.

— Şi ei îs muncitori la fabrică, n-au interes să ne mintă...

— Ăi de la oraş ştiu multe...

Ion zise :

— Dumneavoastră înţelegeţi mai greu ca mine ce vă vorbesc ei, că aşa aţi apucat viaţa, rînduită ca pe vremuri, şi vă e greu să pricepeţi ce vine nou, dar eu am umblat, am văzut cu ochii mei şi am vorbit cu oameni care ştiau să vorbească şi am putut înţelege că aşa cum a fost pînă acum nu se mai poate...

— Sigur... nu se mai poate...

— O să vedeţi dumneavoastră că o să fie atunci altă viaţă. Dar trebuie să înţelegeţi ca să ajutaţi să se facă... Fără ajutorul dumneavoastră nu se poate înfăptui. Trebuie să luptăm contra sabotorilor, adică contra duşmanilor... că nici căruţa n-o mişti din loc, dacă unul trage hăis şi altul cea şi ficeare vrea să intre căruţa în curtea lui. Mai că farămă şi căruţa. Dar dacă toţi zic : „Căruţa e a noastră", şi ficeare ajută după plan, atunci merge căruţa întreagă unde vrei.

— E vînzoleală mare, zise Dumitru, rămas pe gînduri.

Încerca să înţeleagă şi-şi da seama că nu înţelege. Oamenii ăştia străini, de pe la oraş, şi Ion şi alţii din sat vorbeau de un plan nou, vorbeau lucruri grele de înţeles. Grija lor cea mare nu era că vine prea puţină ploaie sau prea multă ploaie şi de grădina lor, cîmpul lor, ci ce va fi peste zece ani, douăzeci de ani, cincizeci de ani. Dar cine poate şti ce va fi peste cincizeci de ani ? ! Auzi vorbă !

De cînd se întorsese Ion, Voica nu ascultase la tot ce boscorodeau oamenii, căci a avut prea multă treabă cu pregătirile de nuntă... treabă cu nunta, ca gazdă... nu-i puțin o nuntă, și o nuntă așa cum făcuse ea cu munca ei, cu banii strînși de ea... cu truda ei, cu sudoarea ei, pentru Ion ! Își amintea de zile grele de trudă, pe cîmpul încins, cum îi rămînea cămașa lipită pe trupul ud de sudoare, ud de parcă ar fi căzut în baltă.

Dar după cele două zile, obosită, despovărată de grija nunții, începu să se mai așeze și ca printre nuntași. Și fără voie începu să asculte și ea la ce vorbeau oamenii. Tot Ion vorbea. Și, ascultînd, Voica a simțit o tulburare în inimă. Adică cum ? Adică ce ? Cum venea asta ? Stai, frate ! Glumă o fi ?

Și Voica a ascultat iar. Auzi vorbă ! Taman la nuntă, cînd omu se veselește și e datină numa în glumă să vorbești !

Voica nu se mai putu stăpîni, nu mai putea întîrzia, nu mai putea aștepta ! Întrebă, ținînd ochii plecați, că nu era dat ca femeile să se amestece în vorba bărbătească, așa, față de toată lumea :

— Ioane, cine-s ăia de tot zic că „facem" ?

Deodată, Ion o privi și mirat și îngrijorat :

— Păi... noi toți.

— Că n-oi avea grijă și de vecini, acușicălea de-s timpuri noi ! Ce-i aia „facem" ? și ce-i aia „noi toți" ?

— Vreți să vă fie asigurată numai viața dumneavoastră, iar ceilalți, dinspre partea dumneavoastră, pot muri de foame ? întrebă Ion, de parc-ar fi vorbit cu toată lumea, nu cu Voica.

Dar Voica zise cu vocea ascuțită :

— Dinspre partea mea, pot fi și ei bogați... de la Domnu sănătate... treaba lor — și Voica încercă să rîdă ca de-o glumă.

Dar Ion întrebă, cu glasul adînc :

— Dar să gîndim cum să facem să aibă toată lumea, să nu gîndim ?

— Să facă fiecare ce fac eu, să trudească și să aibă și ei, că nu i-oi împiedica eu !

Ion se înroși. Deodată, își călcă pe suflet și îndrăzni, față de toți mesenii, să spună Voichii, care îl crescuse :

— Ai plîns toată viața, mamă. Știi și dumneata ce-i grija sărăciei. De ce să nu pregătim alte timpuri, orînduite așa ca să aibe... toată lumea ? Că se poate, mamă, se poate ! Ce pierzi dacă are toată lumea ? Ce pierzi dacă rostim să aibe toată lumea ?

— Și atunci cine la cine să fie rob ? strigă Voica.

Ion tăcu, încremenit.

Dar Voica izbucni mai tare :

— Ioane, pe mine nu mă duci. Eu zic că ce-i al meu e al meu, și așa zice fiecare creștin, că-i cazană prea mare să gîndești la toate grijile lumetului, că abia le duci pe-ale tale ! Asta cît oi trăi eu, iar apoi ăți moșteni și ăți orîndui averea cum ăți ști !

Ion se frămîntă dureros. Își da seama că așa cum gîndea Voica mai gîndea mulți și că, dacă se va face colectivizarea pămîntului, oamenii nu au să lucreze, tocmai ca să dovedească dreptatea gîndurilor învechite. Oamenii aceștia nu numai că nu înțelegeau ce li se spunea, dar nici nu ascultau ce li se spunea. Asta îi era spaima cea mare.

Frămîntat de gînduri, Ion uită de Voica și rămase tăcut, visător, trist, dar în același timp îndîrjit pînă dincolo de fire. Simțea în el o putere de dăruire fără margini. Pentru

aceste gînduri trăia. Pentru înfăptuirea acestor gînduri trăia. Pentru înfăptuirea gîndurilor acestora noi trăia, cu nădejdea vieţii noi trăia. Totuşi, acum Ion tăcu. Nu era locul şi nici timpul potrivit pentru a lămuri aceste lucruri.

De cînd vorbise cu Ion, Voica simţea ca un cuţit nemişcat în inimă. Cu uimire îşi da seama că Ion, de cînd se întorsese, o ocolise, nu vorbise de loc cu ea şi că nu-i amintise nimic de făgăduiala făcută că-i va da pămînt. Ion vorbea, toată vremea vorbea, cu toată lumea vorbea, tot vorbe încurcate, dar cu ea nu vorbise nici limpede şi nici încurcat. O ocolise. În gîndurile lui, Ion ascundea ceva. Oare să fie trădare în ce gîndea el ?

Voica simţi că i se tulbură vederea. I se făcu gura amară, totul îi păru fără rost. O spaimă o cuprinse, nestăpînită. Se uită în jurul ei. Masa era întinsă, de ea întinsă. Musafirii, poftiţi şi cinstiţi de ea, vorbeau. Ion, tînăr, frumos, îmbrăcat curat, vorbea şi el. Dar Voichii, masa de nuntă îi păru de parastas. Aşa o fi cînd va fi ea moartă, masă întinsă din truda şi banii ei... pentru pomenirea ei. De inimă rea o să moară, de inimă rea, de nu i-o da Ion pămînt. Rămase aşa, încremenită, cu mîinile gheaţă, timp lung. Oamenii încă vorbeau, ciocneau paharele, dar ea nimic nu auzea şi nici înţelegea.

Cînd îl văzu pe Ion că se ridică şi că merge în casă, să aducă niscai vin mesenilor, se ridică brusc şi ea şi se duse grăbită după el. Îl ajunse din urmă. Erau în magazie numai ei doi. Ion tocmai deschidea ghepengul pivniţei. Din uşă, Voica îl strigă. Ion se întoarse. Se ridică încet. Voica se apropie de el. Se uită drept în ochii lui, de aproape. Ochii ei mari luceau verzi :

— Te-am aşteptat, Ioane, să te întorci şi să vorbesc cu tine, că cu tat-tu nu se poate vorbi. Ştii prea bine.

Cu nădejde te-am așteptat. Și cuvîntu de mi-l dași nu l-am uitat. Toată nădejdea mea în tine e. Limpede, Ioane : ce gînd ai ? Ce facem cu pămîntu de mi-l făgăduiși ?

Ion se temea de clipa asta. O amînase. Venise în sat, crezînd că Voica va fi cea care îl va înțelege întîi și-l va ajuta. Dar cu cît treceau zilele, se lămurise că amarnic se înșelase.

Văzînd că Ion tace, Voica îi zise :

— Limpede, Ioane, ce-ai de gînd ? Nu ocoli !

Ion înghiți în sec. Avea gîtul uscat și își dete seama că nu poate răspunde. N-o putea nici minți, nici lămuri. Îl durea în suflet. Sufletul lui plin de o dăruire fără margini. Oare primul om care-l va judeca greșit va fi femeia care-l crescuse și căreia-i făgăduise pămînt ? Și totuși era datoria lui să-și calce cuvîntul dat ei. Acum trebuia să amîie ce avea de lămurit cu Voica măcar pînă după nuntă. Să-i lămurească... să...

Dar Voica, din tăcerea lui Ion, înțelese pericolul în care se afla. Deodată, Ion o auzi pe Voica strigînd la el :

— Mai bine muream și eu și tu atunci cînd credeam în cuvîntul tău decît să mor eu, blestemîndu-te, și tu să rămîi viu pe pămînt, blestemat de mine. Ori îmi dai pămîntu de mi-l făgăduiși, ori mor blestemîndu-te, Ioane... Ține minte vorba mea, Ioane ! Blestemîndu-te, am să mor ! Și acu vino de stai la masă, masă orînduită de mine nuntă și făcută de tine parastas. Și te veselește, Ioane... dacă poți...

XL

A fost secetă în anul acela în ţară. Cumplit an : după război, secetă.

Grîul pitic sta fără rod, ca o buruiană. Pămîntul, tare ca piatra, pîrjolit de iarbă, nu-şi hrănea vitele şi se crăpa, gură însetată, iar pădurile, de uscate ce erau, luau foc în toată ţara, imense făclii de deznădejde pînă la cer înălţate. Umblau oamenii plîngînd de foame, iar noaptea se culcau tot flămînzi şi tot plîngînd.

În sat, ţăranii se uitau zadarnic pe cerul de un albastru fără pată şi fără milă. Muream oamenii de toate vîrstele. Şi copii, şi bătrîni, şi făpturi în toată puterea, că dăduse şi dezinteria în ei, că de foame mîncau ce găseau : cartofi putrezi, mălai încins, buruieni uscate de pe cîmp... iar tinerii, nehrăniţi, nu aveau putere să se facă bărbaţi. Satul întreg umbla după o fărîmă de mîncare, oamenii, înfometaţi pînă la sălbăticire, înspăimîntaţi, cîteodată copii mici de tot, ori femei bătrîne numai piele şi os, se tîrau pe cîmp pînă la gara cea mai apropiată, se căţărau pe tampoane, pe scări, pe acoperişul trenului şi o porneau spre alte părţi ale ţării, ca să găsească pîine. Dar acolo, tot secetă şi foame găseau. Ar fi urlat de foame şi spaima foamei, a morţii, dar nici de atîta nu mai aveau putere...

În satul Voichii foametea a fost mai puţin simţită. Pe aci se cultivau zarzavaturi, şi oamenii erau învăţaţi să scoată apă din puţuri adînci, toată ziua se căzneau să

stropească cît de cît zarzavatul. Era și Argeșul și Neajlovul cu apa lor mai aproape ! Oamenii de la oraș, cei de fuseseră adăpostiți în sat în timpul bombardamentelor, știau drumul și, mînați de foame, veneau să găsească puțină făină, mălai, ceva zarzavaturi și untdelemn. Plăteau oricît. Și iarăși Voica a făcut bani. Îngropase, mai demult, lăzi cu grîu și porumb. Folosise adîncitura făcută de bomba ce explodase tocmai în fundul grădinii și folosise și șanțul ce fusese adăpost la bombardamente. Le mai potrivise ea cu sapa și cu mîinile ei, aprinsese foc în ele și le arsese ca pe niște oale uriașe. Dar nu o aflase nimeni, că lucra noaptea, și lumea era învățată cu ea să umble noaptea și că n-are somn, iar de întrebase cineva ce face cu focul, ca le spusese că arde niște cărămidă, să mărească bucătăria de vară. Cei ai casei dormeau duși, pe prispă, flămînzi. Umbla Voica cu lanterna, cu cîinele lîngă ea, și săpa. Dezgropa din fundul grădinii merindele ce-i trebuiau pe a doua zi. Le pitea prin clăile cu fîn, de nu știa nimeni. Dormea în curte, te miri unde, să păzească marfa, cu cîinele colăcit lîngă ea. Vindea numai la străini, orășeni cu care rămăsese în legătură ; avea negustorii ei de veneau la ea pînă nu se lumina de zi sau pe înserate, cînd se întunecă. Luau marfa și o duceau mai departe. Pe cei ai casei, Voica îi hrănea taman cît credea ea : slăbiseră cu toții, în afară de Marinică, care era grăsuț, că-l îndopa în ascuns.

Dumitru i-a spus lui Ion :

— Mă Ioane, eu nu știu ce-i cu măta. Eu nu știu ce tot face ea. Și ziua și noaptea se vînzolește. Tu, pe-o parte, vorbești ce nu înțeleg ; ea, pe alta, trudește lucru ce nu cunosc...

— Ce face, tată, ce face ? O fi îngropat niscai bănet și stă să-l păzească ? !

— Păi, de-aș ști ce face, nu te-aș mai întreba.

— Și ?

— Și am s-o pîndesc, că tot n-am somn de cîtăva vreme. Mă culc, adorm și mă scol cu o înecătură în coșu pieptului și nici putere nu prea am.

— Oi fi flămînd și dumneata !

— Nu, că nici nu pot mînca. Și mai ales, uite, cu mîna stîngă nu pot face nimic, că mă doare pînă în palmă.

— O fi rumatism.

— O fi, da eu vreau să știu ce face Voica. Să fi fost tînără, zicеam că doarme în grădină, să se întîlnească, da-i bătrînă, și cuminte a fost totdeauna.

— N-o fi avînd nici dînsa somn !

— Să fi îngropat niscai bani, zici, și stă să-i păzească ? ! Banii îi are ea în casă, treaba ei, d-aia nu-s supărat. Mă Ioane, mi-e că ne fură pe noi și vinde la străini și ne lasă nemîncați, că văd că umblăm amețiți de foame.

Dumitru o pîndi pe Voica. Se prefăcu că se culcă seara, ca de obicei, dar rămase treaz și cînd o văzu că o pornește iar tiptil spre grădină, cu lanterna și cu cîinele, ieși și el și merse după ei. Voica, în fundul grădinii, săpa. Cîinele nu-l lătră pe Dumitru, ci îi ieși înainte, se bucură tăcut, se gudură, iar cînd Voica îl zări pe Dumitru în fața ei, era prea tîrziu, și nu se mai putu ascunde. Tresări speriată.

— Dumneata erai, ptiu, bată-te să te bată, că ce cauți dumneata aici ?

— Da tu, fa, ce cauți ?

— Eu am treabă.

— Ce treabă, fa femeie ?

— Că nu m-oi controla la mine în grădină !

— Să termini vorba cu mine. Ce mai treabă-socoteală ! Asta-i : ne lași flămînzi și dai la străini.

— Nu dau, vînd.

— Că nici n-am spus că dai, că n-ai da din al tău nici moartă. Vinzi și ne lași flămînzi.

— Ce flămînzi ! Arătați mai bine ca ceilalți din sat, că vă dau cît vă trebuie, că poate vreți să vă îngrășați acum cînd slăbește toată lumea ! Să vă îmbuibați ! Frumos v-ar sta taman acușicălea ! Satu slab și voi grași ! Las', că știu eu ce fac !

— Stringi bani, fa, din averea mea. C-ai fi în stare să iei bani și pe mormintu mă-ti, spurcată căței apucătoare !

— Vorbești tu, bre, care n-ai fost în stare să-mi dai și mie colo din averea ta — tu și cu fii-tu —, colo ceva cirice, să știu și eu că am o fărîmă a mea, un loc al meu sub soare, să nu cerșesc de la străini ! Vorbești tu, bre !

— C-oi fi stat flămîndă în curtea mea, sau că-i fi umblat zdrențăroasă prin ogradă, nu ? Taci, femeie, că ești nebună. Moare omu lîngă tine de foame, moare creștinu, că i-am văzut plîngînd și cerîndu-ți, și tu nimic... n-ai întins o mînă de grîu să dai. Vinzi, ha ? Vinzi pe ascuns din averea mea ?

— Să vă fi văzut eu numai fără mine, că adevărat că flămînzi ați fi fost și în zdrențe. Păi, dacă oi da, acum că-i foamete, cui îmi cere, o să-mi ceară tot satu, și pe urmă or să zvîrle cu pietre în mine, că nu le dau, că doară n-oi vrea să hrănesc eu tot satu ! Poate vrei să hrănesc și satele învecinate, că și alea-s flămînzite. Să le hrănească comuniștii, că s-au lăudat că aduc raiu pe pămînt și văd că de cînd sînt ei s-a făcut și secetă.

Dumitru o privi uluit, dar Voica strigă mai tare :

— Dumitre, să taci, să taci, că ne află că avem, și-i vai de noi! O să ne prade și o să-ți vezi copilul tău și nepotu nemîncați, morți! Sau crezi că mie nu mi-e milă de cel ce flămînzește, dar mi-e mai milă de-al meu...

Aici Voica începu să plîngă:

— ...de-al tău, cîine, că cu alta e făcut și că pentru el string și adun, pentru străinu adus de tine în casă... că văd că de cînd s-a întors, se ferește de mine, cu mine nu mai vrea să vorbească, mă ocolește, îi e teamă de mine... c-a fost o vreme cînd a zis că mi-o da pămînt...

Dumitru spuse răspicat:

— A zis că ți-o da cînd oi muri eu.

— Ce-a zis el știe, dar ce face eu văd, că parcă e întors de tot pe dos — că nici mortu blestemat nu-i în groapa lui mai întors ca el...

— Da de vîndut de ce vinzi, fa, din ce-i al meu?

Voica se avîntă:

— Iaca vînd, string din munca mea și-oi strînge pînă oi fi în stare să-mi cumpăr cu banii mei pămînt de la tine, pămîntu ce nu vruseși să mi-l dai de bunăvoie. Și pînă la urmă am să am pămînt, auzi dumneata bre, am să am pămînt, pămîntu meu! D-aia string! D-aia vînd! Să am pămînt!

Și Voica vîndu mai departe...

Tot satul vorbea că-i bogată. Poate că nu era bogată, pe cît vorbea lumea, sau poate era și mai avută. Nimeni nu știa. Voica ocolea orice cuvînt și-și păzea comoara zi și noapte. Din ogradă nu mai ieșea acum și nu mai asculta la spusele oamenilor. Aștepta să treacă vînzoleala din mințile lor, să se potolească lumetu.

XLI

În anul ce urmă a plouat la timp și s-a făcut belșug. Se învățascră oamenii satului de duccau zarzavaturile cu căruța la oraș. Nu mai semănau atîta grîu, porumb sau ovăz, ci cultivau zarzavaturi. Făcuscră șanțuri, irigații și stropeau cum puteau. Cumpărascră și un motor. Îl auzeai departe pe cîmp ciocănind ca o pasăre sălbatică : toc, toc, toată ziua.

Dumitru i-a spus Voichii :

— Femeie, tot ai strîns tu bani, pune-acu ceva din ei, să ne întovărășim cu niscai oameni, să cumpărăm un motor și să lucrăm cum trebuie, că se plătește chiar în vara asta motoru singur cu cîștig. Și alde Niță al Chiriței și Matei Șchiopu pun bani și... îl cumpărăm în tovărășie.

— Cum, bre, să dau bani și să cumpăr ceva ce nu o fi al meu, să cumpăr ceva ce-o fi și-al lor ?

— O fi al tău la timpul cît ai nevoie, și al lor cît au ei nevoie. De-a rîndu fiecare de-a plătit. Îl mai și închiriem...

— Că n-am dat încă în mintea copiilor ! Ce-i al meu să-l am în ogradă. Să-l cumpere alții, iar noi l-om închiria noi de la ei, dacă n-avem bani să fie cu totu al nostru. Te-o fi învățat fie-tu, că de cînd s-a întors, schimbat s-a întors și numai la rele se gîndește.

— Ba că nu m-a învățat el, dimpotrivă, că el zice că așa cum gîndesc eu, tot nimic nu facem... El altceva

vrea, înţeleg eu... Zice că aşa, doi-trei întovărăşiţi om cumpăra poate motor, dar seceta tot ne-o pirjoli, că apele tot ne-or îneca şi îndiguire nu vom face, nici hambare de rezervă cît îi lumea... şi... că nici din întuneric n-om ieşi... Altceva vrea el, altă rînduială... Începe să mă luminez eu, să-l înţeleg eu...

Dumitru rămase îngîndurat. Şoptise atît de încet, aşa ca pentru el, încît Voica nu-i deslusi cuvintele toate, dar înţelese totuşi că Dumitru se frîmînta, că-i este teamă de ce aude şi vede în jurul lui... Crezu că poate acuma va fi de partea ei. Holbă ochii la el o clipă, apoi deodată strigă a jale :

— Aoleu, Dumitre, că ţi-ai bătut joc de pomană de viaţa mea, aoleu, Dumitre...

Îşi duse palmele la gură şi începu să plîngă. Dumitru simţi o spaimă şi o durere în inimă :

— Ce ţi-e, fa, ce ţi-e ? o întrebă cu glasul moale.

— Nu-l văzuşi, nu-l văzuşi ce schimbat îi ? A fost o vreme de-a zis că mi-o da el pămînt, acum gîndeşte să-l înstrăineze. O aştepta să mori matale şi m-o goni pe drumuri !

Dumitru se perpeli în inima lui. Îi zise cu acelaşi glas mohorît :

— Ce vorbeşti nebunii, femeie ? O viaţă întreagă tot aşa ai vorbit !

— Acu nu vorbesc ca înainte, acu altfel vorbesc !

— Cum altfel ?

— Iacă-te, altfel ! că nu ştiu cum să-i zic decît „altfel“, că altfel îs toate şi totu, şi altfel îi şi băietu, aoleu... aoleu !...

Dumitru îi ţinea isonul, mormăind tot timpul :

— Taci, fa... taci, fa... de... de... taci, fa...

S-au privit în tăcere. Erau în plin soare și au văzut că îmbătrîniseră. Puterea lui Dumitru slăbise. Voica făcu un pas către el și-i vorbi în șoaptă aprigă, vorbă numai pentru ei amîndoi :

— Matale nu vezi, bre, că-s toate altfel și că lui îi place schimbarea lumii ? De cînd a venit din război, tot boscorodește, iacătă așa și așa... Toate le vrea schimbate și eu nu înțeleg ce vrea el. Parcă-i prooroc, ghicitor, umblă și vorbește și zice cum o fi peste zece ani, peste douăzeci de ani, cum o fi cînd o fi Marinică mare. Numai cu sărăntocii satului, cu mucoșii, și cu străinii veniți de la orașe vorbește. Toată ziua se perindau neisprăviți la noi în bătătură și se adunau în jurul lui, și el le vorbea... vorbea... și ei toți căscau gura la el... Am iscodit și eu la ce vorbeau ei și numai prostii spuneau, de-ar fi rîs și Marinică de ei... Pînă i-am gonit, că nu mai era chip de ei... Și dacă i-am dat afară și nu mai vin, apoi acum merge el după ei. Acasă nu-l mai prinde nimeni, nici seara, nici duminica, nici sărbătoarea. Îs pe la primărie, că i-am văzut. Vorbește... vorbește... de-ai zice c-a hotărît Ion al dumitale să se facă primar, atît vorbește și le vrăjește și rîde bucuros, de parcă l-au făcut ministru ș-o știi numai el taina... taman acum că noi ne luptăm să căpătăm ceva pămînt, că se zvonește că se mai împarte ăl de-a rămas pe la conace, pe la boieri — nouă, țărănimii... dar el... vrea... el vrea... apoi știe-l Necuratu ce vrea, că eu nu-l mai înțeleg și nici nu vreau să-l înțeleg... Și de-i spun că e vremea să luptăm, să mai căpătăm ceva pămînt, să ieșim din sărăcie, se uită la mine și nu răspunde. Se ferește de dumneata și de mine... și-așa o să ne lase pe drumuri, și dacă m-o lăsa pe mine, te-o lăsa și pe dumneata.

În soare, ochii lui Dumitru străluciră. Se simţea ca omul prins între doi duşmani. Între Voica şi Ion. De care să se ferească mai întîi ? Voica înţelese că pentru prima oară nu mai întîlneşte în Dumitru aceeaşi îndîrjită rea-voinţă faţă de ea. Începu să-l roage :

— Fa, Dumitre, acu de ăi primi nişte pămînt, fă-l, omule, pe numele meu, să mai scăpăm ceva din mîinile lui... că dacă nu mi-ai dat din al dumitale de-l primişi în 1920, la tinereţe, dă-mi din ce-oi căpăta acu... la bătrîneţe... că aşa o fi legea : după războel, boierimea dă pămînt ţăranilor.

Dumitru încă şoptea.

— Nu-ţi dau, fa, nu-ţi dau, dar glasul îi era moale.

Voica simţi că pentru clipa de faţă vorbise îndeajuns. Deodată schimbă vorba. Şopti mai uşurel :

— Auzi, să dau eu bani pe motor străin ! Să mă rog apoi de alţii : dă-mi-l, bre, şi mie vreo două zile, zău, bre, că am şi eu nevoie... Şi pămîntu meu să nu mai fie al meu !

Dumitru plecase ochii. Se codea s-o privească. Da, Dumitru nu mai avea putere să lupte cu Voica. Deodată, ea îl sfidă şi strigă la el :

— Da, da, îs banii mei şi-oi pleca cu ei la mine în sat, că de mine milă nu vă e, nu v-a fost şi nu v-o fi, şi o să te văd la pomana străinului, că nici lui fie-tu nu i-o fi milă de dumneata, cum nu ţi-a fost nici dumitale de mine !

Dumitru ştia că mai plecase o dată Voica, atunci cînd îl aduse el pe Ion din Moldova, şi se temea. Avea acum, la bătrîneţe, nevoie de ea ca niciodată...

Cînd să intre în casă, Voica o întîlni pe Axenia, care privi lung, mirată, faţa Voichii, răvăşită.

— Ce-i, mamă ? o întrebă.

Voica îi zise, înăbuşit, oprindu-se :

— Ba că te-oi întreba cu pe tine întîi ce-i ?

— De ce, mamă ?

— Unde-i Ion ?

Axenia se sfii.

— Păi...

— Păi... Apăi de, chiar aşa „păi“ ! Ascultă, Axenie, tu nu te temi ?

— Să mă tem ?

— N-ai copil, Axenie ?

— Marinică...

— Aşa, Marinică ? Aşa zi ! Şi Ion, omu tău, unde-i ?

— Îi plecat...

— Unde ?...

— În sat...

— Unde ?

— În... sat...

— Fă, să nu vii la mine să plîngi cînd ţi-o fi a plîns, să nu vii la mine cînd ţi-o fi a-l căuta... că dac-a fost dus la războel, l-am aşteptat şi ziceai că te temi că n-o veni şi el cu copil străin ca tat-su... că-s fete bălaie şi grase şi frumoase pe-acolo... dar acu, că lipseşte toată ziulica, văd că stai liniştită şi nu te temi, stai, de !

— Îi cu flăcăii... în sat.

— Cu flăcăii... cu flăcăii !... apoi că aşa flăcăi, mai bine lipsă, că-i cunosc eu, i-am văzut... că eu i-am alungat din bătătură şi ţi l-or prinde mai rău ca o muiere flăcăii, neisprăviţii, mucoşii, că ce vorbesc şi pun la cale îi mai rău ca ce-am păţit eu. Dumitru al meu n-a vrut să-mi dea mie pămînt, dar m-a hrănit, m-a ţinut ; da Ion al tău o să-ţi icie pămîntu şi o să-l dea la străini şi-o să te lase

flămîndă pe drumuri cu Marinică cu tot. Apăi mai bine stearpă să fi fost, ca mine ! Așa cum am fost eu stearpă, să fi fost, decît să ajungi cu copilu tău la cerșit pe drumuri.

— Mamă... Ion...

— Faci cum vrei, da atit îți spun : la mine să nu vii să plingi, cînd ți-o fi a plîns. Om cerși tustrei, tu cu Marin și cu mine, și asta o fi, că pe tat-tu îl bagă în pămînt curînd, curînd... Asta o fi pedcapsa bătrînului, de nu vru să-mi dea pămînt. L-o judeca Dumnezeu aeu !

Voicu intră repede în casă și închise apăsat ușa în urma ei.

Rămasă afară, Axenia simți că i se muiaseră picioarele de tot. Da, Ion era dus de acasă toată ziua. Cum avea un timp de odihnă, pleca. Îndrăgostit să fi fost... și n-ar fi plecat așa... Mergea în sat de vorbea cu oamenii. Doamne, cît mai vorbeau și tot nu se săturau... și... se ferea de ea...

Axenia hotărî să limpezească lucrurile.

XLII

Era noapte. Axenia, cu toată oboseala adunată de truda zilei, nu putea adormi. Culcată pe ţoale, frămîntată de gînduri îşi aştepta bărbatul.

Ion intră încet în odaie. Părea îngîndurat, dar bucuros. Cînd se apropie să se culce, Axenia căută să vadă de nu cumva băuse. Dar nu băuse. Gura îi era proaspătă ca la copii.

— Tu nu dormi ? o întrebă Ion.

— Nu dorm, că nu pot dormi, Ioane.

— Ţi-i rău ? Ţi-i foame ?

— Mi-i rău la suflet, Ioane.

Ion o privi în tăcere.

— E tîrziu ? întrebă Axenia.

— Este, zise Ion.

— Te-am aşteptat.

— Iacă am venit.

Ion începu să se dezbrace. Axenia se perpeli pe ţoale. Deodată, se ridică în capul oaselor şi zise cu năduf :

— Ioane, am auzit că comuniştii îţi ia şi nevasta şi-o dă la colectivă.

— Şi alţii spun iară că pînă ai zice „peşte“ totul va fi ca în rai ! Prostii şi una, şi alta. Aştia de vorbesc aşa îs duşmani, ca să asmuţe oamenii. Cum o să fie ca în rai, aşa. la început, că doară şi dacă spoieşti în casă, şi pînă-i gata, curat ca paharul, tot zarvă îi, de unde nu ştii unde te

așeza și de ce te apuca, darmite ce vrem noi să facem! Asta-i revoluție. Comunism fără revoluție nu se poate...

Axenia se uită speriată la el. Întrebă :

— Dumneata ești chiar hotărît să duci pămîntu la colectiv ?

Ion o privi lung.

— Eu așa zic că am hotărît. Eu am hotărît, dar tata nu, și pămîntu nu-i al meu, i-al lui. Oi aștepta : ori se învoiește și dînsu, tătica, ori l-oi duce cînd s-o sfîrși dînsu. Mama, pe seama dînșii, o face cum va dori dînsa cu pămîntu ei ce l-o moșteni, iar tu, Axenie, ăi face cum ăi vrea tu cu al tău, dacă n-ai încredere în cuvîntu meu.

Axenia se gîndi și zise :

— Om face și noi ca toată lumea, că dacă așa a vrut Dumnezeu să se facă comunism și colectivizare, ne-om supune și noi !

— Nu, fa, nu ca toată lumea, nu de supunere și cu lacrămi în ochi, ci de voie bună și înaintea lor, că eu așa zic că e bine, nu se putu Ion împiedica să ridice glasul cu patimă.

— De ce, bre, zise Axenia cu spaimă, învelindu-și repede copilul, parcă să-l ferească de vreun rău.

— Iaca, așa e bine, să fii frunte. Așa e bine, știu eu.

— Dumneata ai umblat în lume, știi mai multe ca mine. Om face cum zici.

Ion se gîndi : „Mi-a ales-o mama de nevastă, că să fie ascultătoare, și e ascultătoare. Dar bine-ar fi de-ar putea să mă și înțeleagă ! Poate m-o înțelege vreodată !“

Ion își așeză blînd mîna pe gîtul ei. Îi mai zise :

— Eu vreau să înțeleagă toată lumea, să nu le mai fie inima îndoită, zise Ion. Aș merge din om în om să-i explic și lui și să se facă repede și bine. Să punem umăr la umăr,

ce să pierdem geaba vreme. Dacă nu semeni la timp, apoi n-ai nici ce culege.

Axenia se gîndi, se răzgîndi, apoi izbucni iar :

— Cum o să fie, bre, bine să dăm pămîntu, să dăm tot ce avem ? Cum să fie bine ?

Ion o privi ca trăsnit. Îi strigă :

— Vorbiși cu mama !

Axenia roși.

— Ba că nu ! Zisei așa... ca să-mi ixplici. Ixplică-mi, să mă domolesc.

— Fa, îl dăm, dar tot al nostru este, că se împarte rodu, și dacă oamenii ar înțelege și ar munci cu atîta rîvnă cum au muncit pe pămîntu lor, s-ar face minuni...

— Dar de ce să munccască, dacă nu-i al lor ?

— Interesu e să fie rod mult, ți-am mai spus.

— Da statu ce interes are să ne-ajute, că doară nu ne cunoaște...

— Se face rod mult și o să aibă toată lumea. Interesu e să fie rod mult. Îl lucrăm cu mașinile. Cine să ne dea mașini ? Cumperi tu mașini speciale ?

— Ba eu nu.

— Faci tu din banii pe care-i cîștigi fabrici ca să ne facă mașini ? Faci tu îndiguire, să nu ne mai înecăm ? Hambare de rezervă, să nu murim de foame cînd îi secetă, ca anu trecut ? ! că au murit de foame atîția creștini în toată țara și acum iar ne uităm la cer, că ne temem să nu fie ploaie prea multă și să ne înece apele. S-au umflat apele Neajlovului spaimă. Iar ne încacă, iar fugim. Cînd eram copil, a venit o dată Neajlovu de înecă totu și ne-a prins apele pe mama și pe mine, cu caru încărcat cu grîu, și cum era să ne înecăm căruța a plecat la vale cu grîu cu tot, și dînsa, cu mine legat în cîrca dînșii, s-a agățat de

coada boului care a tras-o la mal cu toată puterea și numai așa scăparăm cu viață... Și acum a uitat... vrea ca înainte, ca pe vremuri... Cine să ne-ajute ? Cine să ne dea mașini ? Cumperi tu mașini ? Faci tu fabrici ? Faci tu îndiguiri ?

— Ba eu nu.

— Da statul da, că dacă e statul bogat, sîntem și noi, iar de nu, nici noi, geaba avem acum pămînt, dacă nu-l putem lucra cum trebuie. Dar eu știu că am să muncesc mai tare ca pe pămîntu meu, că vreau, pînă s-o face Marinică mare, să fie clădite școli pentru ai noștri, să ne meargă copiii la școală. O să ne facă școală, eu am să învăț, cine știe, că eu zic că am cap. Și rusește am învățat și nici pe nemțește nu mă vinzi. Oi învăța acum, dacă nu m-a dat la timp tătica mai departe la școală. Nu că-l învinuiesc : nu a știut, dar acum, dacă s-ar face școli, nu mă mai împiedică nimic. Și Marinică o să învețe, și dacă vrei, și tu poți învăța. Abia știi literele și alde mama de loc.

Erau numai ei în odaie. Era noapte și tăcere. Ion zise :

— Am venit aci la voi, după ce s-a sfîrșit războiul, am venit ca un om încărcat cu o comoară din care va putea da tuturora, că era veste mare ce auzisem eu. Dar oamenii înțeleg greu, iar în casă... am întîmpinat ură. Am crezut că vom înțelege ușor ce timpuri sosesc și că mă va înțelege orice om, așa cum înțelesesem și eu, atît îi de adevărat adevărul ăsta ! Nu zic, sînt și oameni în sat care mă înțeleg. tovarăși, cîțiva... dar nu ajunge. Toți, toată lumea trebuie să înțeleagă, și mai ales greu îi aci în casă, că mama de mă crescu se uită la mine ca la criminal... Mi-au gonit oamenii de pe bătătură, și tot în uliță stau cu ei... Și tu, Axenie...

— Eu, Ioane...

— Nici tu, Axenie, nici tu nu înțelegi, cauți să-mi fii pe plac, dar ți-este frică de mine.

— Eu îs femeia dumitale... cum poţi spune...

— Da, şi ai să mi te supui cu blîndeţe şi cu sufletu înspăimîntat. Aş dori să înţeleagă pămîntu întreg ce-am înţeles eu şi iată că nici mama, nici tata şi nici nevasta nu mă-nţeleg...

— Lumea vorbeşte, orice-ai face ! Nu lua seama, Ioane ! Nici pe mama n-o înţelege satu, că zice că-i nebună după bani.

— Îs la jumătatea drumului, nici caldă, nici rece, încropită şi taman bună de greaţă înţelegerea lor ! Să trăim şi să murim fără să ştim pentru ce, apoi să trăiască şi să moară şi copiii noştri tot ca noi, fără să ştie pentru ce au trudit ! L-ai văzut pe Marinică al nostru ? Îi este trupul ca un strugure şi ce viaţă-l aşteaptă dacă rămîn lucrurile ca înainte, Axenie, ce viaţă ? Ca a noastră viaţă, ca a noastră, la batjocură, la întuneric, la muncă grea, muncă numai pentru gură şi sărăcie, de azi pe mîine...

— Altceva ce-ar mai putea fi ? şopti Axenia pe gînduri.

— Bucurie, Axenie, bucurie ! Să munceşti, dar apoi să ai timp şi să gîndeşti, şi să pricepi şi să ai timp şi să te bucuri de ce-ai înţeles, să ştii pentru ce munceşti, că aşa, dacă avem un ceas, mergem la cîrciumă, să ne ameţim viaţa şi necazu ! Ce să gîndim ? Că o să ne vină repede, repede alt război şi o să mă ia din nou, că-s tînăr, şi că o să vină alt război şi l-or lua şi pe Marinică.

— Doamne !

Au tăcut, speriaţi de cuvintele lor ca de o spaimă care-i pîndea, pe care cuvintele lor ar putea-o aduce. Axenia întrebă :

— Da ce ştii matale, adică dac-ar fi cum zici că trebuie să fie, atunci n-o mai fi război ?

— Eu așa zic, căci ce știu eu, cînd va fi așa cum trebuie pretutindeni nu va mai fi război pe pămînt.

— Și ca să vină vremurile acelea, Ioane, ce trebuie să facem ?

— Întîi, mintea să înțeleagă, și inima să primească, și faptele vin ele apoi orînduite așa cum se cuvine. Eu, pe unde am umblat, am avut timp să gîndesc și mi-au explicat și mie alții care au avut și ei timp să gîndească și am înțeles cîte ceva, Axenie. Și totuși, totuși, or înțelege și ei, or înțelege poate mai greu și mai cu durere, dar or înțelege. Or înțelege binele cu durere. Binele vostru o să-l înțelegeți greu și cu durere. Dar eu am să-mi apăr fericirea, o să mi-o apăr chiar de-o fi să-mi dau viața, și o să mor crezînd că apăr viața celorlalți oameni, că apăr fericirea lui Marinică al meu.

— Al nostru, Ioane.

— Înțelege-mă, Axenie, măcar tu înțelege-mă aici în casă și va fi copilul și al tău, că altfel o să se simtă străin de tine mai tîrziu, așa cum mă simt eu străin de dada Voica, de dînsa, care, pot spune, mi-a fost mamă. O crește mare și o să-ți puie vină că nu l-ai ajutat să-și capete demnitatea de om.

Axenia căscă ochii mari.

— Tu nici nu știi ce înseamnă cuvintele astea : „Demnitatea de om“, cu toate că ți-e sufletul mai curat decît al celor care ți-au întunecat mintea ca să le fii supusă ca o vită.

Axenia, dusă pe gînduri, zise :

— Da cu mama cum o să facem ? Zice că o să rămînem să cerșim... O să se înfurie cînd o auzi ce vorbim. N-o mai fi viață în casă.

Au tăcut. S-a auzit departe un cocoș, apoi altul, apoi mai departe altul.

— Axenie, puterea care vine acum pe lume e mare, e puterea oamenilor care vor să iasă la lumină și să le bată inima fără frică ! Acum ne deșteptăm în zori, o dată cu soarele, și mergem la cîmp și ne este teamă și de ce știm, și de ce tot nu știm, și de secetă, și de ploaie, și cînd se întunecă, seara, obosiți, ne culcăm cu aceeași frică în inimă. Și eu nu mai vreau, Axenie, ajută-mă !

Axenia plîngea. S-au îmbrățișat și Ion și-a simțit și el plînsul nod în gît. De nădejde ar fi plîns, de nădejde. Simțise în Axenia un suflet care-i dăduse crezare, un suflet pe care-l cucerise pentru înfăptuirea gîndurilor lui.

XLIII

Plecau țăranii din sat cu zarzavaturile lor le miri unde. Ajungeau la sute de kilometri, prin Transilvania, Dobrogea. Duceau trufandalele unde știau că vara e mai tîrzie. Se întorceau cu bani și fel de fel de știri de pretutindeni. Făceau zarvă în sat. Se adunau pe la primărie și ascultau la radio. Fiecare ar fi vrut să aibă un radio la el acasă, să asculte mai bine, un radio cu baterie, ziceau, pînă le-or pune electrică, că li se făgăduise că li se va pune. Și apoi iar vorbeau. Nu știau bine ce se va întîmpla, nu înțelegeau și voiau să înțeleagă, pentru că știau că viețile lor sînt legate de viața nouă care lua ființă. Veneau și de la oraș muncitori să-i lămurească ; unii le spuneau că va fi raiul pe pămînt cît ai bate din palme. Asta întotdeauna îl supăra pe Ion. Se amesteca printre ei și striga cu putere.

— Mai bine spuneți-le cinstit că tot începutul îi greu, și abia apoi bine. Că știe toată lumea că așa cum a fost pînă acum nu mai poate fi. Și dacă o înțelege de ce și cum o să fie bine, atunci or munci și or răbda greutatea începutului. N-avem nevoie de oameni proști, puturoși la minte, temători și moi.

Cînd Voica auzea, da din umeri, ieșită din fire. I se înneca glasul în gît :

- - Asta-i lume nebună ! N-are ce vorbi. iacă așa ! O să ajungă rău zmintiții...

Nu voia să asculte la „prostiile“ oamenilor. Ea avea de lucru. Mai ales acum avea de lucru. Toată ziua cu zarzavaturile : pune-le sub sticlă, mută-le de sub sticlă, sădește răsadul, udă răsadul... căci cine scotea mai timpuriu trufandalele, ăla cîștiga mai mult, și Voica era prima în sat. Se luase cu munca și cu cîștigul. Bun cîștig, nu-i vorbă, și mai uitase de temerile ei ; gîndea : „Vorbe, vorbe, iac-așa, vorbe de nebuni. Pînă le-o trece nebunia asta ! Cine a mai auzit așa vorbe ! ? De cînd îi lumea, așa prostii nu s-au vorbit, iacă așa vorbe ! O să le uite ! Tineret prost !“

Dumitru se uita mirat la Ion, de parcă nu-l cunoștea, și dacă pe-o parte era mîndru că vedea pe ceilalți țărani că ascultă vorbele lui, îi era teamă însă și de ce auzea și se frămînta și nu dormea.

Se simțea obosit, deodată vlăguit, și nu știa pentru ce, că nu muncea peste fire, că să fi vrut și n-ar fi putut. Îi slăbiseră puterile, geaba mînca ; iar noaptea îl prindea cîte-un năduf, de se scula Voica să-i dea puțină apă de băut.

Voica se gîndea : „Prea de timpuriu a îmbătrînit Dumitru al meu ! O să mă lase singurică...“ Și i se întuneca inima de grijă. Își zicea : „Rău cu rău, dar mai rău fără de rău“, că-i era teamă să rămînă fără Dumitru. Timpul de care se temuse toată viața îi părea că se apropie, timpul în care, fără avere, bătrînă, va rămîne la pomana copilului făcut de alta, la străin.

Dumitru își aducea aminte că în timpul celuilalt război, în 1918, cînd era el, Dumitru, încă în Moldova — atunci de stătuse doi ani acolo și-l făcuse pe Ion —, auzise că în Rusia s-a făcut revoluție și că e prăpăd, că mor de foame, că se măcelăresc și că o să fie rău de ei, dar el n-a prea ascultat toate aceste zvonuri atunci, că era tînăr și

se grăbea să vină acasă, dar acum se gîndea ce fel de prăpăd a fost acela, dacă acum tot Rusia, Uniunea Sovietică, cum îi zice, e mai mare ca oricînd şi a putut face un război în care l-a bătut pe neamţ, neamţul, care-i cunoscut pentru unelte de război ! Iar Ion, care a fost acum acolo la ei, la faţa locului, cu toate că era rezbel, spunea că se vede urma şi la sate, şi pe cîmp, şi la oraşe, de puterea mare a ţării. Iar acum erau învingători şi asculta lumea întreagă la cuvîntul lor ca la cei dintîi. Dumitru se gîndea, se frămînta : „M-am trudit toată viaţa ca să am ceva pămînt, să-l las lui Ion cînd oi muri, m-am certat cu Voica, femeia mea, toată viaţa, şi să-l văd acum pe Ion că dă de bunăvoie pămîntul în mîini străine şi că-i bucuros de fapta lui, de parc-ar merge la nuntă ? Da Ion nu-i prost : e mîndru, e cumpătat, şi o fi ştiind el mai multe şi mai bine ca mine ! Eu, ce să mă fac !“ Se mai gîndea : „Ştiu şi eu ?! Că l-am văzut eu atunci cînd făcea Voica scandalu cel mare în ajun de nuntă ! Nu mi-a spus el atunci, cu gura lui, că dacă o fi stăpîn pe pămînt, o să-i dea din el şi mă-si ? ! Şi acu, uite-l că mă îndeamnă pe mine şi pe alţii să intrăm în colectivă cu pămînt cu tot ! Să fie oare uşurel băietu, sau o şti el mai bine ca mine, bătrînu ?!“

Dumitru se frămînta, nu putea dormi şi slăbea.

Îi spuse lui Ion :

— Ioane, că-i jale mare pe sufletu meu !

— De ce, tată ?

— Că pentru tine, că eşti copilu meu, da eşti copil străin ei, că te-am făcut cu altă femeie, am luptat toată viaţa, să nu aibă ca pămînt, ca să-ţi fie ca roabă ţie, şi iată, lucru nebănuit, te-ai întors, cu sufletu întors, şi s-au întors şi timpurile, aşa că acum mă tem de tine pentru ea, şi nu

de ea pentru tine, că pînă acu... Oi înstrăina tu averea muncită de mine şi de ea şi-oi lăsa-o pe bătrînă la pomana vecinilor...

— Tată, strigă Ion, cum poţi dumneata...

Ion simţi să se înăbuşe de prinosul avîntat, de curată dorinţă de bine pe care n-o putea face văzută.

— Eu ce să ştiu ! mormăi Dumitru. Parcă eu pricep ! Poate că-s prea bătrîn ca să mai pricep şi să mă bucur de ce te bucuri tu. Aud şi văd, şi nu pricep, că-i greu de priceput. Eu vreau să am pămînt mai mult, cît de mult, să ţi-l las ţie, ea vrea pămînt ca să i-l dau ei, şi tu vrei pămînt ca să-l dai statului... Văd, şi aud, şi nu pricep, că-i greu de priceput şi-mi este sufletu încărcat faţă de dumneaei, că te-a crescut şi a robit lîngă mine. Am să mor încărcat de păcat, că dacă nu pricep eu, cum o să priceapă dînsa... chiar dac-o fi bine ce boscorodiţi voi ! Asta-i...

Ion se frămîntă. Zice :

— Tată, eu de mama n-am să mă las. Nu mă lepăd de dînsa în inima şi fapta mea. E mama mea. Eu aşa socot : e mama mea, şi n-oi lăsa-o cîte zile oi avea, şi cît a muncit dumneaei că am fost eu mic, oi munci eu pentru dînsa că o fi bătrînă.

— Uşurează-mi sufletu, Ioane, uşurează-l, că altă pomană de la tine n-oi cere. Uşurează-mi acu sufletu, cît îs viu, de păcatu meu faţă de ea, că pentru tine l-am făcut păcatu.

— Ai măcar dumneata încredere în mine, tată, că şi eu am suflet în mine şi mă doare şi pe mine că n-are dînsa încredere în mine : mă iscodeşte ca pe un duşman...

Au tăcut. Apoi, deodată, Dumitru întrebă cu năduf :

— Cum, bre, să lucrez eu pentru altu ?

— Dar altul n-o să lucreze pentru dumneata, tată ? N-o lucra nimeni pentru altul, ci toţi or lucra laolaltă pentru toţi. O să lucrăm cu maşini, că doară nu poate ficare să aibă tractorul lui ! Chiar şi cazanu de făcut ţuică şi motoru de scos apă, şi sînt mulţi pe el, damite maşinile mari ! Păi, n-ar fi bine să avem tractoare care să lucreze la cîmp, întovărăşire la tractor, aşa cum ai avut întovărăşire la plug ? Numai că acum, nu cu un consătean, doi, ci cu toată ţara, cu statul, pe legi noi, care ne vor ridica la rînd cu oamenii. Cine să ne cumpere maşini ? Că vezi matale, tată, că dacă are fiecare cîteva pogoane şi le lucrează singur cu rudele lui, sărac rămîne toată viaţa, că abia-i ajunge an de an, dar cu maşinile se scoate rod mai mult. Cu muncă mai puţină, rod mai mult. Ce prisoseşte e pentru făcut alte fabrici, pentru alte maşini... şi aşa stăm în rîndul oamenilor. Ce-ai vrea, tată, ce-ai vrea ? Să te faci dumneata boier cu slugi care să-ţi slujească, aşa cum ai slujit dumneata la boieri şi-ai pătimit ? Cum de nu înţelegi că ce trebuie este o schimbare, ca să nu se mai ştie nicicum de ce-a fost odată, iară nu să iau eu locul tău şi să boieresc şi cu la rîndul meu şi să fie altul slugă nenorocită la mine, şi aşa mereu, roată învîrtită, cît o ţine lumea ! O altă aşezare trebuie, nu cîrpeală ici şi colo... Dar vă e greu să înţelegeţi. Vă ameţiţi cu cîte o pomană şi tot pomană aşteptaţi, în loc să vreţi dreptu vostru. Şi eu cred că a venit vremea să înţelegeţi. Dumneata şi mulţi alţii ca dumneata, în 1907, aţi luat furca şi toporu, ca să vă faceţi dreptate, şi au fost mii de ţărani împuşcaţi atunci, iar acum, că ţi se dă dreptu tău, aşa cum nici n-ai gîndit, nu vreţi să înţelegeţi. Te temi de prieten. Dar ce-ai vrea, tată ? Ştiu, să-ţi mai dea două-

trei pogoane și să te lase în același întuneric ca pînă acum, două-trei pogoane date de rege, ai, ca pe vremuri ? și cu prinosul muncit de noi să petreacă boierimea prin străinătăți...

— Da statu...

— Statul nu petrece. Tocmai statul o fi cel care, cu prinosu, ne va ajuta tot pe noi să ne ridicăm... noi, țăranii, să învățăm carte... Apăi să știi, tată, de la mine că dacă n-ai mai fi rob la boier și să-l lovești în piept pe boieru de te asupri, și să-l omori cu toporu și coasa, că ai avea o bucată poate mai mare de pămînt al tău, apoi tot rob ai să fii la întunericul dumitale, la neputința dumitale de a ieși din ea, că atît de întunecat v-au lăsat cei ce-au domnit pînă acum, că nici binele vostru nu-l mai înțelegeți. Dacă, cu puterea cu care ați pornit-o atunci ca să dărîmați, ați porni-o acum ca să construiți lumea nouă și bună, totul ar fi ușor...

Dumitru rămase multă vreme pe gînduri, și Ion lîngă el, tăcut de parcă aștepta să-i dea timp să înțeleagă. Ion își simțea inima bătînd mai repede și tare. Credea că încrederea lui în viitor ar putea pătrunde pînă în mintea tatălui său. Dumitru zise numai, ca și Axenia :

— Da Voica n-o vrea să-și dea pămîntu nici moartă ! Și dacă oi muri eu, ca ce va face ? Rînduiala e prea nouă pentru bătrînețea mea. Oi merge în mormînt și o-ți face voi ce veți vrea, da mă gîndesc la dînsa, că m-o blestema că nu i-am dat pămîntu... ciricele ei... atunci la tinerețe...

— Tată, o fi greu, dar oi munci întîi pentru mine, cu mașinile, cu toți la un loc, și de... apoi oi munci și la dînsa, cu palmele... așa... pînă o vedea și dînsa că-i mai bine la mine și o veni și dînsa de bunăvoie cu noi toți... Că dacă

n-oi putea-o hotărî cu vorba, om putea-o hotărî cu fapta... Om avea răbdare cu dînsa pînă o vedea că-i mai bine... Tată, să nu credeţi dumneavoastră, mama şi dumneata, că nu mi-e şi mie greu cînd văd că nu mă înţelegeţi... Eu zic, tată, că mi-e foarte greu... N-am crezut niciodată că de gîndul meu de-l crezui bun, am să sufăr atît!...

XLIV

Într-o seară, era primăvară, se întunecase de-a binelea. Dumitru cu Ion au plecat, ca de-atîtea ori, cu căruța cu zarzavaturile spre București. Voiau să fie în zori în piață la oraș. Au încărcat căruța, binișor, să nu se strice prospătura, au legat lanterna aprinsă sub căruță și Dumitru și Ion s-au urcat pe capră. Ion mîna, Dumitru sta lîngă el. Voica le-a dat traista cu mîncare, apă în tigvă și i-a mai dat lui Dumitru o haină mai groasă :

— Ține, că noaptea-i răcoare, i-a spus. Oi fi și dumneata răcit, de te vaiți atît !

Dumitru a dat din cap, îngîndurat că e bolnav și mîndru că Voica are grijă de el.

Și-au plecat. Cîinele, în urma lor, da ocol căruței și alerga cuminte în praf la pas cu ei. A rămas Voica în poartă, s-a uitat lung pînă n-a mai văzut cum se legăna lumina de sub căruță și pînă n-a mai auzit lătratul cîinilor din sat, asmuțiți de zgomotul căruței. Atunci s-a dus în ogradă și a început să-și caute de lucru.

— Mamă, i-a strigat Axenia de pe prispă, nu te culci ?

Voica se ferea în urmă și de Axenia și nu mai vorbea cu ea și Axenia suferea.

— M-oi culca de mi-o fi somn. Vezi-ți de-ale tale. Culcă-te tu, că eu mai zăbovesc, mai păzesc.

— Ce păzești, mamă, ce păzești ?

— Iaca, vîntu și norii, luna și cu stelele. Hai, tacă-ți gura și mergi de te culcă încet, să nu sperii copilu.

A intrat Axenia în casă, a rămas Voica pe-afară. Era lună, dar erau și nori. Cînd nu gîndeai, se întuncca și tot așa se lumina. Voica s-a așezat pe prispă și a apucat-o un dor și a prins a plînge încet. Şi-a plîns viața, și-a plîns inima și n-ar fi putut spune de ce plînge, că nu știa nici ea. În noapte nu-și auzea decît plînsul ei, și, departe, cîte un lătrat de cîine.

A mers Dumitru cu Ion în căruță pe drum. Era răcoare. Mergeau încet cînd se întuneca de nori, dar cînd se lumina de lună, fără să le dea bici, caii o porneau ei singuri mai repede și se auzea pasul moale în praf și cîntul nesfîrșit al roților, care scîrțîiau. Alături, cîinele alerga și el.

Dumitru și Ion tăceau. O dată Ion l-a simțit pe Dumitru, pe tat-su, că se lasă peste el greu ca un sac plin. Ion întoarse capul și-l apucă repede de umeri.

— Tată, îi spuse speriat, ațipișI ?

Dumitru se trezi și se îndreptă.

— M-a furat... bată-l de somn... bătrînețea...

Lui Ion i se păru că tat-su vorbește cam greu, se gîndi c-o fi prea obosit.

— Să-ți fac loc în căruță, să dormi ?

— Nu, că întîrziem și mai stric și din marfă, că-i fragedă. Nu știu ce mi-a fost... bătrînețe... oboseală... că nici tînăr n-oi mai fi. Mînă caii. Stai să beau puțină apă. Mi-o fi căzut greu ce-am mîncat. Aș da-o afară.

Dumitru vorbea greu și Ion își da seama că vorbește greu.

— Să oprim, tată !

— Mînă, că întîrziem...

O pornire iară. Acum era iar întuneric. Pasul cailor se auzea catifelat în praf. Încă nu ajunseseră la drumul mare, la pietre. Apoi s-a făcut iar lumină şi apoi iar întuneric...

Deodată, Ion îl simţi pe tat-su că se clatină şi nu avu timp să-l prindă şi-l simţi că se prăbuşeşte în lături, din căruţă, în drum. Ion opri caii cît putu de repede. Coborî. Inima îi bătea tare. Alergă în urmă. Îl găsi pe tat-su la vreo zece metri, la pămînt, în praf, nemişcat. Cîinele era lîngă el şi scîncea şi-l împingea cu botul. Ion strigă :

— Tată ! Tată !

Dumitru nu răspunse. Ion voi să-l ridice. Era greu ca pămîntul. Ion alergă la căruţă. Aduse apă. Îl stropi. Îl strigă iar. Îl auzi că geme o dată, greu, cu durere.

— Tată... Tală...

Cîinele se aşezase în faţa trupului culcat şi urla.

— Taci ! îi strigă Ion, înspăimîntat. Taci !

Dumitru parcă îşi reveni. Nu vorbea, dar cînd Ion încercă din nou să-l ducă, îl simţi mai uşor : căuta şi el să se ridice. Aşa l-a dus, cu chin şi cu trudă, apoi ridică trupul greu şi-l culcă în căruţă, peste zarzavaturi. Îl frecă, îl stropi cu apă, dar auzindu-i răsuflarea grea, cuprins de spaimă, se urcă repede pe capră, întoarse caii şi o porni în goană înapoi. Întuneric, lumină, nu-i păsa. Gonea.

Cînd a ajuns acasă, Voica era încă în bătătură. A auzit roţile căruţei, a auzit că se opreşte în poartă şi l-a văzut pe Ion cum deschide poarta. S-a repezit şi l-a găsit pe Dumitru, întins în căruţă, că trăgea să moară.

— Adă oţet, să-l frecăm, şopti, dar pînă să vină Axenia şi Ion, Dumitru îşi dase duhul. A murit în braţele Voichii. Atunci un singur ţipăt al Voichii s-a auzit în noapte, sfîşietor, apoi bocetul ei cîntat. S-au adunat vecinii, au aprins

luminare lîngă el în căruţă. Apoi bărbaţii l-au coborît din căruţă, l-au dus în casă, l-au scăldat, l-au îmbrăcat, toate după datină. Voica şi-a pus haine cernite şi fără vorbă a scos bani şi a cheltuit de i-a făcut bătrînului înmormîntare şi praznic cinstit.

Cernită, dreaptă, uscată, cu ochii ei mari, verzi, care păreau şi mai mari şi verzi de lacrimi care nu curgeau, a împărţit mîncarea şi băutura în străchini şi oale înflorate pe care le-a scos, Dumnezeu ştie de unde, de parcă le-ar fi avut anume pregătite. I-a spus lui Ion :

— Le-am adunat. Am crezut că-s pentru mine, da iată că-s pentru el. I le dau, acu să-i fac, că-i mort, ce n-a vrut el să-mi facă mie cît a trăit : o pomană mare. Doar Dumnezeu s-a îndurat de mine şi mi-a făcut el pomană, că acu, cu voia Lui, sînt şi eu parte la moştenire şi stăpînă aci în casa asta. Am şi eu un drept la avere şi pămînt.

Ion, înspăimîntat, a căscat ochii mari. A spus :

— Mamă, doar ai fost totdeauna stăpînă.

— Lasă vorba, se răsti Voica, las-o, că nu m-oi învăţa tu pe mine. Acum dreptu meu e-al meu şi să nu vă prind...

N-a spus cu ce să nu-i prindă, dar pe Ion cuvîntul l-a umplut de groază, nu că i-ar fi fost teamă de ameninţarea ei, dar l-a îngrozit ce gîndea Voica, şi mai ales cît era de străină de tot ce gîndea el. Ion se simţea nenorocit. Îl plîngea pe tat-su, iar cu Voica îi era din ce în ce mai teamă să vorbească. Orice spunea el, ea îi întorcea vorba în duşmănie.

A fost scandal mare cînd au trebuit date taxele de moştenire. Voica striga :

— Ce-i al meu e-al meu, şi pace ! Cui oi da bani pe lucru meu ? Pe pămînt muncit de mine să plătesc ? Am

muncit pe el ca să vă hrănesc pe voi, şi acum eu să plătesc pămîntu muncit de mine o viaţă întreagă ? Văd că te-nţelegi cu cei mai ticăloşi, numai cu mine nu ! Ţi s-a suit la cap de cînd te-ai întors. Ce, eu nu văd ? Şi cauţi să-i ameţeşti de partea ta şi pe ceilalţi. Dar geaba ! Omu cu scaun la cap n-o asculta de tine ! Să plăteşti tu, dacă zici că trebuie plătit, nu eu !

— Toată lumea a plătit cînd a moştenit, zise Ion după ce o privi uluit. Ar fi vrut să strige la ea, dar se stăpîni. Abia murise bătrînul, şi bătrîna era acum în grija lui !

— Ba să plătiţi voi, că pentru voi am muncit eu pe pămîntu ăsta. Asta a fost pămîntu meu de cînd lumea, numai că n-aţi vrut să mi-l daţi la timp, hoţilor, şi-acu vreţi să mă furaţi. Ziceţi că-l daţi statului, da asta n-a fi decît viclenie, ca să-l faci pe numele tău tot, că n-ai margine în pofta ta, Ioane...

Ion umbla ameţit prin ogradă. I-a spus Axeniei în şoaptă, seara, înainte de a adormi :

— Fa, parcă n-ar fi mama tocmai în minţile ei.

Axenia a zis :

— Parcă de cînd se sfîrşi tătica, e mai rău. O să-i treacă. S-o linişti. Se simte şi ea pustiită de el... s-o învăţa... i-o trece.

— Ce să-i treacă, Axenie bre, ce să-i treacă ! Drept să spun, eu totdeauna am gîndit, de cînd am prins să gîndesc, că de n-o mai fi bătrînu, să-i dau bătrînii ce-a cerut ea toată viaţa din pămînt. Să-i dau, să se bucure. Şi bucuros i-aş fi dat. Dar acum ce să-i mai dau, cînd vreau să intrăm cu pămîntu în colectivă ? Doară n-o rămînea ca cu cîteva pogoane nelucrate de nimeni în mijlocu ogorului colectivizat ? Şi nu i-oi da, să zică lumea că-i dau ca să ascund din pămîntu meu, să-l camuflez...

Mai tîrziu, Axenia șopti :

— Cu mama o să fie greu... greu.

— O să fie, spuse Ion ceva mai liniștit.

Voica însă a avut timp — tocmai timpul ăsta cînd toți ceilalți s-au frămîntat — cînd ar fi putut crede că a izbîndit. Ea comanda în casă, Dumitru nu mai era ca s-o înjure, iar Ion și Axenia, tocmai pentru că știau că ce vor ei să facă o va înfuria pe Voica, o lăsau în toanele ei, iar Marinică, cu mînuțele lui mici, o mîngîia pe Voica pe față, fața ei îmbătrînită, uscată. Se urcă în poală la ea, cu picioarele cu tot, cu picioarele lui goale, pline de praf, și cu toată greutatea trupului lui durduliu.

Îi șoptea :

— ...'tu-s testemelu matale, mamă-male.

Voica se prefăcea supărată, că vrea să-l dea jos din brațe, copilul rîdea de se înneca de rîs.

— Pici, afurisenic mică ! Puturosule !

— Ce-am zis, mamă-male, ce-am zis ? numai testemelu am zis. Cîntă, mamă-male, cîntă !

Pe el îl lăsa să se urce și pe țoalele ei. că nu-i era teamă că o fură de bani. Marinică încă nu învățase nici măcar de la Voica puterea banului.

Acel timp, timp de izbîndă pentru Voica, a fost timpul inflației. Ea nu cumpăra nimic, că avea de toate cele acasă, iar de vîndut, vindea toată ziua. Se urcau prețurile, fără să ceri tu mai mult. Parcă înnebunise lumea ! Azvîrlea lumea cu banii ca și cum n-ar fi fost bani. Las' să azvîrle, că ea avea grijă să adune. Da, „saltea de hîrtii" își făcuse Voica ! Nici nu se gîndise vreodată că va vedea cu ochii ei atîția bani, și toți ai ei ! Pămînt al ei, bani ai ei !...

Ieșea la marginea grădinii, spre cîmp. Își privea pămîntul, pămîntul ei, și nu-i păsa de nimic și de nimeni. Avea pămînt, pămîntul ei, avea bani, banii ei. Gîndea să mai cumpere ceva pămînt, fie de la Ion, fie de la alții, de nu s-o învoi cu Ion... Asta gîndea ! Și dacă în jurul ei era frămîntare mare și dacă toată lumea spunea că au venit „timpuri“ cum nu au mai fost, ea nu-i auzea. Da, și pentru ea erau timpuri cum nu au mai fost ! Timp de încredere în puterea averii și de singurătate în bucurie. Ziua privea în zare la cîmpul ei, scăldat de soare, pămîntul ei, iar noaptea se culca și dormea pe maldărul de bani, adunat sub țoale, banii ei.

XLV

Şi, brusc, s-a făcut stabilizarea.

Să fi sunat alarma în sat, şi n-ar fi fost zarvă mai mare. S-a anunţat la radio, primăria a primit ordin telegrafic, a afişat şi a lămurit şi din gură pe oricine întreba : „Iacă, aşa şi aşa şi aşa", adică, pentru cinci milioane lei de persoană se dau două sute cincizeci de lei.

— Şi dacă dau mai mult de cinci milioane ?

— Două sute cincizeci de lei de om. Restul merge la stat înapoi, rebut.

— Şi dacă n-am cinci milioane ?

— N-ai, n-ai, şi pace. Parcă pînă acu ai avut !... Ce te doare ?

Asta a aflat şi Ion, că plecase devreme de-acasă şi trecuse înainte pe la primărie, să mai stea de vorbă de una şi de alta cu cei de acolo. S-a întors în grabă acasă, să-i spuie şi Axeniei.

— Oi fi înţeles tu prost, îi spuse Axenia.

Ion se gîndi, se răzgîndi, apoi strigă :

— Ce să-nţeleg prost, fa ! De ce să înţeleg prost ?! Mai bine ai înţelege tu mai repede !

Dar Axenia, fără să spună altceva, dete şi ea o goană pînă la primărie. Se întoarse pe loc.

— Aşa-i, şopti.

Ion spuse rar, pe gînduri :

— Dai cinci milioane şi-ţi dă două sute cincizeci de lei de om, asta e, şi banii vechi pot bogaţii să-i zvîrle pe gîrlă. S-a sfîrşit cu ei !

Şi Ion rîse înveselit. Axenia a tăcut, apoi s-a uitat la el. A zis :

— Şi cu mama ce-o să facem ? Cîţi bani o fi avînd bătrîna ?

— Om afla... poate acu, rîse Ion cu amărăciune.

— Ioane, ar fi bine să ne dea dînsa şi nouă, şi ţie şi mie, ca să schimbăm cît ni se cuvine de cap de om.

— Nu ne dă nici moartă, fa ! Şi-apoi ce ne trebuie ?

— Îi zicem că-i dăm tot ei să-i păstreze.

— Nu ne crede, fa ! Şi iară zic : ce ne trebuie ?

— I-o fi milă de Marinică, bre, şi i-o da lui.

Ion prinse privirea deznădăjduită a Axeniei.

— Te potoleşte, Axenie. Om munci, că sîntem tineri. Asta-i. Că din muncă am trăit şi pînă acum, că de banii ei dosiţi sub saltea nici noi, nici dînsa nu ne-am folosit.

— Aşa-i.

— Şi apoi, eu am zis că aştept să vină timpurile aşteptate de mine, şi acu, că veniră, nu m-oi speria ! Asta-i începutul, că într-un fel tot trebuie să înceapă. Nu om fi ca oamenii care vor să fie cîmpu îmbelşugat, aşteaptă ploaia şi, cînd îi prinde ploaia, se plîng că li se strică ţoalele de pe ei. Om răbda pînă s-o lumina... şi acum... o veni o lumină mai mare. Eu asta aştept ! Măcar şi în ciuda mamei, că mă întărîtă de numai eu ştiu cum mai rabd !

Voica intră în odaia unde vorbeau ei.

— Ce-i cu voi ? Îi Marinică bolnav ?

— Copilu-i sănătos, spuse Ion răspicat.

— Ce aveţi, bre, ce aveţi ?

— Mamă... începu Ion, dar nu apucă să termine.

— Mamă, începu Axenia, dar tăcu şi ea.

Voica însă era veselă.

— Ce e, bre, ce e ? Îs vaca, porcu, calu bolnav ? Vi s-au înecat corăbiile, s-au s-a făcut iar războel ?

— Războel nu, dar stabilizare, da, zise Ion.

— Ce-i aia ?

— Iacă, statul ne ia banii toţi şi ne dă la fiecare om două sute cinci zeci de lei, dacă ducem cinci milioane.

Dacă Voica nu l-a plesnit pe Ion a fost numai pentru că uimirea a întrecut revolta.

— Ce, bre ?...

Axenia spuse şi ea într-o suflare :

— Iaca... asta-i.

— Mamă, îi spuse Ion foarte rar, tocmai voiam să venim la dumneata, să vorbim.

Voica îl privi, se gîndi puţin şi întrebă :

— Nu-i minciună ce spui tu, bre ?

— Nu-i.

— Apoi, spuse Voica, o să facem ce-am făcut întotdeauna cînd a fost greu : o să tăcem şi nu zicem nimic. Banii sînt ascunşi de nu ştie nimeni de ei. Nici voi. Ducem aşa... ceva bănet de ochii lumii, ne plîngem că nu avem şi pe urmă scoatem cînd o fi nevoie din cei ascunşi... Că dacă nu eram eu... şi nu strîngeam...

Ion o întrerupse :

— Mamă, nu-i aşa...

— ...c-oi fi ştiind tu mai bine ca mîne ce am !

— Nu, mamă, nu ştiu mai bine ca dumneata ce ai, dar ştiu ce nu ştii dumneata, că, după stabilizare, banii dumitale n-or să mai fie bani, fie că-i scoţi, fie că-i ţii ascunşi.

— Ia te uită ! Banii să nu mai fie bani ! Deşteptule !

Ion se supără.

—

— Geaba mă batjocorești. Și nici nu poți matale înțelege ce se întîmplă !

— Mamă, zise Axenia, mai bine, bre, ai asculta și matale la ce zice Ion : se dă două sute cincizeci de lei la cinci milioane de cap de om, auzi matale : două sute cincizeci de lei la cinci milioane. Ce întrece... s-a sfîrșit cu ei. Dacă dumneata ne-ai da și nouă... poate că am putea spune că și Marinică are strînși pe numele lui, am putea căpăta mai mult, fiecare cîte două sute cincizeci de lei.

Voica se înroși, căscă ochii mari.

— Bine, bre, spuse, da tu crezi că eu îs dobitoacă, să cred ce-mi spuneți ? Auzi tu ! Îi pe față că rîvniți la banii mei, munciți de mine, că nu știți cum să-i apucați... Auzi, și lui Marinică ! A strîns Marinică !

Ion se înfurie. Strigă :

— Să vă potoliți ! Auzi vorbă ! Eu nu-s bogat, n-am bani și n-oi lua de la dînsa. O privește de are ! Noi om munci cu toții laolaltă. Ce, parcă cei săraci din sat or muri ! Bogații or muri. De ciudă or muri. Nu, mamă, nu rîvnim, mai zise Ion.

— Atunci, ce ?

— Iaca, s-a făcut stabilizarea.

Axenia, de rușine, își îngropase fața în mîini. Voica îi privi lung pe amîndoi și înțelese că se petrece altceva decît gîndea ea. Nu mai zise nimic. Se duse la ea în odaie și, după cîteva minute, Ion o văzu cum pleacă în grabă spre primărie. Își pusese pe cap testemelul negru, cel nou și mare. Nu mai ieșise din ogradă de nu mai țineau minte cît. Mergea repede de parcă întinerise. Ion și Axenia, încremeniți, au privit-o. N-au așteptat mult, că Voica s-a întors îndată. Era ca pămîntul. N-a spus nimic, nici un cuvînt. A intrat iar la ea în odaie și a trîntit ușa în urma ei. Ion cu

Axenia, în picioare, au stat tot încremeniți, dar numai cîteva minute, căci Voica a ieșit din nou și, ca șarpele cînd se strecoară prin buruieni, plecă din nou la drum. A mers iar la primărie și s-a întors iar. Acum umbla ca nebună. Intră în casă, strigînd :

— Așa-i, așa-i... și zice că înfunzi ocna de nu faci cum zic ei. Aoleu, aoleu și vai de zilele noastre... aoleu...

Și a intrat din nou la ea în odaie. Ion și Axenia n-au îndrăznit nici acum să meargă după ea, dar au auzit cum geme și cum plînge și s-au simțit neputincioși. O clipă Ion se gîndi să meargă totuși la bătrînă, să încerce s-o lămurească și pe dînsa...

— Banii mei, banii... că n-am știut muri la timp ! striga Voica din odaie. Banii mei, bănetu meu...

Ce i-ar fi putut Ion spune ? A rămas nemișcat.

Apoi Voica, cu o legătură mare în mînă, s-a grăbit iar spre primărie. Ion și Axenia au pornit-o pe urma ei, nelinișțiți.

Atîta a fost, că a întors o dată capul și le-a strigat :

— Te-ai învoit cu ei ? ! Auzi, banii să nu mai fie bani buni ! De cînd am deslușit eu că te-ai învoit cu tot satu împotriva mea ! Străin ai fost, cu străinii te învoiești !

Și au pornit tustrei așa la primărie : Voica înainte, Ion și Axenia în urmă.

Cînd au ajuns, era lume multă adunată, gălăgie amețită de vorbă în gură mare. Cînd i-a văzut sosind, lumea s-a dat la o parte și s-a făcut o liniște de n-ai fi crezut ! Se uitau la ei ca la ursul în două labe. Fiecare spunea : „Acum om afla cît a strîns bîta Voica !“ Voica a înaintat pînă în ușa primăriei, a urcat treapta de ciment, s-a întors cu fața ei pămîntie, cu ochii rătăciți, la oamenii care se înghesuiau să vadă ce-a adus, cît strînsese, cît îi era de mare

comoara mult pomenită — şi cu o furie care-i rătăcea mintea, a desfăcut legătura şi a azvîrlit banii, hîrtiile, miile şi milioanele, împrăştiindu-le în faţa ei. Uşor, vîntul a zburat hîrtiile, a risipit bănetul.

— Na-vă bani, a strigat către ţărani, către Ion şi Axenia — cîini blestemaţi, că asta aţi vrut : banii mei, na-vă bani ! Bani munciţi de mine şi de tat-tu ! Na-vă bani...

Lumea văzînd, uluită, atîta bănet şi uitînd că nu mai au valoare, s-a repezit să-i adune de jos, s-au înghesuit şi s-au îmbrîncit, că erau şi oameni săraci, care nu aveau, şi s-au repezit şi cei bogaţi, cei care aveau, că îi ameţise atîta bănet azvîrlit şi s-au luat la bătaie pe el. S-a repezit şi Axenia să adune. Ion a oprit-o, a ţinut-o de mînă cu putere. Faţa lui era albă ca varul. Dar Voica, văzînd că lumea adună banii ei, a crezut că-s buni, că o pradă, şi-a pierdut de tot minţile şi s-a repezit şi ea în gloată, dînd pumni, şi-a început să-şi adune banii, răcnind :

— La o parte, că-s ai mei ! În lături... hoţilor, ai mei sînt... tîlharilor !

Ion s-a dus la ea şi a luat-o de mîini cu putere.

— Mamă, ce faci, că ne rîde satu ! Dă-i naibii de bani, că nu mai sînt buni !

Voica striga :

— M-au păcălit... tu m-ai păcălit. Dacă nu-s buni, de ce-i adună ? Adună şi tu, că ni-i fură ! Fie-ţi milă de mine, Ioane...

Dar Ion, voinic, înalt, a stăpînit-o.

— Mergem acasă, mamă, ţi-am spus că mă supăr acu rău !

Şi a poruncit către oameni :

— Potoliţi-vă, nebunilor ! Vă puneţi mintea cu o femeie bătrînă ? Nu ştiţi că banii ăştia nu mai au valoare ?

Oamenii, speriați, s-au dat la o parte. Și Ion a strigat către Axenia :

— Ia, fă, cît ni se cuvine la tuspatru, dreptul nostru, dă statului ce-i al statului și vino apoi acasă.

Și Ion a plecat cu Voica. O ducea ca pe un copil. Voica se zbătu mai întîi, apoi pe drum, încet, se potoli și începu să meargă plîngînd. O îneca plînsul. Ion nu-i da drumul, o ducea mai de umeri, mai de braț, mai de mînă. Așa îl ducea Voica pe el cînd era mic și făcea năzbîtii prin sat. Lui Ion i se umplu sufletul de milă pentru ea. Era acum bătrînă, mai aproape de moarte ca de viață. Acum nu o mai putea schimba. Acum trebuia s-o primească așa cum era ea... s-o rabde așa... O simțea cum îi plînge în mîini, o simțea cum o scutură plînsul... trupul bătrîn scuturat de plîns...

— Mamă, nu mai plînge pentru niște spurcați de bani... Lasă, că om face alții. Ți i-oi da dumitale să-i păstrezi...

Repede ca fulgerul, Voica îi aruncă o privire. Privirile lor se întîlniră. Ion îi zise :

— De ce nu ai matale încredere în mine, că oi ști eu ce fac și ce zic... Că n-oi fi eu dușman casei mele... nu mai plînge, mamă... Te potolește... Cum poți crede că am adunat satul, să te prade ?... Ce interes aș avea ? Eu nu-s omu banului, matale știi... Asta nu-i pus la cale de mine, să te prade satul...

O luă cu mîna de după umăr. Da, așa îl ducea ea cînd era el mic... Acum o ducea el pe ea...

Voica simți mila din sufletul lui. Se opri locului, își acoperi fața cu mîinile și boci încet :

— Vai de zilele mele... vai de bătrînețea mea amară... că am ajuns la pomana ta, Ioane...

— Nu ești la pomană, mamă, e casa dumitale, și noi stăm, ca neamurile, de, în casa dumitale, că n-oi sta singurică... Nu te-oi lăsa singurică... la bătrînețe. Stăm cu dumneata.

Voica zise cu glas înăbușit :

— Măcar dă-mi Ioane, pămîntu de mi-l făgăduiși, Ioane... dă-mi, Ioane, și-oi muri liniștită. Cît mai am de trăit ? Tot la tine o trece de-oi muri eu... Măcar pămîntu să nu-l pierdem...

Ion se opri. Erau acum față în față.

— Nu știu cum să-ți spun ca să mă-nțelegi, mamă... Eu doresc să trăiești cît mai mult, cu noi, din viața noastră viață, și ce-oi face eu pentru copiii mei oi face și pentru dumneata. Toți laolaltă...

— Eu nu sînt copil... Tu ești copilul meu... Eu te-am crescut, eu te-am păzit, eu te-am legănat, eu te-am îngrijit, eu am muncit... Ioane, nu mă nenoroci, că au venit timpuri de nebunie, de nu mai știe nimeni ce-i al lui și ce-i al altuia... Nu văzuși ce era la primărie ?... Și tu n-ai putere să lupți pentru avere... tu ești așa de crezi tot ce ți se spune și mai bine m-ai crede pe mine... Ce bine pot să-ți vrea străinii ?... Nu văzuși cum îmi luă tot bănetu, bunătate de bănet muncit de mine, adunat de mine ?! Ce dreptate poate fi : tu să muncești, și ei să-ți ia rodu, banii, boii, pămîntu, averea... Să-mi dai pămîntu, Ioane. Mie să mi-l dai, Ioane, că eu ți l-oi păzi. Nu înstrăina pămîntu pe care am muncit o viață !...

Ion simți o nădușeală pe frunte. Cum și în ce fel i-ar putea vorbi acestei femei, ca să-l înțeleagă, să-l creadă ?

— Nici eu nu mai sînt copil. Poate că știu acum mai multe ca matale.

Voica îl privi pe furiș. Ion simți tot dispreţul ei întunecat. Neînţelegerea era zid între ei. Își auzeau glasurile, dar nu prindeau și înţelesurile cuprinse în cuvinte. Voica o porni spre casă, plîngînd, jelind. Ion îi stătu iar alături. Merse cu ea.

— Bănetul meu... banii mei... adunaţi de mine... hoţii... hoţii... tîlharii... Sînteţi tot satu ca niște curci plouate, auzi tu, curcă plouată, nimeni să nu ia toporu în mînă și să spargă ușa primăriei, să porncască o revoluţie dreaptă ! Aţi înnebunit cu toţii, și ăi de fură fără rușine, și ăi de se lasă furaţi...

— Taci, mamă, că nu știi ce spui. Taci, că nu pot răbda...

— Ce păcate oi fi avînd eu, de mi-a fost dat să trăiesc timpuri de nebunie răbdate de tîmpiţi, timpuri de tîlhăric, de tîlhărie, auzi tu, tîlharule ?

Voica strigă deodată atît de tare, de se întoarse lumea în drum și de ieșiră în poartă cei de erau pe-acasă, să-i vază ce-au păţit. Ion o ducea spre casă, ca pe un om beat, mai trăgînd-o, mai împingînd-o. Și Voica striga, ca înșfăcată de o fiară.

Ion o băgă în casă cu de-a sila. În tindă, lîngă vatră, Voica urla cu furie, cu spume la gură :

— Ticălos, nemernic, tîlhar, cîine blestemat, corcitură, neam de ţigan, lepădătură de rușine... pe cine am crescut, pe cine am crescut, să mă omoare... lepădătură, ucigaș !... Auzi, să dea banii mei, pămîntu meu...

Nu erau decît ei doi în casă, singuri. Ion, înalt, puternic, îi sta în faţă și răbda. Nădușeala îi curgea pe frunte. Inima îi bătea de-a auzea în tîmple. Voica îl privi, apoi se apropie de el și-l scuipă drept în faţă, pe obraz. Ion nu se mișcă. Încet, cu dosul palmei, șterse scuipătura. Își amintea perfect : așa îl scuipase atunci, cînd era mic, în cîmp, la inun-

dație, așa îl scuipase că nu fusese cuminte și așa răbdase și atunci, în deplină curățenie de suflet. Își amintea. O văzu parcă iar aievea, o avea în față, luptînd cu apele... cu boii... cu căruța... și cu el, Ion, legat de gîtul ei, ca să nu-l piarză. Știa tot satul că-l scăpase de la înec... că luptase cu viața ei ca să-l scape !

— ...lepădătură... că mai bine te lăsam să mori... să te fi strîns de gît... asta de făceam, bine făceam... că n-ar fi aflat nimeni... și trăiam eu fără dușman în casă... Tu mureai și eu trăiam, iară acum trăiești tu și mor eu... mă omori tu. Auzi, mă omori ! Ucigaș !

Ion sta nemișcat. Îl durea inima. Ar fi strigat ca atunci, înspăimîntat : „Mamă, mamă !“ Spuse o dată, încet, așa, mai mult ca pentru el : „Mamă“. Voica îl auzi și izbucni în gemete și plîns, în hohote de plîns, apoi, deodată, fugi la ea în odaie, trînti ușa și trase zăvorul.

„Numai de nu s-ar spînzura... gîndi Ion, numai de nu s-ar spînzura !“

Rămase nemișcat, în picioare, în mijlocul tindei. Fără vrere, își mai șterse o dată locul, acum uscat și curat, al scuipăturii. Îi ardea fața. Șopti :

„Și alta nu pot face. Nu pot să-mi calc sufletul... pentru gîndurile ei bătrîne ! Alta nu pot face ! Numai de nu s-ar spînzura ! E spre binele tuturor ! Eu așa cred !“

Auzea hohotele Voichii de plîns înăbușit în țoale. După un timp, Ion ieși în tindă, apoi merse spre grădină, spre cîmp. Dorea să uite, să se desprindă de strînsoarea gîndurilor lui. Se uită în jurul lui. Asupra, victoria soarelui era deplină, cerul, de un albastru desăvîrșit, puterea pămîntului roditor nestăvilită. Totul părea că așteaptă înfăptuirea sacră, eternă a vieții. Ion suflă greu, un suspin din adînc dezlegat.

Voica a zăcut bolnavă cîteva zile. Slăbise, era galbenă, nu mai avea putere, părea îmbătrînită de tot și nu mai avea plăcere de nimic... Numai Marinică o mai scotea din ale ei. Voica îi cînta încet, în șoaptă, și numai de moarte îi cînta. Copilul, neștiutor, vesel, cînta și el după ea. Se jucau amîndoi pe prispă.

Ion cu Axenia vorbeau :

— Parcă a dat în mintea copiilor.

— Ar trebui s-o ducem cu căruța la București, la doctor.

— Nu vrea, bre, se teme de noi. O zice că o izgonim.

Axenia era din nou însărcinată. Lucra greu, și Voica a început iar să trebăluiască prin casă, prin bătătură, pe la găini, pe la porci. Marinică se ținea după ea.

— Mamă-male, 'tu-s testemelu matale !

— Ia te uită, obraznicu ! spunea Voica cu mîndrie. Dar Axeniei îi șoptea, pe unde o întîlnea, cu ură :

— Vezi, să ne faci o fată, o fată, să-și blesteme zilele, ca mine... s-o batjocorească lumea... ca pe mine... așa cum oi fi și tu batjocorită la vremea ta !

Oarecum se mai potolise, dar încă o mai vedeau la marginea grădinii, privind îndelung spre cîmp, cîmpul ei... pămîntul ei... jelind încet...

Se făcuse toamnă. Pămîntul era tuns, galben, istovit. Își făcuse datoria. După rod, voia să se odihnească. Sta culcat, nemișcat. Asupra, cerul aburit de ceața toamnei, avea o privire șteарsă, ca pierdută în amintirea unui vis trecut.

XLVI

Și totuși, nu mult după aceea, nici un an după stabilizare, Ion a trebuit să-i spuie și Voichii că au hotărît să intre în colectivă cu pămîntul lor, tot.

Ion îi spuse. Era și Axenia de față :

— Sînt legi noi, mamă. S-a făcut revoluție. Și eu nu vreau să rămîn urma !

Voica încremeni, apoi izbucni vijelia :

— Ce revoluție, bre, că eu n-am văzut nimica ! Așa revoluție, îndată după moartea lui tat-tu, că abia trecu anu de cînd se fîrși ! Asta-i așteptat o viață întreagă, moartea bătrînului, ca să-mi iei pămîntu de mi-l făgăduiși ! D-aia ai plătit tu așa ușor taxele de moștenire, că ziceai că tot mi-l iei tu ! Și a fost o vreme cînd te lăudai că, dacă moare bătrînu, mi-oi da tu pămîntu de nu vru să mi-l dea el ! Vorbe, vorbe, și-acu... alte vorbe : „Binele poporului !“ Auzi, tu, Ion al lui Dumitru, copilu nimănui, adus în paporniță, vrea binele poporului... Proorocu satului... Proorocu satului ! Iei pămîntu ce mi-l făgăduiși mie și-l dai să vază lumea că ai de unde da ! Tat-tu și cu mine am muncit pe el... nu tu, netrebnicule, și acu te fălești cu el... auzi tu, revoluție... pe socoteala mea ! Binele poporului, revoluție pe socoteala mea ! Să faceți revoluție și comunism pe pămîntu vostru, nu pe-al meu ! Oi fi eu bătrînă, nepriincioasă, prăpădită, că lîngă tine, muncind pentru tine, am îmbătrînit și m-am prăpădit, dar mintea

mi-e limpede. Te-am spălat, te-am hrănit, am stat noaptea trează dacă ardeai... copilu meu să fi fost și nu te-ngrijeam mai bine !

— Mamă !

— Nici o mamă, că abia muri tat-tu, și te-ai prins cu Axenia să-mi luați pămîntu ! Că și pe ea ți-am peţit-o și am adus-o în casă și am stat lîngă ea și amu s-a întors și ea împotriva mea ! Cine vă crede că-l dați statului ?! Eu nu. Minciuni... Îl luaţi voi... și nici cu banii nu știu ce-ați făcut ! O fi adunat Axenia în urma mea !

Ion și Axenia se uitară unul la altul, ameţiţi. Vrură să vorbească deodată amîndoi, dar Voica nu-i lăsă, le tăie vorba :

— Ajungă-vă ! Să tăceţi ! Cuvîntul vostru e minciună ! Mîine, poimîine mă trezesc cu mă-ta, cea de te-a făcut, aci, adusă de tine...

— Nici nu știe unde e, șopti Axenia.

— Poate s-o scot din mormînt, s-o aduc, de-aș ști unde-i e mormîntul, mormăi Ion.

— Ba în mormînt pe mine ai să mă bagi, blestematule, că blestemîndu-te am să mor.

Axenia strigă :

— Ce-ai cu noi, mamă, ce-ai cu noi ?

Ion o îmbrînci pe Axenia spre ușă, spunîndu-i :

— Taci, fa, taci ! Ce strigi la bătrînă ?

Dar Voica strigă ea către Ion :

— Dai în ea, ca să nu dai în mine, cîine !

Ion rămase singur cu Voica, se întoarse de la ușă. Făcu doi pași. Se opri chiar în faţa Voichii.

— Ce-ţi veni, mamă ? o întrebă.

O clipă, Voica se potoli ca sub farmec, se gîndi adînc și apoi începu pe îndelete, dar cu năduf :

— Iacă, a murit tat-tu, banii mi s-au dus, că voi știți ce-a fost cu stabilizarea aia și voi știți ce-ați făcut cu banii mei, că eu nu i-am mai văzut, și acum vreți să-mi luați și pămîntu și nu știți cum să faceți, că vă e frică de lege, că de Dumnezeu ați uitat. Toată ziua pînă în noapte șu, șu, șu între voi și cu toată lumea ca să nu aud eu. Ce, nu văd că vă feriți de mine în casa mea ? ! Ce te-ascunzi de mine, bre ? strigă deodată Voica cu glas tare. Ca să-mi faci vreun bine te-ascunzi ? Hoțu se ascunde, nu omu cinstit ! Cauți lege și tovarăși în sat, ca să nu te huiduie apoi lumea că vrei să-mi iei pămîntu. De ce nu dați cu pietre în mine, să mă alungați, că văd că cu satu întreg ați căzut la învoială potriva mea ! Dați pămîntu ? S-a făcut stabilizare și pe pămînt ? De ce-l dați ? De bunăvoie îl dați ? Cine vă crede ? Căutați să mă loviți pe la spate, în întuneric. Auzi, revoluție, comunism ! Să te duci să dai de bunăvoie averea la străini ? Bă, revoluție e să iei sapa în mîini și să dai în cine se atinge de averea ta, asta e revoluție ! Revoluție e să iei pămînt, nu să dai ! Cînd ziceți că ne dă pămînt, cînd ziceți să-l dăm înapoi pe tot ! Bre, Ioane, fă-l pe numele meu, că m-oi lupta eu cu comuniștii, că ție ți-e frică. M-oi lupta și l-oi ține, și la urmă tot al tău o fi cînd o cade comuniștii de la putere. Cît or mai sta, bre ? Cît ? Cinci, șase luni... Vorbește lumea în sat că vin americanii și-i gonește. Zice că au auzit la radio...

Ion simți că se roșește și că-și stăpînește cu greu furia. O vedea pe femeia care-l crescuse, bajtocorind ce-i era mai scump : încrederea în viitor, încrederea că nu va mai fi asuprit, ascuns, cu frica foamei, cu frica de necunoscut, el și toți cei de seama lui, ei și urmașii lor. Nu simțea nici un fel de dușmănie împotriva ei, numai milă și aprigă îndîrjire, să scape, și o dată cu el, să scape și ceilalți de

întuneric, să treacă timpurile de întuneric. Cine o înțelege, bine, că cine nu... În clipa asta, și-ar fi dat viața, ca să fie așa cum crede el că e bine și să înțeleagă toată lumea și să ajute. Îndură chinul cu bucurie, cu mîndrie, i se părea plată mică chinul lui față de visul ce-l visa împlinit. Îi spuse cu glas aproape stăpînit :

— Sînt legi noi, mamă. O să fie mai bine, bine așa cum nu a mai fost pînă acum. Mai tîrziu...

— Bine potriva mea...

— O să dăm toți pămîntu, să fie comun, statu ne dă întîi nouă pămînt, pămîntu de la boieri, la care ai rîvnit o viață întreagă.

— Și ?

— Și-apoi, cine a înțeles cum merg treburile îl întovărășește, adică îl lucrează în comun, îl muncim cu toții laolaltă. Ne dă statul unelte, mașini, motoare, și noi împărțim rodu... E greu de înțeles pentru dumneata... dar vezi că aproape tot satu a înțeles !

Voica nici nu asculta decît pe jumătate ce spunea Ion. Înălță furioasă din umeri.

— O să împărțiți pumni și palme la împărțeală. E greu de înțeles, băiete, pentru că ce spui tu îs prostii, și ce spun eu e în firea omului de cînd lumea și pămîntu. Să nu dai averea din mîini nici mort, că fără ea ești ca și mort !

— O să ni se dea dreptul după muncă !

— Minciuni știi tu multe, da cu mine nu merge. Auzi vorbă, să ne ia pămîntu spre binele nostru ! I-auzi vorbă ! Ascultă la mine, că-s bătrînă și știu !

Dar Ion știa că acum, ca să știi, trebuie să fii tînăr, să-ți fie măcar mintea tînără, dacă nu și anii ! Încercă totuși, simțind că e zadarnic, să-și facă datoria :

— Mamă, o să ne facă școli, spitale...

— Ce, bre, dacă ne face spitale, nu mai murim ? Că de spitale am eu nevoie, parcă nu pot muri și la mine în casă, în țoalele mele. Cum am trăit și pînă acu, fără spital și fără spițeri, om mai trăi și de acum înainte. Auzi vorbă, să ne ia pămîntu ca să ne facă spitale ! Apoi fără pămînt e drept că vom avea nevoie de spital. Auzi, să ne ia pămîntu și încă să ne și bucurăm... Care e prostu de vorbi așa, să-l văd și eu cum arată. O fi arătînd ca tine, neisprăvitule ! Nici pe trin nu m-am suit niciodată și nu m-oi sui să merg la spital, în blestemățiile voastre, că nu vă mai ajunge casa voastră, pămîntu vostru și picioarele voastre. Am picioare să umblu și am să umblu ca să-mi păstrez dreptu meu !

— Da în căruță de ce te sui, mamă ?

— Asta am apucat-o din bătrîni : caru-i car și boii-s boi, da de trin, spital și școli n-am nevoie...

— De ce nu sapi cu plugu de lemn, că și pe el l-ai apucat din bătrîni ? Văd că-l azvîrlișI și-l luași pe cel de fier ! Lasă, mamă, că știu eu ce vrei. Vrei să fii dumneata bogată în sat... Iar ăi săraci să-ți muncească dumitale. Atît. Vrei să treci în rîndu bogaților, și pe lume să rămînă tot atîta sărăcie. Nu vrei să schimbăm lucrurile și să aibă toată lumea ce îmbuca...

— Obraznicule !...

— Nu, mamă, nu. Eu vreau școli. Eu vreau și m-oi lupta ca Marinică să meargă la școală și noi toți să lucrăm cu mașinile, nu cu palmele, și eu pămîntu meu tot l-oi da. Spune, mamă, ai fost matale fericită cu orînduirea care a fost, de te lupți așa să nu se schimbe nimic ?!

— Geaba, că știu că te lupți să-mi iei pămîntu. M-oi duce la București, chiar și pe jos, m-oi duce la rege, la

rege m-oi duce, m-oi așeza în genunchi în fața lui și i-oi spune ce faceți voi cu țara... i-oi spune...

— Nu mai e rege, mamă. L-am gonit. A fugit, că a fost regele bogaților, nu al săracilor ! Pentru bogați milă, nu pentru săraci. Ți-a mers bine cît a fost rege ? Nu te-ai culcat niciodată flămîndă ? N-ai plîns niciodată, mamă, cît a fost rege ?

Voica îl privi cu ochii căscați, dar deodată scuipă și strigă și mai tare :

— Ptiu, mucosule, ai tu mutră ! Auzi vorbă : „L-am gonit". Poate l-ai gonit tu, bre, pe rege ? Geaba : nu-ți dau pămîntu nici moartă, auzi tu, bre, nici moartă, nici moartă ! Că tu pentru interesu tău, potriva mea, lupți. Nu-l dau și cu mine în casă viață n-oi mai avea. Și pe mine în pămînt să mă îngropați, în pămîntu meu, colea, la marginea cîmpului, auzi, bre, nu la cimitir, nu la colectivă, nu cu străinii la un loc, nu cu tine, că străini mi-ați fost și tu, și tat-tu. N-am nevoie de cimitir, să nu mă îngropi lîngă tat-tu și nici cu tine la un loc. În pămîntu meu, singură, să-l simt greu pe piept, să simt că-i al meu și că-mi ține oftatu... și să mă odihnesc și eu... Cu el în brațe să mă odihnesc, să-l simt că-i al meu. Că voi, oamenii mei, tu, copil crescut de mine, m-ați tîlhărit cu vorbele voastre de beție... Maică, măiculița mea, blestem pe capu meu, că, dacă n-am avut loc pe pămînt, oi avea loc în pămînt.

Voica plîngea cu hohote.

— Mamă !

— Să taci, să taci și să piei din fața mea, să nu-mi zici mamă ! De ce nu m-a orbit domnu la vreme, să nu te fi văzut — ochii mei să nu te fi văzut, urechile mele să nu te fi auzit, mîinile mele să nu te fi spălat, gura mea să nu

te fi sărutat, gura mea să nu te fi binecuvîntat... Să nu mai îndrăznești să-mi spui „mamă“ !

Ion o privi lung, apoi, obosit de zădărnicia luptei, ieși din odaie. O auzea în urma lui pe Voica cum bocește. Merse la Axenia. Axenia îl întrebă :

— S-a mai potolit ?

— Dînsa una știe, una spune, zise Ion.

Axenia îl privi, uimită, dar tăcu. Ochii lui străluceau a lacrimă și așa nu-l văzuse niciodată.

Într-un tîrziu, Ion spuse :

— De cînd a murit bătrînu...

Dar Axenia îi luă cuvîntul :

— De cînd a murit bătrînu, vai de zilele noastre, a dat în mintea copiilor, asta e !

— În mintea copiilor și în mintea nebunilor și altcum n-am ce zice. Toate relele din sufletul ei s-au întîlnit ! Nu vezi că tot satu stă să vază ce-i cu noi? Mă opresc oamenii pe drum și mă întreabă în batjocură : „Eh, zic, cu noi vorbișsi într-un fel și ne convinseși, dar pe mă-ta nu o poți scoate din ale ei ! Cuminte a fost bietul Dumitru de nu i-a dat pămînt, că de-i da pămîntu, v-ar da acum afară Voica pe voi din casă !“

— O fi că ne-ar da, că nici de Marinică nu-i pasă...

— A suferit o viață întreagă din pricina legilor timpului ei, a trăit speriată, înjosită, și acum, că lucrurile s-au schimbat spre bine, iat-o că nu vrea. Ea vrea să rămînă lucrurile cum au fost. Ea să aibă pămînt. Atît. De nimeni nu-i pasă ! E ca un om care plînge că-l strînge încălțămintea și umblă și plînge, și-i dai ghete bune și largi, să-și schimbe încălțarea veche, și nu vrea și tot umblă cu cele vechi și tot plînge ! Iară zic, am fost pentru ea copil străin

și străin am rămas ! Numai la interes s-a gîndit. Să-mi fi fost mamă, m-ar fi înțeles, așa cum m-ai înțeles tu, că-mi ești nevastă. Și mi-e greu taman pentru că nu-mi este mamă bună, ci numai că mă crescu și se trudi cu mine să mă vază om în toată firea, eu, copil străin, și mă doare și de amintirea tatii, mort, că aș vrea să-i împlinesc voia de mi-o spuse și de care și eu i-am spus că o voi ține, să am grijă de femeia lui, femeia care m-a crescut. Mi-am călcat cuvîntul dat lor, Axenie ! Dar vezi, Axenie, că ce vreau eu de la viață o să ne salveze pe toți și nu mă pot opri la jumătatea drumului de mila mamei mele, care e bătrînă și nu mai poate înțelege. Că vezi tu că și pe Marinică de-l lași să facă ce vrea el, apoi fără să vrea numai rău ți-ar face, ar da foc la casă, ar cădea în fîntînă, că mintea lui nu poate înțelege...

S-au culcat și, noaptea tîrziu, Axenia s-a trezit de glasul lui Ion. L-a văzut că stă în capul oaselor și l-a auzit că spunea, spunea cu putere :

— Oarbă, oarbă, oarbă ! Umblă ziua-n amiaza mare cu ochii deschiși și nu vede că e lumină. Zice că e întuneric. Și în soare de-ar privi și tot întuneric zice că-i. A orbit-o setea de pămînt, setea de avere. Oarbă. Dar eu nu m-oi lăsa, că ce vreau eu o să fie bine pentru toți ! Greu nu trebuie să ne sperie, dimpotrivă. Greu trebuie să ne îndîrjească.

Ion se opri din vorbă, parcă se mai răcorise. Spuse deodată îngîndurat, ușor surîzînd :

— Axenie, mama seamănă cu Ilie Pirpirie...

— Ce vorbă-i aia, Ioane ?

— Iacă-te : Ilie Pirpirie, prostu satului, voia să oprească la inundație apele ieșite din matcă și striga la

ele și geaba îi spuneai că nu se poate, că apele sînt mai tari ca el, că el tot voia să le oprească, și s-a azvîrlit cu furie să li se împotrivească și se înecă. Mama vrea să oprească și ea țîmpurile în loc, și strigă... da geaba strigă și se pune potrivă. Asta nu se poate. Nimeni nu se va putea pune potrivă la viața nouă ce se naște! Geaba!...

XLVII

Şi într-o zi, nu mult după ce încercase Ion să vorbească cu Voica, poate numai cîteva zile după, o văzură, spre marea lor uimire, că, fără să vorbească vreun cuvînt — că nu mai vorbea nimic cu ei —, înhamă un cal la o căruţă şi că începe să care în căruţă o ladă cu haine, ţoale, perini, oale...

Ion s-a temut că, într-adevăr, merge la Bucureşti să-l caute pe rege şi că or prinde-o autorităţile, şi.

— Întreab-o, Axenie, unde merge...

— Ba eu nu...

O întrebă Ion :

— Mamă, unde vrei să te duci ?

— Şi ce-ţi pasă ţie, cîine ?... Că ţi-oi spune ţie unde mă duc ! Ai grijă de mine, hai ? Sau ţi-e teamă ca nu cumva să plec cu haine de ale tale, că am să-ţi jefuiesc averea ? Iacă, mă duc şi eu la mine în sat, unde m-am născut, la fraţi de-ai mei, că nu s-o fi făcut pe tot judeţu comunism... Oi schimba apoi pămîntu ce-l am aici cu pămîntu-i de-acolo, şi cît oi mai avea de trăit, oi trăi acolo, că mi-s fraţi şi nu m-or hoţi şi ei, ca tine, ca voi. Plec, să nu te mai văd. Plec, Ioane, la bătrîneţe, din casa ta, că nu m-ai ştiut ţine.

Ion se înroşi, strînse tare din pumni. Îi venea să-şi dea cu ei în cap. Zise :

— Mamă, fă cum vrei. Noi aici rămînem și te-om aștepta. Aici e casa dumitale. Dacă te întorci, bucuroși om fi. Om avea răbdare să te aşteptăm și poate ăi înțelege că noi am fost drepți cu dumneata și nu am umblat cu minciuna și furtu. Dar e păcat, că ne rîde satu. Eu altă mamă n-am avut.

Voica îl privi ciudat. Ion crezu că Voica îl va înțelege, că i se va muia inima, așa cum îl ierta cînd era copil și i se muia inima de mila lui, crezu că se va face pace între ei, dar ochii Voichii străluciră sălbatic :

— Iacă-te, bre, că ai învățat să vorbești ! Cine te-a învățat, bre ? Ăi de-ți iau pămîntu, să te fericească ? Dă, băiete, dă și hainele de pe tine, umblă gol, de-ți place, da pămîntu, auzi, pămîntu meu nu-l dau. Las', că-s mai deșteaptă ca voi ! O să veniți voi la pomana mea... Ziceți că s-au întors lucrurile : păi zic și eu ca voi, că s-au întors : acu am pămînt, nu-l dau și o să cerșiți la ușa mea !

Și începu din nou să care țoale în căruță.

Ion intră în casă și se întoarse iar în bătătură ; era cu Marinică de mînă.

— Marinică, spuse Ion cu glas tare, să-l audă și Voica, spune tu lui mă-ta-mare să nu plece, să stea cu noi.

Marinică, speriat, spuse solemn :

— Mamă-male, stai cu noi, apoi deodată începu să plîngă. Stai cu noi... Ia-mă cu tine, mamă-male. Vreau să dorm cu tale, mamă-male.

Axenia îi strigă :

— Zi-i, Marinică, zi-i, n-o lăsa să plece, Marinică.

Cu cît plîngea copilul, cu atît bătrîna se grăbea. Deschise apoi poarta larg, se urcă în căruță, dădu bici cailor și o porni în goană. În urma ei poarta ogrăzii rămase deschisă. Uruitul roților acoperi urletele lui Marinică. Axenia

luă copilul în braţe, să-l liniştească. Ion privi spre poarta larg deschisă. Zise aşa, mai mult ca pentru el :

— Eu am crezut că dînsa, mama, o să înţeleagă cea dintîi ce vrem noi să facem. Credeam că suferinţa îndurată de dînsa o s-o facă să înţeleagă cît blestem a fost în orînduirea de pînă acum... Dar se vede că pe unii suferinţa îi luminează şi pe alţii îi întunecă... Şi am mai zis că dînsa o să aibă încredere în mine.

Axenia îi spuse lui Ion :

— Şi ne luă căruţa şi calu...

— Să taci, fa, îi strigă deodată Ion cu năduf. Să taci ! Sau tot n-ai înţeles ? Hai ? căruţa „noastră“ muncită de ea ? M-am săturat de ce e „al meu“ şi ce e „al tău“ şi de duşmănie. Mîine în zori mergem şi dăm pămîntu tot cît e „al nostru“ la colectivă. Auzi tu, fa ?

— L-om duce, Ioane, l-om duce şi-o fi bine.

Şi Axenia intră în casă cu Marinică, iar Ion, cu pasul lui legănat, merse la poarta rămasă deschisă şi o închise. Se simţea, după îndelungă zbatere, liniştit, deodată liniştit, foarte liniştit.

XXXVIII

După vreo două săptămîni, într-o zi Voica s-a întors. S-a întors cu aceeași căruță și cal cu care plecase. S-a dat jos în uliță, a deschis poarta, a luat calul de căpăstru și a intrat în curte. Poarta a lăsat-o iar larg deschisă în urma ei. A intrat în curte, pînă-n mijlocul bătăturii, a descărcat lucrurile : o ladă mai mare, una mai mică, două scaune. perne, țoale, vase și alte bulendre. Apoi a dus căruța și calul în fundul curții și, fără să deshame calul, l-a lăsat așa acolo și s-a întors în bătătură.

Era într-o duminică. Vecinii de prin curți începură să se uite spre curtea Voichii, și apoi, încet, să se adune. Priveau prin poarta rămasă larg deschisă, a pustiu, cum își descarcă Voica lucrurile.

Din odăi Axenia ieși în prag și spuse Voichii :

— Mamă, ai venit ! Să-l chem pe Ion să te-ajute ? Îi taman duminică și-i acasă.

Iar Ion se apropie încet, legănat, și încercă să ridice din lucruri, să le ducă în casă, dar Voica se răsti la el în gura mare :

— Piei în casă, cîine, că n-am nevoie de tine !

A rămas singură Voica în mijlocul bătăturii, lîngă bulendre. Nici n-a privit spre poartă, spre lume. A mers și s-a așezat sus pe țoale, pe lada cea mare, și apoi a început

să bocească tare. La poartă se adunară și mai mulți oameni. Din casă, la geamuri, Axenia și Ion priveau și ei, cu groază și uimire în inimă. Voica bocea:

„Maică, măiculița mea, moartă ești, mîine moartă oi fi și eu ca tine, da blestem să fie în pîntecu de mă născu, maică, măiculița mea... Și-oi veni și eu la tine, și durerea mea ți-oi spune — pînă acum de am strigat, geaba, geaba am strigat, tu nici cînd nu ai aflat, maică, măiculița mea. Stai acu la poarta raiului, stai de mă așteaptă, că de iad m-am săturat, că pămîntu iad mi-a fost, și-oi veni neîntîrziat, și-oi veni neîntîrziat. Lîngă tine-oi povesti, că la alt n-am unde vorbi. Oi muri și oi veni, lîngă tine m-oi jeli, viața toată mi-oi jeli, măiculiță, măiculița mea. Sterp să-ți fi fost pîntecu, că al meu de sterp ce-a fost am dat lapte dulce șerpilor. În pămînt, în pămîntu meu să mă-ngropați, sus în buza cîmpului, în apusul soarelui, goală să mă îngropați, bani spurcați să nu îmi dați, cîinii să mă plîngă, greierii să-mi cînte-a dor, de-o vrea vîntu să jelească, ploaia să mă răcorească, nimeni să nu-mi afle plînsu. În pămînt, în pămîntu meu, singură să fiu, că tot singură am fost, că tot singură am fost. În pămînt, în pămîntu meu, să-l simt greu pe pieptu meu, gura să-mi astupe, ochii să nu-mi vază, mîinile să-mi zacă, și picioarele să-mi hodinească și să hodinesc și eu, și eu și oftatu meu, măiculița mea, maică, în pămînt, în pămîntu meu, că alt loc eu n-oi găsi, de-oi trăi cît oi trăi. Maică, măiculița mea, să-mi ajuți să mor, că de tine-mi este dor. Liniștită-oi muri, liniștită-oi fi-n pămînt, în pămîntu meu, că de moarte-mi este dor, că de moarte-mi este dor. Și rămîie cel străin și rămîie cel hain, să se bucure de moartea

mea, să se bucure de-averea mea, cel străin și cel hain ! Și din rod de or mînca, fie de pomana mea, că de el nu mi-o fi dor, de copil străin nu mi-o fi dor, că de moarte și pămînt îmi este dor...“

În casă, Axenia și Ion se uitau cînd și cînd, neputincioși, unul la altul. Ion s-a trîntit pe-o laviță și și-a astupat urechile. Mai tîrziu a luat de pe masă o broșură și a început să citească. La un timp a ridicat ochii și i-a spus Axeniei în șoaptă, că Marinică dormea :

— Nimeni nu o poate ajuta dacă nu se ajută singură. Nenorocită a fost, nenorocită-i și acum !

Ion făcu o pauză și adăugă :

— ...acum, cînd ar fi putut să fie ușurată ! Credeam că-i mai deșteaptă, că pînă la urmă o înțelege !

Și Ion se adînci din nou cu încăpățînare în cărțuliile lui, cu mîinile la urechi.

De pe uliță, lîngă gard, lumea se uita uimită. La poartă, chiar în poartă, o femeie bătrînă se așezase pe o buturugă și bocea și ea. Jelea mai încet ca Voica, fără cuvînt, dînd putere însă plînsului. Nimeni nu ar fi putut spune dacă bocește din datină, că așa e dat să ții isonul, sau din milă pentru Voica, sau dacă, apucată de amar, își bocea și ea viața ei.

Voica a plîns și a bocit timp lung. Nimeni nu a îndrăznit să se apropie de ea. În uliță, lumea adunată începuse să vorbească în șoaptă, pornind de la cele știute din viața Voichii și ajungînd la întîmplările și greutățile lor, așa cum se vorbește la veghea mortului : în șoaptă, dă de toate. Apoi, încet, unul cîte unul au început să plece pe la casele lor.

Cînd Voica s-a ridicat și a coborît de pe bulendre, soarele roșu, imens, rotund, apunea în fundul ogrăzii. Cu pasul ca de om beat, cu privirea rătăcită, cu basmaua mototolită, Voica a ocolit ograda, strigîndu-și blestemul și boccetul, același bocet, cu strigăte mari. I se auzea vocea: „...că de moarte-mi este dor... că de moarte și pămînt îmi este dor...". S-a oprit în fața grajdului cu boi și cai, s-a oprit în fața coșarului cu orătănii, în fața cocinei cu porci, în fața clăii de fîn, în fața fîntînii... Le-a pipăit ușor cu mîinile, ca orbii care-și caută drumul, a ocolit casa, curtea, a mers și pînă în marginea cîmpului, în fața soarelui, și și-a strigat blestemul mai tare acolo, în fața luminii lui, și apoi, deodată, ca și cum ar fi isprăvit ce avea de făcut, a tăcut, și cu grabă mare s-a dus la maldărul de bulendre, și-a ales o pernă și o ţoală, le-a ridicat în braţe și a intrat grăbită cu ele în casă. A intrat drept la ea în odaie, acolo unde dormise toată viaţa. Și-a pus perna căpătîi pe laviţa ei de lemn, s-a întins, s-a învelit cu ţoala, s-a întors cu faţa la perete și a rămas nemișcată, de nici suflarea nu i s-a mai auzit.

Axenia și cîte-o vecină intrară și ele și-o întrebară în șoaptă dacă nu vrea nimic, fie lapte, fie zahăr, fie apă, dar Voica nu a răspuns. Mai tîrziu, cînd a simţit că este Ion lîngă ea, i-a cerut lui apă și a băut din cana mare, cît o vită de mult a băut. A gemut greu și s-a culcat apoi la loc. Faţa îi era ca pămîntul, mîinile și picioarele, reci ca gheaţa, și ochii tulburi ca la peștii morţi. I-a auzit apoi, ca în vis, pe toţi ai casei, unul cîte unul, cum au plecat de lîngă ea. Voica a închis ochii și și-a zis: „Am să mor singură ca un cîine. Asta o să-mi fie moartea, moarte de

cîine. Nici lumînare n-o să aibă cine-mi pune, că-s străină printre ei, străină pe pămînt, omu nimărui... suflet pustiu..."

O durcau oasele și trupul tot.

Apoi a adormit. Un somn greu și peste fire de adînc. Somn fără vise, somn negru, ca moartea de adînc.

XLIX

Cînd s-a deșteptat, în toată casa era liniște. Și Voica și-a mișcat încet o mînă, apoi cealaltă, apoi picioarele și s-a mirat că nu e moartă. S-a pipăit, s-a sucit. Și-a zis: „Credeam că am murit, că m-oi deștepta pe cea lume..că am fîrșit cu viața asta !“

Îi era amețeală. Casa se învîrtea domol cu ea. O ameţeală molcomă ca o legănare. Îi era inima încă plină de plîns. Aproape de moarte fusese, aproape de marginea neagră și adîncă a morții...

Numai atunci cînd era să ne înece în apa Neajlovului, cu Ion cu tot, la inundație, mai fusese atît de singură și atît de vecină cu moartea !... Acum pare că este iar apă pe întinsurile din fața ei, apă și tăcere. Apele creșteau, apele se umflau, apele o legănau... numai apă în jurul ei. O cuprinseseră și creșteau, creșteau... Năvală mare ! Cum creșteau ! Și fie viitură ? Ce greu înainta prin ape... așa... luptă dusă cu moartea. Așa-i moartea, o apă tulbure în care te duci... te duci... Lăsase căruța, grîul... Grîul satului întreg plutise pe ape... Ce avere ! Ce bănet plutea pe ape... Și hîrtiile ca frunzele, sutele și miile de lei zburau risipite în văzduh, purtate de adiere... Bănetul satului... Apa creștea. Și pe Ion îl lăsase în căruță, cu avere cu tot, cu boi cu tot, să se înece îl lăsase, să scape de el îl lăsase... Să moară Ion îl lăsase... Ucigașă fusese ea în clipa aceea...

Voica gemu și se înturnă greu pe laviţa ei.

Da, pe Ion, strugurel, îl lăsase zălog morții, atunci, să se înece, să scape de el, să moară Ion, omorît de voia și de fapta ei !

Și de murea Ion, atunci ce-ar fi fost ? Ce-ar fi fost de murea Ion ?

Voica simte un nod în gît și plînsul îi udă cu lacrimile lui fața.

Asta ar fi fost... Ar fi fost că toată viața l-ar fi plîns pe Ion. Ar fi plîns de spaimă, ar fi plîns de milă, ar fi plîns de pustiu lumii... că, fără Ion... de pustiu lumii ar fi plîns... Ucigașa...

De-l lăsa să se înece, viața ei tot blestemată ar fi fost. Mîinile ei tot atît de muncite, dar sufletu ei n-ar mai fi știut ce-i hodina și nici pentru cine muncești n-ar mai fi știut. Pămîntu, cît îl vezi cu ochii, ar fi fost al ei, dar hodină n-ar fi cunoscut și nici pentru cine muncește n-ar fi cunoscut. Viața, ocnă pentru neștiutul omor ar fi fost ! Că nimeni n-ar fi știut. Numai ea și sufletu ei ar fi știut că a ucis ! Ion, în căruță, prunc, trupușor ca struguru, strigase : „Mamă !“ Așa strigase : „Mamă !“ Avea mînuțele întinse către ea, și ea fugise de el prin ape, să scape de el... și o durea în inimă și în pîntece... neîndurată durere... ca acum durere... tot trupu o durere, ca de moarte durere... dar nu murise nici atunci și nici acum nu murise ! Luptase atunci, apoi, cu apele, ca să-l prindă în brațe, să-l scape de la înec. Uite-așa, luptase cu moartea, să-i dea viață lui Ion. Întîi vruse să-l omoare și apoi vruse să-și dea viața ei ca să-l scape... pe el... trupușoru lui fraged... ca acum luptase, uite așa luptase, ca acum luptase... Ah ! cît a luptat și acum în urmă, cît a strigat ! Cîtă moarte i-a fost în gură. I-au ieșit strigăte de moarte ca șerpi din gură. A moarte strigase ! Cît

blestem de moarte strigase ! Împotriva vieții luptasc ! Ce pămînt greu ! Ce avere grea ! Atunci a luptat cu apele, ca să scape grîul, apoi ca să-l scape pe Ion, dar acum pentru ce luptase ? Ce-i lupta asta neînțeleasă la marginea mormîntului, nemiloasă și grea ? !... Pentru ce moare acum ? Luptă cu pămîntu și apa, cu banii și văzduhu, cu pustiu și focu, cu focu din inimă luptă acu ! Cu viața lui Ion luptă... Tot pe Ion a vrut să-l omoare și atunci și acu și tot pentru avere și atunci și acu.

Voica simte că-i alunecă pe față lacrimi. Ar boci iar, din gura toată, dar înăbușe strigătul, să n-o afle nimeni că nu e moartă. Îi e rușine că n-a murit. I se pare că are acuși ceva de înțeles, ceva de împlinit. Acu, de n-ar muri numa ! De n-ar muri ! Pentru avere și pămînt era să moară. Oare viața-i făcută pentru avere, sau averea pentru viață ?!

Ea, pentru avere și pămînt era să ucidă ! Și-atunci, și acu !

Ion a spus, în zilele din urmă a spus : „Faci ca Ilie Pirpirie, mamă, strigi și strigi și geaba strigi. Vrei să oprești mersul lumii în loc și strigi și geaba strigi ! Vrei să oprești timpurile în loc și geaba vrei ! Ce nu stai binișor să asculți ce-ți spun și să te bucuri că ești om, cu noi acișilea laolaltă."

Apoi Ion a strigat tare : „De ce nu crezi în mine, mamă, de ce ?". Așa a strigat : „De ce nu crezi în mine, mamă ?"

Dar ea nu l-a crezut pe Ion pe cuvînt și a mers în satu vecin la frații ei și-a văzut că acolo e ca și aci, și frații i-au spus că așa-i peste tot, în toată țara, în tot locu, și peste alte țări tot așa și că așa o fi pe pămîntu întreg ! Atunci, dor i-o fost să moară măcar ea, asta-i !

Dor de moarte ! N-a dat ascultare la cuvîntul nimărui, la cuvîntul nimărui ! De ce n-a dat ascultare ? Iaca, de frica robiei n-a dat ascultare, că inima-i încărcată de robie, de întreaga ei viață de robie, că din bunici și străbunici tot robie au trăit ! S-a temut în inima ei să nu vie cumva, pe negîndite, te miri cum, o altă robie, și robia de n-o cunoști îi mai grea ca cea de te-ai potrivit cu ea ! Asta-i : de frică. De întuneric, groază și lăcomie !

Voica geme și-și simte anii și oboseala vieții ei de trudă, adunată ca o povară pe tot trupul ei. Asta-i bătrînețea ei ! Nu anii, ci truda.

Lacrimile Voichii curg boabe mari. Nu mai poate îndrepta nimic. Așa o să moară, ca o proastă, ca Ilie Pirpiric, fir-ar el să fie de rîsul lumii, că de rîs a fost... Auzi, să oprească el viitura și puterea apelor !

Dar dacă ea, Voica, ar fi dat ascultare la cuvîntul de-l spusc și-l tot spune Ion, ar fi înțeles ea oare ? Pentru ce umblă Ion mîndru, de parc-a găsit cca comoară în cîmp ? O fi și el nebun ? Și o fi înnebunit atît lumet, de vorbesc ce n-au vorbit nicicînd ? De ce n-a dat ea ascultare la ce vorbesc ei și să fi înțeles și ea ce spun ei ? Ei vorbeau, iar ea, ca să n-audă ce spun ei, că nu voia s-audă, striga, ea striga mai tare ca ei : „Nu, nu și nu !“ Ei iară vorbeau și ea iară striga : „Nu, nu !“, asta-i. Și a zis că mai bine moare decît să zică da, și iată că n-a murit, n-a murit... Barem Ilie Pirpirie muri, dar ca nu muri...

Acum afară se întunecă. Soarele a apus. Mîine soarele o să răsară iar, o să fie încă o zi. O să apuce și ziua asta. Așa a trecut viața.

Cînd se făcuse răscoala, atunci de avea vreo treispre-zece ani, își amintește : iacă-te că ei, țărănimea, au cerut

pîine, dar gloanțe în pieptu gol și în pîntecele flămînd le-au dat, în loc de pîine. Mii și mii au împușcat. Li s-au umplut gura de sînge, gura de strigase că le e foame ! Mii și mii au împușcat !

Acu, Ion zice, vorbă mare zice, că l-au gonit pe rege. Că de-o fi adevărat, bine făcură, că el, regele, niciodată n-a știut nici ce-i să fii flămînd, și nici ce-i mila de cel flămînd. Acu revoluția îl goni. Dar ce răscoală mare o fi asta, de-i zice revoluție, și are putere să-l gonească pe rege și să-i gonească și pe boieri ! Dar ce revoluție greu de înțeles ! Cum să înțelegi că-i revoluție, cînd n-a mers nimeni cu furcile și topoarele, cînd n-a omorît nimeni pe nimeni și n-a dat foc pe la conace ! Și acum nici pe țărani nu-i împușcă, nu-i afumă prin bordeie și nici nu-i bate la boier în bătătură și nici legați nu-i duce la primărie, ca să vadă toată lumea rușinea și sărăcia lor ascultătoare și robită ! Îi tot adună și le tot ixplică și te roagă cu binele, că-i spre binele tău s-asculți, și-i tot așteaptă să înțeleagă cu binișoru ! Să fie oare păcăleală că-i revoluție și că a învins țărănimea ? Ce socoteală o fi și asta ? Ion o fi știind toate socotelile astea, de tot vorbește, vorbește. Sau o fi mintea ei prea bătrînă să mai înțeleagă, și geaba i-o vorbi Ion ! Și de-i bătrînă, de ce să-i dea Ion ascultare ei, cînd el o fi dintre ăi de făcură revoluția, spre binele creștinilor, că mult a mai lipsit el de-acasă, ani și ani lipsă... iar ea îl blestemă în gura mare, de auzi tot satu ! Ca un sac de cartofi i-a stat în spate, greu și nemișcat... asta-i. De furie rea crezu că moare și nu muri. Iacă-te că nu muri.

Ion zice că le dă tractoare, apoi face școli și spitale și îndiguiri, să-i puie în rînd cu oamenii. Așa zice Ion. Au făcut o grădiniță de copii în sat. Auzi vorbă : „Grădiniță

de copii !“ Să fie acu Ion mic și ca tînără, l-ar duce în brațe la grădiniță, ca pe o floare, nu l-ar mai lăsa singur acasă, legat cu funia de picioru patului sau în cîmp, în soare, trupușoru-i fraged ocrotit numa de umbra ghiociului, culcat pe pămînt, alături cu cîinele... și plin de muște pe față și pînă în albu ochilor...

Școli, spitale, tractoare, case, îndiguiri, drum și lumină ilectrică...

„Mîine, poimîine, Ion duce pămîntu la colectivă, să-l are cu tractoru, să-i puie și lui ilectrică. Așa a spus, așa o face !“

Voica zice, șoaptă zice. Apoi îl gîndește pe Ion, înalt, mergînd să ducă pămîntu. Îl vede parcă, dar Voica nu mai simte nici o durere, nici un foc. Într-un fel tot a murit ea, de nu o mai doare că Ion duce pămîntu. Ea cea veche o fi murit, ea cea de n-a înțeles a murit. Oare ea, cea nouă, o înțelege, de-o asculta la vorba lui Ion ?

Pe Voica o cuprinde un fel de uimire. Că dacă îi pare că a murit ea, cea veche, vede că tot ea s-a născut la gînduri noi, neștiute încă de ea. Un fel de lumină îndepărtată, niște zori niciodată văzute pînă acum, rază pornită dinăuntrul ei.

„Da dacă ce-a zis Ion o fi adevărat, și așa, pe negîndite, om scăpa de sărăcia noastră ? Dacă ce zice Ion este adevărat și eu nu l-am crezut ? Cu foc l-am certat, cu moarte l-am blestemat, dar dacă o fi el cu dreptatea ?“, gîndește Voica și simte deodată cu cuțit în inimă. „Pe Ion l-am blestemat și pe tat-su, bătrîn, în pămînt l-am băgat ! Și de jelit, nu l-am jelit, că supărată eram, și mîndră eram, și surdă eram, de nici el, mortu, nu era mai surd de cum eram eu vie surdă !“

Şi o cuprinde pe Voica o milă tîrzie pentru Dumitru, jale, cernită jale, zădărnicită jale.

De atîta zbucium, Dumitru bătrînu muri, da ca nu muri : Iacă-le mîini, iacă-le picioare, iacă-le tot trupu trudit, dar încă viu ! Dumitru-i mort, în pămînt, şi o aşteaptă. Aşa aşteaptă morţii pe cei vii, nemişcaţi.

A crezut că moare şi ea şi merge la el, da iată că, în loc de moarte, o minte nouă se iveşte în ea, o minte care parcă prinde a înţelege ce n-a putut înţelege pînă acu. De rămînea Ion blestemat, rămînea şi ea în pămînt, şi geaba sta, cu gura plină de pămînt sta, lîngă Dumitru bătrînu, supărat şi el pe ea, sta.

Cum să te hodineşti în pămînt, cînd sufletu nu ţi-a fost drag, ci numa pămîntu ! Pămîntu rece şi greu ţi-a fost drag ! Dacă ai trudit la pămînt, parcă pămîntu te iubeşte ? El, la urmă, pămîntu te cere şi te îngroapă în el. Cum să te hodineşti, cînd mortu de lîngă tine îi supărat pe tine-?!

Voica simţi un fel de groză la gîndul glicei, reci, negre şi grele, pămîntul ăsta de-l dori atît de mult, cu Dumitru alături, supărat pe ea. „În pămînt, în pămîntu meu, singură să fiu, că tot singură am fost... În pămînt, în pămîntu meu, să-l simt greu pe pieptu meu...“

O leagănă ameţeala şi cuvintele, dar cuvintelor vechi nu le mai găseşte rost. Un fel de ruşine a cuprins-o... Tot satul a auzit-o. Tot satul i-a auzit bocetul şi blestemul. Dar Ion nimic n-a zis. Numai privirea neagră i-a fost, cătrănită i-a fost. Altul o lua pe sus, ca pe nebuni. Dar el nimic n-a zis, că-i milos. S-a ascuns în casă de ruşinea ei. Amu ce-o fi făcînd ? Stă în odaia de-alături şi aşteaptă ca ea să moară şi-apoi s-o îngroape. E supărat

și o lasă să moară singură, că așa a strigat ca la Ion că vrea : singură, să moară singură !

Afară, încet, se întunecă. În salcîmi, lîngă prispă, vrăbiile, ca în fiecare seară, au prins a ciripi. Asta-i înainte de somn. Voica ascultă, apoi își șoptește, ca un oftat, cu inima plină de milă :

Și ele ca mine
Una știu, una zic,
Și în seară și în zori
Iaca așa, pînă mor.

Voica vede cum se întunecă încet în odaie, cum se face totul ca cenușa. Încă o zi a trecut. Apoi aude o voce de copil deșteptat din somn, care începe a scînci : „Mamă, mamă !“.

Voica tresare toată. O năduşcală a cuprins-o. I-a părut că-i Ion mic. „Mamă.“ Și iar îi pare că luptă cu puterea apelor, cu puterea morții. Ion este în căruță, cu mînuțele întinse către ea. Apele acoperă pămîntul. Ea s-a întors, și merge prin apă, greu, cu moartea în față. „Mamă.“

Dar Voica își amintește deodată de Marinică. Al de zice „mamă“ acu nu-i Ion, îi Marinică, e băietu lui Ion, Marinică a lui Ion. Ion e om în toată firea acu. El are copii. Ea, Voica, murea, și ei rămîneau toți aci pe pămînt, supărați pe ea, și de murea ea, nimeni nu le-ar mai fi putut spune că-i pare rău că s-a supărat pe ei, că i-a blestemat...

„Mamă, mamă“...

Se aude alături cum încep toți să se miște. Se aude glasul lor în șoaptă. Vorbesc în șoaptă pentru ea, bătrîna ! Or fi tare supărați pe ea ! Poate că vorbesc în șoaptă, că așteaptă să moară ea ? Poate era mai bine să moară, să scape

de rușinea de le-o făcu ! Sau poate or mai avea nevoie de ea, iacă așa, pe lîngă casă... lîngă păsări... lîngă răsad... Toată casa cu bătrîna ei... că tare-i milos Ion ! S-ar naște și ălălalt copil a lui Ion și n-o avea cine-l legăna... că tinerii or merge acolo unde zic că merg, că-i rînduire nouă, de i-o zice cum i-o zice, că numai ei știu cum îi zice, că ea n-a vrut să audă cum îi zice...

Numa de n-o muri ea prea repede, să apuce și ea să vadă și să fie, cum o putea, de folos... rînduirii noi... că o fi știind Ion ce zice... că o fi adevărat ce zice Ion și o afla și ea de la Ion că au scăpat țăranii de robie, foame și rușine... Poate asta-i lumina nouă...

Ion are și dușmani în sat. Asta a înțeles ea deslușit, că mai sînt și alți nebuni pe lume și în sat, așa cum a fost ea, de un vor nici să audă ce li se vorbește și strigă : „Nu și nu“, fără să fi înțeles potriva la ce strigă. O avea și Ion nevoie de suflet de-l ascultă și-l înțelege cînd o veni acasă să se hodinească. „Poate o avea Ion răbdare, de s-o împăca cu mine, să-mi lămurească și mie cum este, cum îi zice și cum o fi... Numa de nu s-o fi supărat de tot cu mine că nu am ascultat mai întîi“.

Voica aude cum, în odaia de alături, se mișcă oamenii ei, cum aprind lampa. Apoi vede cum se crapă și se deschide ușa, apoi vede așa în pragul ușii luminate că stă Ion, cuprins întreg de lumina din spatele lui, precum chipul sfinților în icoane. Îl vede înalt, îl aude cum închide cu grijă ușa în urma lui, cum intră cu pasul asurzit pînă aproape de lavița ei. Îl aude cum o cheamă cu teamă :

— Mamă, dormi ? Tale dormi, mamă ?

Voica se întoarnă încet. Caută să se ridice. Geme. Ion o ajută.

— Ți-i scte ?

Şi-i dă apă să bea. O ajută să bea. Îi sprijină trupul bătrîn cu puterea lui tînără şi-i dă să bea. Şi Voica-i zice, şoaptă suspinată :

— Mulţumesc ţie, Ioane.

Ion e tot lîngă laviţă, n-a plecat. E înalt, tăcut. Aşteaptă parcă. Şi Voica, şoaptă iară, zice :

— Mîine... mîine...

Şi i se înnoadă glasul. Dar Ion nu pleacă. Pe cît e de înalt şi puternic, pe atît ii de bun. Şi după ce au tăcut o vreme, Voica întreabă deodată, ridicîndu-se în capul oaselor şi înturnîndu-se toată către Ion, aşa în întunericul odăii, numai ei singuri, suflare lîngă suflare :

— Şi cum ziseşi că o să fie ?... Adică... cînd o să fie făcut tot ce trebuie să fie făcut... pe lumea ţăranilor ?

Ion simte un junghi în inimă. Nu ştia că bucuria poate durea atît de tare. Zice :

— Dacă ai să ai răbdare, mamă, eu ţi-oi spune şi matale ce ştiu, ce vreau, ce vrem şi ai să înţelegi şi matale.

Voica gemu :

— Eu n-am să mai am putere să înţeleg, că-s prea bătrînă şi mi-a înţepenit mintea în cele vechi...

Au tăcut un timp, un timp din suspin dezlegat. Şi Voica iar a şoptit :

— Ioane... cu zic că alunci cînd te-oi hotărî să duci pămîntu, oi merge şi eu cu tine, m-oi răzăma de tine şi-oi merge. Şi ce-oi face tu oi face şi eu. Să vază satu c-am înţeles ce-am zis că n-oi înţelege niciodată. Să vază şi ei şi să firşim cu ce-a fost robie a minţilor, de n-ar mai fi fost.

— Mamă, mie mi-a fost greu că taman dumneata să nu înţelegi. Parcă aşa... că nu aveam bucurie de bucuria

mea dacă dumneata nu pricepeai ce-am priceput eu, că întîi pe tale te am pe lume.

Voica încă se frămîntă. Încă îi vine să plîngă, să strige. Își domolește spaima vieții noi în care vrea să intre și spune :

— ...Ioane... Ioane, și... de-o fi greșit ce povestești tu, bre, atunci ce-o să fie, bre ? Ce ne facem ?

Ion rămîne încremenit. Gîndește. Pentru el gîndește, frămîntat gîndește. Simte un fior. A uitat-o pe Voica. E numai el singur pe pămîntul întreg. Nu era pus să dea bătrînei un răspuns, ci însești gîndurilor lui. Fulgerător își dete seama că ce credea era credință limpede. Dar se înfioră iară mai adînc : da dacă oamenii... oamenii, că oamenii is oameni, nu vor înțelege așa cum trebuie înțeleasă viața nouă și o vor poci cu mîinile lor, cu înțelegerea lor prostită ?

Ion stă încremenit, ca la judecata de apoi. Răspunsul trebuie să-l dea nu Voichii, ci conștiinței lui.

Deodată, o putere crescu în el, fierbinte. Puterea omului care cere să lupte pentru înfăptuirea gîndului său... nestrămutată putere și dorință de izbîndă, o putere a lui sosită din cuvintele de îndoială a Voichii, din nevoia lui de a răspunde cinstit inimii lui. Șoptește înflăcărat :

— Păi atunci... cînd om greși... o fi o vreme răbdătoare, că așa îi e dat omului să greșească, și apoi o să îndreptăm greșelile, că vii sîntem și tot bine o fi pînă la urmă, că bine vrem și bun îi gîndul nostru. Asta-i : dacă o să greșim, o să luăm seama și om îndrepta ce-i greșit, că liberi sîntem și să greșim și să îndreptăm. Greșeala nu-i opreliște. Greșeala poate fi îndreptar... dar ce-a fost, vechiul, încremenirea noastră, a murit.

Și Ion simte o bucurie și că Voica îi vorbește blind și caută să-l înțeleagă și că-i stă alături dezlegîndu-l astfel de păcatul făcut cînd și-a călcat cuvîntul dat ei, dar mai ales bucurie că el acum știe că nimic nu poate dărîma credința lui. E recunoscător Voichii că l-a pus la încercare cu întrebarea ei.

Și Voica îi zice, cu grijă :

— Ioane, numa de-aș trăi alît să văd și eu că-i adevărat.

— Ai să vezi, mamă, că-i adevărat...

București, 1966.

Cuprins

PARTEA ÎNTÎI 5
PARTEA A DOUA 137